

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КҶЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҶИ РҶДАКӢ

Ба ҳукми дастнавис

ТКБ:74.26+74.261.7(2-тоҷ.)

ТДУ:37.0+811.111(075.8)

О-59

ОРИФОВ ОРЗУ ОБИДХУҶАЕВИЧ

**ХУСУСИЯТҶОИ ПЕДАГОГИИ РАФӢИ МУШКИЛОТИ ОМӶЗИШИ
ЗАБОНИ АНГЛИСӢ ДАР ТАШАККУЛИ САЛОҶИЯТМАНДИИ
НУТҚИИ ДОНИШҶӶӢНИ МАКТАБҶОИ ОЛӢ**

Диссертатсия

барои дарӶфти дараҷаи илмии номзади илмҶои педагогӢ
аз рӶйи ихтиоси 13.00.08 - Назария ва методикаи таҳсилоти касбӢ
(13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҶои гуманитарӢ)

Роҳбари илмӢ:

доктори илмҶои филологӢ,
профессор, Корманди шоистаи
ҶТ Ҷумъахон АлимӢ

КҶлоб – 2024

Мундарича

Мундарича.....	2
Номгӯи ихтисораҳо.....	3
Муқаддима.....	4
Тавсифи умумии таҳқиқот.....	7
Боби I: Асосҳои илмӣ-назариявии пешгирӣ ва рафъи мушкилот дар раванди таълими забони англисӣ чиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён	18
1.1. Асосҳои психологӣ-педагогии рафъи мушкилот дар таҳқиқотҳои ватанӣ ва хориҷӣ	18
1.2. Моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори раванди махсуси рафъи мушкилот зимни омӯзиши забони англисӣ	44
1.3. Равияи системӣ-фаъолмандӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар рафъи мушкилот дар таълими забони англисӣ	69
Хулосаҳои боби якум.....	102
Боби II: Технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар таълими забони англисӣ.....	107
2.1. Ворид кардани технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар омӯзиши забони англисӣ	107
2.2. Истифодаи усули лоиҳасозӣ ва технологияҳои мултимедӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқӣ	122
2.3. Санҷиши самаранокии равияи системӣ-фаъолмандӣ ва технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар озмоиши таълимӣ.....	141
Хулосаҳои боби дуюм.....	159
Хулоса.....	161
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот	165
Рӯйхати адабиёт:.....	167
Наشري таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия.....	184

Номгӯи ихтисораҳо

ГН – гурӯҳи назоратӣ

ГЭ – гуруҳи эксперименталӣ

ДДК – Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ

ЗА – забони англисӣ

ЗХ – забони хориҷӣ

ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

1LT – 1 litter (1 литр)

1LT–First Lieutenant (лейтенанти хурд)

1SGT – First sergeant (сержанти хурд)

2LT–2 litter (2 литр)

DoD – Department of Defence (Як баҳши азими ҳукумати ИМА)

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Созмони Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ)

NSO-non-comissioned officer (собик афсаре, ки аз комиссияи ҳарбӣ нагузаштааст)

UN – United Nations (Созмони милали муттаҳид),

Муқаддима

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар марҳалаи ҳозираи рушди ҷомеаи тоҷик тарбия намудани кадрҳои педагогии аз ҷиҳати идеявӣ боваринок, ба дараҷаи замонавӣ маълумотнок, пайвастании донишҳои амиқи назариявӣ бо қобилияти қабули қарорҳои амалӣ, эҷодкорона истифода бурдани онҳо дар фаъолияти педагогӣ зарур мебошад.

Вобаста ба ин мавзӯ дар самти рушди омӯзиши забонҳои хориҷӣ (ЗХ) дар сатҳи давлатию миллӣ як қатор чораҳои зарурӣ андешида шудааст. Хуччату санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёде аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудаанд, аз ҷумла, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тасдиқи барномаи давлатии тақвими ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020 », замимаи 1 ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми августи соли 2019, № 438 “Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, “Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ” (1996), “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015”, “Барномаи давлатии рушд ва вориднамоии технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (3 декабри соли 2004, таҳти № 468), “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020”, ки дар назди омӯзгорони мактабҳои олии оид ба тақмили ҷиддӣ назариявӣ ва методологии таълими ЗХ, аз ҷумла, забони англисӣ (ЗА), дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ вазифаҳои мушаххас пешбинӣ кардаанд.

Мушкилоти таълим метавонад аз бисёр сабабҳо сар занад. Инҳо иборатанд аз набудани омодагӣ, набудани малакаҳои самараноки омӯзиш, маълумиятҳои омӯзиш, номуташаккилӣ ё афзалиятҳои нодуруст ҷойгиршуда. Онҳо ҳамчунин метавонанд набудани ҳавасмандӣ, таъхир,

қобилияти тамаркуз аз сабаби хаячону изтироб ва бисёр сабабҳои дигарро дар бар гиранд.

Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки ин беҳтарин роҳу усулҳо тавассути омезиши такрорӣ ва ёдоварӣ, фаъолиятҳои анҷом дода мешавад, ки шуморо ба гирифтани маълумот водор мекунад, на танҳо такроран хондани он. Баъзе донишҷӯён воқеан ин маводро медонанд, аммо аз сабаби изтироби санҷиш ба он дастрасӣ надоранд.

Нуқтаи муҳиме, ки мутобиқшавии касбии омӯзгори ҷавонро тавсиф мекунад, ин тағйирёбии объекти фаъолият мебошад, ки дар давраи унвонҷӯӣ, магистратура ва докторантура раванди ҷудонашавандаи педагогӣ бо динамизм, гуногунҷанбагӣ, зиддиятноки ва мураккабии ҳоси худ мебошад. Ҳамин чиз ҳам аҳамияти калон дорад, ки муаллими ҷавон ҳамчун як қисми субъекти ҷамъиятӣ - коллективи педагогӣ, ки ба талаботи ин коллектив, хусусиятҳои муносибатҳо дар он, услуби роҳбарӣ, дараҷаи муайяни маҳорат мувофиқ буда, ба амал мебарояд. Вазифаи нав бо «полифобия»-и худ, вазифаҳои гуногуне, ки муаллим бояд дар мактаб иҷро кунад, фарқ мекунад. Ҳамаи ин хусусиятҳо водор месозад, ки омӯзгор худро ҳамчун субъекти фаъолияти педагогӣ дарк намояд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯ. Дар адабиёти хеле васеъ оид ба мутобиқшавӣ асарҳои зиёде мавҷуданд, ки ба тавсифи хусусиятҳои он дар шароити гуногун бахшида шудаанд. Қонуниятҳои тақмили ихтисоси омӯзгор дар раванди мутобиқшавии касбиро муҳаққиқони тоҷику рус Ҷ.Алимӣ, Ю.К.Бабанский, С.Г.Вершловский, Т.В.Гуляев, С.Н.Еремеев, Е.В.Никитин, В.Сластенин, А.П.Тарабрин, А.И.Шербаков, Н.Хамидуллин, Т. Поляков, Ф.Магомедов, Е.Г.Черников ва дигарон давраи ибтидои фаъолияти педагогии муаллими ҷавонро таҳлил намуда, давраи рушди иҷтимоӣ ва касбии ӯро мавриди таҳқиқ қарор додаанд.

Ҷиҳатҳои алоҳидаи мудирияти раванди мутобиқшавии касбӣ дар асарҳои Ҷ.Алимӣ, Б.Аванесов, А.В.Абрамов, М.П.Будякин, Н.И.Иванов,

С.В.Овдей, А.Т.Ростунов, А.Русалинов, А.Сазонов, В.С.Симоненко, В.Синявский, С.Н.Суховой ва дигарон баррасӣ гаштаанд.

Раванди рушди фаъолияти касбии муаллим дар асарҳои И.Каримова, Ҳ.Раҳимов, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ, А.Г.Асмолов, С.И.Архангелский, Ф.Н.Гоноболин, В.И.Загвязинский, В.Зашихин, Н.В.Кузмин, О.Морозова, В.Сластенин, Б.Е.Тамарина, М.Педаяс, Н.Хоп ва дигарон зикр гардидааст.

Расонидани ёрӣ ба муаллими навкор ва фароҳам овардани шароит барои такмили ихтисоси ӯ, ҳамчунин, хусусиятҳои усулҳо ва шаклҳои раванди таълимии низоми маорифи мактабҳо дар асарҳои муҳаққиқон: Ф.Шарифзода, Ҷ.Шарифов, М.Умарова М.Давлатов, М.Лутфуллоев, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ, О.А.Абдуллина, С.Н.Алиев, С.Авғонов, Х.Б.Алимов, Т.Г.Браже, Т.В.Гусейнова, В.И.Загвязинский, В.Кан-калик, Ю.Н.Кулюткин, Н.В.Кузмин, В.М.Лизинский, Л.В.Маслов, Д.В.Новиков, А.П.Ситник, Т.В.Шадрин, В.Сластенин ва дигарон оварда шудаанд.

Масъалаҳои мутобиқшавии донишҷӯён дар мактабҳои олиро муҳаққиқони зерин: А.Миралиев, О.Андрienко, И.Варламова, С.В.Гринко, В.Н. Котляр, И.Милославов, А.В.Мудрик, В.В.Синявский, Б.Тамарин ва ғайра баррасӣ ва таҳқиқ кардаанд.

Ҷанбаҳои психологии мутобиқшавӣ дар таҳқиқоти муҳаққиқон К.А.Абулханов - Славский, А.Г.Асмолов, Е.Иванов, А.Н.Леонтев, А.Налчаджян, А.В.Петровский, К.Платонов, С.Л.Рубинштейн, В.Д.Шадриков ва дигарон зикр гардидаанд.

Бо баҳисобгирии нуқоти дар боло зикрнамуда мо **ихтилофотеро** ошкор кардем, ки онҳо аҳаммияти масъалаҳои баррасишавандаи зеринро мубрам мегардонанд:

- ихтилофот байни талаботи ҷомеа ба мутахассисони дорои салоҳиятҳои нутқӣ, касбӣ, лингвистӣ, донандагони ЗХ ва мавҷуд набудани маводҳои махсус дар ин самт таҳияшудаи илман асосноки назариявӣ-методологӣ ҷиҳати таъмини иҷрои талаботи мазкур;

- ихтилофот байни зарурати навсозии (таҳкими) мундариҷаи таълими забони хориҷӣ бо назардошти охириин дастовардҳои илмҳои забоншиносӣ ва лингводидактика ва набудани назари ягонаи дидактикӣ оид ба мақом, таркиб ва роҳҳои рафъи мушкилот дар раванди таълими забони англисӣ;

- ихтилофот байни тамоюли анъанавии усулҳои таълими забонҳои хориҷӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ ба мутолиаи матнҳои дорои салоҳияти нутқӣ ва афзоиши эҳтиёҷот ба малакаҳои муоширати шифоҳӣ ва хаттӣ бо назардошти рафъи мушкилот дар раванди таълими ЗА.

Дар асоси ин ихтилофот мо проблемаи таҳқиқотро тавҷеҳ кардем, ки аз ошкор сохтани хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилот иборат мебошад, ки онҳо ба раванди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи ЗХ-и донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ таъсири самарабахш мерасонанд. Ин имконият дод, ки мавзӯи таҳқиқот муайян карда шавад: «Хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилоти омӯзиши забони англисӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни мактабҳои олий» водор намуд.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқот бо нақшаи илмӣ ва барномаҳои кафедраҳои педагогика, методикаи таълими ЗХ, нақшаи илмӣ-таҳқиқоти факултети филологияи хориҷӣ ва Раёсати илм ва инноватсияи ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ мувофиқат мекунад.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Ҳадафи таҳқиқот - асоснок кардани моҳият, мазмун ва сохтори раванди мушаххаси педагогии рафъи душвориҳои таълим, таҳияи механизми ҳалли мушкилоти ҷойдошта ва ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ.

Барои расидан ба ҳадаф **вазифаҳои зерин** гузошта ва ҳал карда шуданд:

1. Муайян намудани мазмун ва моҳияти мушкилоти таълими

фанни ЗА, дар асоси таҳлили назариявӣ таснифоти ин мушкилотро тартиб додан;

2. Асоснок кардани таснифоти мушаххаси вазифаҳои таълимии сатҳи гуногун дар асоси илмӣ ва мушкилоти омӯзиши ЗА;

3. Асоснок кардани моҳият, мундариҷа ва сохтори раванди бартаарафсозии мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар раванди омӯзиши ЗА;

4. Таҳияи модели рафъи мушкилоти донишҷӯёни равияи гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА;

5. Ташкил ва гузронидани таҷрибаи педагогӣ дар асоси модели рафъи мушкилоти донишҷӯёни равияи гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА;

6. Санҷиши самаранокии барномаи таҳияшуда тавассути гузаронидани таҳқиқоти ташхисии назоратӣ.

Дар озмоиш амалияи рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни мактаби олиро муайян кардем, ки дар таҷрибаи ташаккулдиҳанда ба барномаи лексикӣ (луғавӣ) нигаронидашуда оид ба рафъи мушкилоти таълимии донишҷӯён дар омӯзиши ЗА дар асоси меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои муайяншуда таҳлил карда шуд.

Таҳия ва татбиқи роҳҳо ва шартҳои педагогии афзоиши самаранокии бартаараф кардани мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА амалӣ гашт.

Объекти таҳқиқот: омӯзиши забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ.

Предмети таҳқиқот: раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ зимни омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ба шарте таъмин шудан метавонад, ки агар:

- модели ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишчӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши забони англисӣ ва технологияи амалисозии он дар раванди таълими факултетҳои ЗХ-и донишгоҳҳои омӯзгорӣ коркард шуда бошад;

- меъёрҳо ва дараҷаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишчӯён зимни омӯзиши ЗХ муайян карда шаванд;

-ҳисси мусбии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ дар байни донишчӯён ҳангоми машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА мавҷуд бошад;

-барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар азхудкунии ЗА мунтазам кори мустақилона гузаронида шавад,

-технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар омӯзиши ЗА истифода гарданд.

- аз ЗА мунтазам олимпиадаҳо гузаронида шаванд ва ғайра.

Марҳилаҳо, макон ва давраҳои таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Таҳқиқот дар якҷанд марҳила гузаронида шуд. Таҳқиқот аз соли 2019 то 2023 дар се марҳила гузаронда шудааст.

Дар марҳилаи якуми таҳқиқот - муқарраркунанда (2019-2020) мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ мушаххас шуд, проблемаи таҳқиқот муайян гашт, ҳадаф ва вазифаҳо муқаррар карда шуданд, фарзия, методология ва усулҳои таҳқиқот муайян гаштанд, адабиётҳои методӣ ва педагогӣ оид ба мавзӯ омӯхта, баррасию таҳлил гаштанд.

Марҳилаи дуюми таҳқиқот - ташаккулдиҳанда (2020-2021) ба мушаххаснамоӣ ва санҷиши фарзия марбут аст. Дар ин марҳила низоми муаллифонаи методии таълими ЗХ бо назардошти концепсия хусусиятҳои он роҳандозӣ шуд.

Марҳилаи сеюми таҳқиқот - ҷамъбасти (2022-2023) омодагӣ барои гузаронидани таҳқиқотҳои таҷрибавӣ озмоишӣ бо мақсади санҷидани фарзияи кории таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаи корӣ, тавсифи маълумоти миқдорӣ ва сифатӣ, таҳияи хулосаҳо ва таҳияи матни диссертатсияро фаро мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқот дар заминаи ақидаҳо ва концепсияҳо, ки дар асарҳои классикони педагогика ва психологияи ватанӣ ва хориҷӣ барои омӯзиши мушкилот дар омӯзиш ва ҳалли мушкилоти маърифатии мушкилоти забон таҳия шудаанд (Ф.Шарифзода, А.М.Мирализода, И.Каримова, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ, И.Я.Зимняя, Л.С.Виготский, Л.И.Рувинский, Ю.К.Бабанский, И.Я.Лернер А.Р.Лурия, Д.Игел, А.Сприн, Д.Тупер, Райссер, Х.Туокко); муайян кардани бузургии мушкилоти таълимӣ (Е.Н.Почернина, И.А.Рейнград, М.Л.Безденежных, В.И.Загвязинский); оид ба мушкилоти рафъи мушкилот (Ҷ.Алимӣ, А.Даминова, И.Л.Ким, А.А.Миролюбов, З.И.Калмикова, И.П.Комарова); оид ба омӯзиши мушкилоти омӯзиш ҳамчун моликияти объект дар методологияи таълими ЗХ (Г.А.Белякова, И.М.Берман, И.В.Бессонова, Д.И.Боровко, М.Л.Вайсбурд, Е.В.Васмловская, М.С.Латушкина, З.Д.Лвовская).

Асосҳои методологияи таҳқиқот дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии омӯзгорони ояндаи ЗА аз маҷмӯи қоидаҳои фалсафӣ, психологӣ, фарҳангшиносӣ ва педагогӣ, ки мафҳумҳои “муошират”, “фаъолияти шифоҳӣ”, “салоҳият”, “салоҳиятмандӣ”, “салоҳиятмандии нутқӣ”-ро мекушоянд; муносибатҳои муназзами фаъолона ва салоҳиятмандона ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии нутқӣ ва татбиқ намудани технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар омӯзиши ЗА; муносибатҳои шахсиятӣ-ичтимоӣ-фаъолмандона ва равишҳои ба шахсият нигаронидашуда, илми психологию педагогии шахсият, омилҳои ташкилӣ ва методологӣ барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗХ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ иборат мебошад.

Асосҳои методологияи таҳқиқотро таълифоти олимону муҳаққиқони ватанию хориҷии зерин ташкил медиҳанд, аз ҷумла:

- масъалаҳои умумии методологӣ ва методӣ (И.Каримова, Ф.Шарифзода, А.Нуров, А.М.Мирализода, Ҷ.Алимӣ, И.Я.Зимняя, Л.С.Виготский, Ю.К.Бабанский, А.Сприн);

- муайян кардани бузургии мушкилоти таълимӣ (Е.Н.Почернина, И.А.Рейнград, М.Л.Безденежных, В.И.Загвязинский);

- оид ба мушкилоти рафъи мушкилот (Ҷ.Алимӣ, И.Л.Ким, А.А.Миролюбов, З.И.Калмикова, И.П.Комарова);

-оид ба омӯзиши мушкилоти омӯзиш ҳамчун моликияти объект дар методологияи таълими ЗХ (Г.А.Белякова, И.М.Берман, И.В.Бессонова, З.Д.Лвовская Д.И.Боровко, М.Л.Вайсбурд, Е.В.Васмловская, М.С.Латушкина).

Сарчашмаҳои таҳқиқот: санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои танзимгари равандҳои ислоҳот дар соҳаи таҳсилот ва маориф дар солҳои Истиқлолият, аз ҷумла санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавии Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф», «Стратегияи миллии рушди маорифи ҚТ то соли 2030», стандартҳои таҳсилоти томактабӣ, барномаҳо, низомномаҳо.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Рисола бо истифода аз маҷмуи методҳои назариявӣ (омӯзиш ва таҳлили муқоисавии натиҷаҳои рафъи душвориҳо дар омӯзиши ЗА, омӯзиши ҳуҷҷатҳои гуногуни педагогӣ ва методӣ, арзёбии динамикаи ташаккули ҳавасмандӣ ва самаранокӣ дар омӯзиши ЗА, умумӣ, таҷзия, тафсир ва ғайра), усулҳои эмпирикӣ (мушоҳида, пурсиш, саволномаҳо, гуфтугӯҳои инфиродӣ бо омӯзандагон ва омӯзгорон, муайян кардан ва ташаккул додани таҷрибаҳо, таҳлили ҳуҷҷатҳои таълимӣ ва ғайра).

Пойгоҳи таҳқиқот: Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб, Филлиали Донишкадаи тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар ш.Кӯлоб. Дар маҷмӯъ, дар марҳилаҳои гуногуни таҳқиқот бештар аз 420 нафар омӯзгорон ва донишҷӯён ширкат варзиданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот чунинанд:

1.Бори нахуст дар илми педагогика ва таърихи маорифи Тоҷикистон хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ омӯхта шуд.

2.Мазмуни раванди бартарарф кардани мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ошкор карда шуданд.

3.Таснифоти мушаххаси душвориҳои омӯзиши мураккабии гуногун дар асоси заминаҳои илмӣ ошкор карда шуданд.

4.Қавоиди концептуалии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ оиди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ коркард карда шуданд.

5.Моҳият ва сохтори салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар муҳити бисёрзабонӣ муайян карда шуд, қисматҳои он (забонӣ, коммуникативӣ, мавзӯӣ, тамоюли шахсиятӣ, таълимӣ) ҷудо карда шуданд, иҷрои мундариҷавии онҳо мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

6.Заминаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар шароитҳои бисёрзабонии донишгоҳҳои омӯзгорӣ муайян карда шуданд.

7.Моделҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот дар самаранокии технологияҳои педагогӣ зимни омӯзиши ЗА коркард карда шуд.

8.Низоми санҷиши самаранокии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ва технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар озмоиши таълимӣ пешниҳод карда шуд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда.

1.Моделҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар самарабахшии технологияҳои педагогӣ: мақсадҳо, вазифаҳо, маҷмӯи принсипҳо, давраҳои ташаккулёбии он ва меъёрҳои баҳогузори ташаккулёбии проблемаи мавриди таҳқиқот.

2. Таркиби қисматҳои салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён, ки аз қисматҳои забонӣ, коммуникативӣ, мавзӯӣ, таълимӣ ва шахсиятӣ-фаъолмандӣ, инчунин мундариҷаи фарҳангшиносии онҳо иборат мебошад. Шароити ташаккулёбии салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ва фарҳанги худиро ҳаматарафа омӯхтани онҳо, ки барои ташаккули бомуваффақияти маҳоратҳо ва малакаҳои касбӣ талаб карда мешаванд.

3.Қавоиди концептуалии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ба ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар шароитҳои бисрёзабонии донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

4.Раванди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ба ҳамкориҳои педагогӣ дар заминаи муоширати байнифарҳангӣ.

5.Муносибати баробарарзиши субъект-субъектӣ, ки ба рушди бовармандии донишҷӯён ба неруи худ, омодагӣ ба фаъолияти байнифарҳангӣ ва қобилияти худинкишофдиҳӣ равона карда шудааст.

6.Шароитҳои ташкилӣ-педагогӣ барои баланд бардоштани самаранокии ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён: фаъолияти бочидду ҷаҳди донишҷӯён, ки ба шавқу рағбати онҳо барои омӯзиши фарҳанги ғайрзабонӣ таҳрик медиҳад; методҳои тамоюли фарҳангӣ зимни омӯзиши ЗХ; таҷрибаи тодонишгоҳии омӯзгорони ояндаи ЗА ва хусусиятҳои этникӣ-психологӣ онҳо; робитаҳои байнимавзӯӣ дар рафти инкишофи салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён.

7. Душвориҳои асоснок, ки донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши ЗА дучор омадаанд:

– фонетикӣ (талаффузи дурусти калимаҳои англисӣ, таълими дурусти талаффузи истилоҳот ва ихтисороти гуманитарӣ, надониستاني сохтори дастгоҳи нутқ);

– грамматикӣ (сохтори ҳукм ва тартиби калимаҳо дар он, низоми куллан фарқкунандаи шаклҳои феъл);

– душвориҳои лексикӣ (қисмҳои нутқ, ки дар ЗТ нестанд, нокифоя ташаккул додани усулҳои омӯзиши истифодаи воҳидҳои

лексикӣ, номутобиқати ҳаҷми маъноӣ воҳидҳои лексикӣ, огоҳии нокифоя аз сохтори морфемии воҳиди луғавӣ);

– натавонистани муошират бо ЗА оид ба масъалаҳои низомӣ; нодуруст фаҳмидани нутқи шифоии ЗА; доимо фаромӯш кардани калимаҳои ЗА;

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар он аст, ки дар асоси заминаи равишҳои илмӣ олимону муҳаққиқон ва амалкунандагон, ҳамчунин, натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, муайян кардани моҳияти раванди мушаххаси педагогии бартараф кардани мушкилоти таълимӣ дар донишҷӯён, мазмун ва сохтори он, роҳҳо ва шароити педагогии самаранокии ин раванд ошкор карда мешаванд. Бо ёрии равишҳои илмӣ мушкилоти таълимӣ ҳамчун як падидаи маъмули педагогӣ муайян карда шуданд, аз ҷумла, мазмуни мушкилоти ЗА, ки дар байни донишҷӯёни курсҳои якум ва дуҷуми таълими ЗА дар равишҳои гуманитарӣ ба миён меоянд: фишори функционалӣ, вайроншавии созгорӣ мутобиқшавӣ дар таълим ва, дар ниҳоят, коҳиши пешрафти донишҷӯён дар ЗА.

Таснифи мушкилоти таълимӣ аз рӯйи асосҳои илмӣ оварда шудааст: омӯзиши ЗА дар асоси сарфу наҳв ва луғати ЗТ, мураккабии сарфу наҳви забони англисӣ ва миқдори зиёди иттилоот, мураккабии афзоюндаи луғати гуманитарии ЗА, набудани ангезаи таълимӣ барои омӯзиши ЗА ва сабабҳои онҳо нишон дода шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар таҳияи муқаррароти татбиқшудаи раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ: навсозии омодагии назариявӣ ва методии омӯзгорони ЗА барои рафъи мушкилоти мушаххаси омӯзиш дар байни донишҷӯён, ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён барои рафъи мушкилоти ЗА мебошад. Татбиқи методологии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ барои пешгирии душвориҳои мушаххас дар омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён, озмоиши ба барномаи лексикӣ нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти омӯзиш, аз ҷумла, панҷ марҳила, ки самаранокии онҳо аз рӯйи меъёрҳо ва

нишондиҳандаҳои дар рисола таҳиягардида арзёбӣ шудааст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот аз сабаби мувофиқати натиҷаҳои ба даст омада дар асоси омӯзиш, низомнокӣ ва таҳлили маълумоти онҳо дар бораи рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА; маҷмӯи натиҷаҳо, ки дар рафти таҳқиқоти педагогӣ оид ба проблемаи баланд бардоштани ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА ба даст оварда шудаанд.

Натиҷаҳо, ки дар чараёни корҳои таҷрибавӣ дар ду мактаби олий ба даст оварда шудаанд: Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Донишкадаи технологӣ ва менеҷменти инноватсионӣ дар ш.Кӯлоб ва баҳои мусбӣ ҳаёти омӯзгорон дар татбиқи барномаи лексикӣ нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти таълим ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мазмуни таҳқиқоти диссертатсионӣ бо соҳаҳои зерини шиносномаи ихтисоси 13.00.08 - Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ (13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ) мувофиқат мекунад:

- *банди 1.* Таҳияи назарияи таълими фанҳои мушаххас аз ҷумла дар сатҳи байнифаҳасусӣ; фаъолияти навоарӣ ва таҷрибавии омӯзгорони ЗХ ҳамчун яке аз сарчашмаҳои рушди назария ва методикаи таълим аз рӯи соҳаҳои дониш ва сатҳи таҳсилот.

- *банди 2.* Таҳқиқи иқтидорҳои инкишофӣ ва тарбиявии фанни ЗХ дар равандҳои таҳсилотӣ.

- *банди 3.* Таҳияи мундариҷаи консепсияҳои фанни ЗХ дар сатҳҳои гуногуни таҳсилот; мундариҷа, усулҳо ва шаклҳои ташкили таълим дар шароити шакливазкунӣ, иттилоотонӣ ва ҷаҳонишавии чараёнҳои ҷомеавӣ, фарҳангӣ ва маърифатӣ.

- *банди 4.* Таҳияи технологияи навоарии таҳсилот ва шаклҳои ташкили омӯзиш.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардани ғояҳо ва мулоҳизаҳои асосии диссертатсия, коркарди амсилаи концептуалӣ, ки ин имкон додааст дар заминаи равияҳои ҳамгирӣ, шахсиятӣ-фаъолмандӣ ва салоҳиятмандӣ проблемаи ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар раванди таълим дар факултетҳои ЗХ-и донишгоҳҳои омӯзгории Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин кори пажӯҳишӣ, тафсир ва санҷиши натиҷаҳои комёбгашта самарабахш омӯхта шавад.

Саҳми шахсии унвонҷӯ инчунин дар асосу заминаи омӯзишу таҳлили таҳқиқоти илмии олимону муҳаққиқони ватанию хоричӣ, асосу заминаҳои амалию назариявии таҳқиқоти диссертатсиониро мушаххас намуда, усулҳои муосири таҳқиқро истифода карда, ташаккул ва рушди фарҳанги омӯзиши босифатро барои донишҷӯён аз мавқеи илмӣ ҳамаҷониба баррасӣ намудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот бо сабаби дар амалия ҷорӣ намудани фаъолияти ҳаррӯзаии таълимии донишҷӯёни мактабҳои олии як барномаи ба лексика нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА, ҳамчунин, дар нашрияҳои мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар маҷаллаҳои илмие, ки ба рӯйхати Муассисаи давлатии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудаанд, ба нашр расидаанд. Усулҳои пешниҳодшудаи санҷиш дар кафедраҳои ЗХ-и ду донишгоҳи таҷрибавӣ ба таври озмоишӣ санҷида шуданд. Дар кафедраҳои ЗА-и донишгоҳҳои таҷрибавӣ шаклҳои пешниҳоди натиҷаҳои барномаи лексикӣ нигаронидашуда, ҳамчунин, хусусият ва мундариҷаи тавсияҳои методӣ оид ба рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ муҳокима карда шуданд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Дар робита ба мавзӯи диссертатсия диссертант 2 монография, дастур, 7 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмие аз ҷониби Муассисаи давлатии “Комиссияи олии

аттестатсионӣ”-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда ва 6 мақолаи дигар дарнашрияҳои дигар ба нашр расонидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия иборат аст аз: муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати адабиёт.

БОБИ I: АСОСҲОИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВИИ ПЕШГИРӢ ВА РАФӢИ МУШКИЛОТ ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ ЧИҲАТИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТМАНДИИ НУТҚИИ ДОНИШҚУӢН

1.1. Асосҳои психологӣ-педагогии рафъи мушкилот дар таҳқиқотҳои ватанӣ ва хориҷӣ

Дар боби якуми рисола мушкилоти таълимии забонамӯзӣ, ки дар байни донишқӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши забони хориҷӣ ба миён меоянд, баррасӣ шудааст. Зеро бидуни дониш ва баррасии онҳо дар раванди таълим, таҳлили ҳамаҷонибаи мушкилоти ЗТ имконнопазир аст. Бартараф кардани онҳо дар назария ва амалияи педагогӣ, ки аввалин роҳи илмии педагогиро ифода мекунад, нақш дорад.

Тибқи дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳама чораҳо оид ба баланд бардоштани сифати таълим ва омодамоии мутахассисон ва омӯзгорони баландихтисос андешида шуда истодаанд. Аз ҷумла, президенти мамлакат дар яке аз паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии ҚТ чунин ибрози андеша кардаанд: “Мо ислоҳоти низоми ҳамаи зинаҳои таҳсилро минбаъд низ давом дода, усулҳои фаъоли таълимро ҷорӣ мекунем ва ба сатҳи сифати таълим эътибори аввалиндараҷа медиҳем... Ҳамзамон бо ин, Вазорати маориф ва илм якҷо бо Вазорати рушди иқтисод ва савдо ва дигар сохтору мақомоти дахлдор то соли 2020 масъалаи норасоии кадрҳои омӯзгориро пурра ҳаллу фасл намояд. Бояд гуфт, ки дар соҳаи маориф ду проблемаи асосии ҳалталаб вучуд дорад. Якум, норасоии кадрҳои соҳибкасби омӯзгорӣ ва, дуюм, баланд бардоштани сатҳи сифати таълим дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти кишвар. Мо заҳмати устодону омӯзгоронро ҳамеша баланд

арзёбӣ мекунем ва ғамхориرو дар ҳаққи онҳое, ки дар ин соҳа хизматҳои шоиста кардаанд, идома медиҳем. Лекин пешрафти ҷомеа, тараққиёти илму техника ва технология тақозо мекунад, ки онҳо низ барои баланд бардоштани сатҳи касбияти худ мунтазам кӯшиш кунанд. Ҳанӯз соли 2003 Фармони Президенти кишвар дар бораи тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои руси (ЗР)-ю ЗА қабул шуда буд. Вале таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки натиҷаҳо дар ин масъала чандон қонеъкунанда нестанд... Агар омӯзгор сатҳи баланди касбият надошта бошад, мо ҳеҷ гоҳ ва бо ягон восита сифати таълиму тарбияро беҳтар карда наметавонем. Бинобар ин, ба Вазорати маориф ва илм зарур аст, ки фаъолияти курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгоронро боз ҳам тақвият бахшад [28].

Ба ақидаи муҳаққиқ ва педагоги тоҷик Ю. Юнусов “Педагогикаи инсонпарварона (гуманистӣ) - низоми назарияи илмиест, ки дар симои тарбиягирандагон иштирокчиёни фаъол, шуурнок, баробарҳуқуқии раванди таълиму тарбияро мебинад, ки мувофиқи имконоти худ инкишоф дорад. Педагогикаи инсонпарварона мақсад мегузорад, ки ҳар як тарбиягиранда фаъолият ва муомиларо ёд гирифта, шахсияти озоду мустақил шуда ба воя расад. Тарбия чораҳоро андешад, то ки шахсият қобилиятҳои табиӣ худро барои озодӣ, масъулиятнокӣ ва эҷодкорӣ равона намояд” [196, с.12].

Дар соҳаи таҳсилоти олий, азҳудкунии босифати ЗА, махсусан, муҳим аст. Мутахассиси оянда, ки ЗА-и касбии гуманитариро медонад, метавонад ба фарҳанг ва анъанаҳои кишварҳои дигар, хусусиятҳои миллии гуманитарии хориҷӣ таҳаммулпазир бошад. Ташкил ва усулҳои азҳудкунии ЗА аз ҷониби донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии гуманитарӣ, рафъи мушкilotи таълимӣ дар омӯзиши он, асосҳои таълим дар мактаби олии касбии муосир вазифаҳои таъхирнопазири Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд ва рушди ҳамкориҳо бо кишварҳои хориҷӣ, тавсеаи табодули иттилооти гуманитарӣ дар заминаи мутақобила, ташкил ва муносибатҳои муштарак, иштирок дар

чорабиниҳо, шарикӣ дар тарбияи кадрҳо зарурати омӯзгорони донандаи ЗХ-ро ба вучуд меорад.

Чуноне муҳаққиқони тоҷик Ф.Шарифзода ва А.М.Миралиев зикр кардаанд, «Сиёсати имрӯзаи давлат дар соҳаи маориф дар низоми таҳсилот ҷорӣ намудани стандартҳои ҷаҳонӣ ва омодагии мутахассисони соҳибхтисосеро, ки ба талаботи бозори меҳнат ҷавобгӯ бошад, яке аз масъалаҳои муҳим мушуморад. Суръати баланди пешрафти илмию техникӣ ва татбиқи амалии технологияи муосири иттилоотию иртибототӣ дар ҳама соҳаҳои ҳаёт ба рушди илмҳои дақиқ ва технологияҳо талаботи нав пеш мегузорад» [193, с.189].

Таълими ЗА ҳамчун дигар забонҳои хориҷӣ хусусиятҳои хоси худро дорад. Тавре ки муҳаққиқи тоҷик Ф. Ҳасанов менигорад, “Омӯзиши ЗА дар сурате самара мебахшад, ки агар дар раванди таълим ҳам аз методҳои анъанавии таълим ва ҳам аз тарзу усули нави таълим, ки мақсад дар ҳарду самт маҳз ба ташаккули тақмили салоҳиятҳои робитавӣ (коммуникатсионӣ)-и ЗХ равона карда мешаванд, ҳампоя истифода бурда мешавад» [191, с.242].

Таҳлили мавзӯи таҳқиқот нишон дод, ки дар ҷараёни омӯзиши ЗХ донишҷӯён ба як қатор душвориҳои мураккаби гуногун дучор мешаванд. Муайян кардан ва ҷустуҷӯи илмию роҳҳои педагогии бартараф намудани онҳо яке аз вазифаҳои душвори тарбиявӣ барои муваффақона ва самарабахш омӯختани ЗХ аз тарафи донишҷӯёни мактабҳои олии равияҳои гуманитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Худи мафҳумҳои “мушкил” ва “душвор” дар “Фарҳанги забони тоҷикӣ” чунин шарҳу тафсир карда шудаанд: “1. душвор, вазнин, сахт; 2. масъалаи душвори ҳалношуда; кори сахт ва душвор” [177, ҷ.1, с.786]. “душвор//душхор: 1. мушкил, саъб, муқобили осон; 2. нохуш, ногувор; сахт, дағал; 3. ба шакли ҷамъ душворҳо, мушкилот, сахтиҳо.” [177, ҷ.1, с. 407].

Таҳлили сарчашмаҳои адабӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон медиҳанд, ки ЗА ҳамчун як фанни мустақили

таълимӣ бо зуҳури мушкилиҳои маъмултарин, ки донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиш бо онҳо дучор омадаанд, аз дигар ЗХ фарқ мекунад. Якчанд сол ҳангоми омӯзиши ЗА: гуфтугӯ бо ЗА (ин аз он сабаб руҳ медиҳад, ки донишҷӯён 80-90% вақти омӯзишро барои омӯзиши назария ва танҳо 10 - 20% барои амалия сарф мекунанд, дар ҳоле ки таносуби назария ба амалия бояд муқобил: 20% назария то 80% амалия); дарк накардани суҳанронии англисӣ аз рӯи гӯш кардан (як мушкили хеле маъмули нафаҳмидани ЗА дар он аст, ки донишҷӯён малакаҳои гӯш кардан надоранд, бинобар ин, онҳо бояд ба кадрӣ имкон аудиороликҳо бо ЗА гӯш кунанд); пайваста фаромӯш кардани калимаҳои англисӣ (ин душворӣ аз он сабаб ба миён меояд, ки муҳасилин ба азёд кардани калимаҳо ҳамчун воҳидҳои алоҳидаи луғавӣ одат кардаанд, дар ҳоле ки дар хотир нигоҳ доштани самаранок аз 3 то 10 ҷумла бо чунин калимаҳо иборат аст); нодуруст фаҳмидани замон дар ЗА аз ЗТ (сабаби ин мушкилӣ дар он аст, ки донишҷӯён замонҳои ЗА-ро нодуруст меомӯзанд), дар ҳоле ки замонҳои ЗА-ро бояд бо чунин тартиб омӯзонид:

Қадами 1 – дарки мавқеи истифода бурдани замон;

Қадами 2 - истифодаи дурусти сохтори сарфунаҳвӣ (грамматикӣ) замони сеюм;

Қадами 3 - таҳияи пешниҳодҳо дар замони номуайян.

Дар робита ба ин, натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон медиҳад, ки ЗА барои рафъи душвориҳои савтиётӣ (фонетикӣ), сарфунаҳвӣ (грамматикӣ) ва луғавӣ (лексикӣ) кори ҳаррӯза ва мунтазамро тақозо мекунад ва ҳавасмандии сатҳи баландро талаб менамояд (73 донишҷӯ ё 66% пурсидашудагон чунин иброз доштанд).

Яке аз намудҳои аввалини мушкилоти таълимӣ ин интиқоли сунъии хусусиятҳои сарфунаҳвӣ ва услубии ЗТ ҳамчун забони модарӣ (ЗМ) мебошад.

Муҳаққиқи рус И.А.Зимняя дар навиштаҳои худ бо таваҷҷуҳ ба вижагиҳои омӯзиши ЗХ бо ёрии забони дигар ва мушкилоте, ки дар ин

маврид ба вучуд меоянд, ба зарурати баррасии худи мафҳуми "забон" ишора мекунад. Тибқи таърифи он, «забон» маърифати мураккаби сатҳи низомнок мебошад, ки тавассути он тафаккури концептуалӣ (шифой)-и шахс ташаккул ёфта, рушди тамоми вазифаҳои олии равонии ӯ миёнарав мешавад ва воситаи асосии муоширати одамон мебошад [80, с.7].

Фанни «Забони хориҷӣ»-ро бо дигар фанҳои таълимии донишгоҳ муқоиса намуда, фарқияти онро аз дигар фанҳои таълимӣ нишон дода, И. А. Зимняя [80, с.7] забони хориҷиро “низомии забоншиносии маҳсули иҷтимоӣ таърихӣ меонад, ки таърихи халқ, фарҳанги он, низомии муносибатҳои иҷтимоӣ, анъанаҳо ва ғайраҳо инъикос мекунад”. Забон дар шури чамбиятии одамоне, ки сухан мегӯянд, ҳамчунин қудрат дорад, ки халқҳо чудо ва муттаҳид месозад, ба ҷомеаҳои инсонӣ хислати ягонаи миллӣ медиҳад, ҳатто агар онҳо аз пайдоиши ӯ гетерогенӣ ҳам бошанд» [80, с.7].

Масъалаҳои марбут ба таълими забони англисиро баррасӣ намуда, муҳаққиқи тоҷик Г.Салоҳиддинова чунин ибрази назар намудааст: “Технологияи мултимедӣ тарзи пешниҳоди иттилоот дар компютер бо имконияти дар як вақт истифодабарии матн, графикҳо, овоз, видео ва эффектҳои аниматсиониро фаро мегирад. Истифодаи чунин технология дар ҷараёни таълим барои васеъ намудани ҷаҳонбинии донишҷӯён, мустақилона фикр кардан ва дар ниҳоят инкишофи шахсияти донишҷӯён мебошад” [158, с.136].

Таҳлили сарчашмаҳои дигари илмӣ нишон медиҳад, ки омӯзиши ЗХ бидуни истифодаи забони модарӣ ғайри имкон аст, аммо роҳҳои азхудкунии онҳо қомилан муҳолифи якдигаранд. Пас, муҳаққиқ Л.С.Виготский роҳи азхудкунии ЗМ-ро ҳамчун «аз поён ба боло» зикр карда буд, дар ҳоле ки омӯзиши ЗХ-ро метавон роҳи «аз боло ба поён» муайян кард [54, с.6-7].

Донишҷӯ ЗМ-ро бешуурона меомӯзад ва ЗХ аз фаҳмиши забон ва дар назди худ гузоштани мақсади омӯзиши он оғоз мешавад. Барои

донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши ЗА фаҳмидани артиклҳои муайяни ва номуайяни, замонҳои ЗА, шаклҳои феъл, ки маъно ва тарҷумаи матн ба он алоқаманд аст, мушкил аст. Донишчӯёни англисзабон бошанд, дар навбати худ, ҳангоми коргузори бо ЗТ ба душвориҳо рӯ ба рӯ мешаванд. Барои донишчӯёни тоҷикзабон мушкили асосӣ ин тарҷумаи тахтуллафзии мант аз дигар забонҳо мебошад.

Таҳлили маъхазҳои илмӣ душвориҳои дигарро низ ошкор намуд, ки ҳангоми баёни матнҳои гуногун бояд ба инобат гирифта шавад. Овози [r] ба забони тоҷикӣ ва садои [r] дар ЗА аз якдигар дар талаффуз фарқ мекунад ва садои дигар доранд. Нашри дубораи садоҳои байнизабонӣ дар нутқи ЗТ барои донишчӯёни тоҷикзабон мушкили дигарро пеш меорад, ки муродифоти ин гуна овозҳо дар ЗТ вучуд надоранд ва талаффузи онҳо аз сабаби хусусиятҳои фонетикашон на ҳамеша дуруст аст. Дар натиҷа донишчӯён аксар вақт аз фаҳмо ва дуруст талаффуз кардани онҳо хичолат мекашанд. Дар забони тоҷикӣ, ҷумлаҳои "Ҳаво торик мешавад", "Он гарм мешавад" ва дигарон ҷумлаҳои содда буда, бо як калима ба ЗА тарҷума нашудаанд. Сохтани ҷумла бо ЗА риояи қатъии пайдарпайии қисмҳои онро талаб мекунад. Яъне мубтадо ҳамеша дар аввали ҷумла ва хабар дуюмин гузошта мешавад. Аз ин рӯ, "торикӣ"-и тоҷикӣ дар шакли англисӣ ҳамчун "Торик шуда истодааст" ("It's getting dark") тарҷума мешавад. Дар ин ҷо мушкилии асосии омӯзиш, ки донишчӯён ба он дучор мешаванд, сохтани ҷумлаи ЗХ ба монанди ҷумлаи ЗМ-и худ мебошад. Бисёр донишчӯён усули коғазиро истифода бурда, тарҷумаро аз тоҷикӣ ба англисӣ ва баръакс месозанд.

Муҳаққиқони тоҷик Ҷ.Алимӣ ва А.Даминова вобаста ба ин масъала чунин изҳори ақида кардаанд: "Ба сифати шартҳои асосии рафъи мушкилот метавон шартҳоеро номбар кард, ки ба рушди робитаҳои касбиятӣ (масалан, эҷоди даста, муҳокимаи проблема дар ассотсиатсияю иттиҳодияҳо, ташкил ва созмондеҳии дарсу машғулиятҳо дар муассисаи таълимӣ ва ё дигар марказу мақомоти касбиятӣ дарсу

машғулиятҳо, тренингҳо оид ба ҷанбаҳои алоҳидаи созмондеҳии ҷараёни таълимию таҳсилоти наврасон ва ҷавонони муосир) мусоидат карда метавонанд. Таҳлили таҷрибаи муассисаҳои таълимию таҳсилотӣ имкон медиҳад, ки якҷанд роҳу усулҳои рафъи мушкилот муайян ва муқаррар карда шавад: шурои педагогӣ, машваратҳо, эҳёи мураббиягӣ (омӯзгори собиқадор) ва ғайра» [11, с.7].

Истилоҳи "даҳолат" дар ибтидо дар илмҳои дақиқ истифода мешуд ва аз ҷониби забоншиносони соҳа гирифта шуда буд. Дар забоншиносӣ истилоҳи "мудоҳила" пас аз муаррифии он аз ҷониби доираҳои забоншиносии Прага истифода мешавад. Ин истилоҳ пас аз нашри асари У.Вайнрейх "Тамосҳои забонӣ" васеътар истифода шуд. Забоншинос У.Вайнрейх бар ин назар аст, ки падидаи «даҳолат» аз иртиботи забонӣ ба вучуд омада, ҳамчун «ҳолати дуршавӣ аз меъёрҳои ҳар кадоме аз забонҳои, ки дар нутқи дузабонӣ ба амал меоянд, дар натиҷаи далеле, ки онҳо зиёда аз як забон медонанд» рушд мекунад [46, с.81].

"Луғати энциклопедии лингвистӣ", ки дар таҳрири В.Н.Яртсева тавсифи васеътари ин истилохро медиҳад: «Даҳолат натиҷаи ҳамбастагии низомҳои забоншиносӣ дар шароити дузабонӣ аст, ки ё ҳангоми иртиботи забоншиносӣ ва ё ҳангоми азхудкунии инфиродии забони ғайримоддӣ рушд меёбад; он дар қаврабӣ аз меъёр ва низоми забони дувум зери таъсири забони аввал ифода меёбад» [197, с.24].

Забоншинос Н.Трубетской ба проблемаҳои дузабонӣ диққати калон додааст, ки дар он ғайр аз инертсияи узвҳои идрок ба алоқои унсурҳои низомҳои забонии ЗА ва ЗТ диққати калон дода шудааст: «Гӯш додани сухани каси дигар, ҳангоми таҳлили он чизҳое, ки мешунавем, беихтиёр аз «ҷунбиши фонологӣ», ки ба тамомиЗМ шинос аст, истифода мебарем. Ва, азбаски "ҷумла"-и мо барои ЗХ номувофиқ мешавад, ин қадар иштибоҳ ва нофаҳмиҳои зиёд ба миён меояд. Овозҳои ЗХ аз мо тафсири нодурусти фонологӣ мегирад, зеро онҳо аз "элак"-и забони модарии мо мегузаранд» [175, с. 24-26].

Муҳаққиқи машҳур С.Л.Рубинштейн даҳолатро ҳамчун "монё шудан ба ҳамкориҳои малакаҳо, ки дар онҳо малакаҳои аллакай муқарраршуда ташаккул додани малакаҳои нав ё кам кардани самаранокии онҳоро мушкил мегардонад", муайян мекунад [148, с. 211].

Дар айни замон, усули ба назар гирифтани ЗМ ҳангоми муомила бо ЗХ-и омӯзишшаванда мавзӯи баҳс нест, онро ҳамма методистон эътироф мекунанд ва ҳамчунин дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ба назар гирифта мешавад. Дар раванди таълими ЗА, дар рафти омӯзиши масъалаи диссертатсиониро метавон чунин ном бурд: 1) мураккабӣ, 2) ҳаҷми мазмуни мавод, 3) сатҳи омодагии донишҷӯён ба азхудкунии ЗА. Ин мушкилот, аз диди донишмандони қомусшинос (энциклопед), бо тадричан ва ҳадафмандона боло рафтани мураккабии мундариҷаи барномаҳои таълимӣ шарҳ дода мешаванд, ки муаллифони китобҳои дарсиро барои омӯзиши ЗА вазифадор мекунанд, ки ҳаҷми мавод ва мураккабии онро танзим кунанд. Китобҳои дарсӣ ба омӯзгорон ва донишҷӯён на танҳо амсилаи таълими забонро пешкаш мекунанд, ки азхудкунии пурраи мундариҷаи ЗА-ро пешкаш мекунад, балки рушди қобилиятҳо ва маҳоратҳои маърифатии донишҷӯёни равияҳои гуманитариро низ пешкаш мекунад. Ин амсила, чунон ки ба назар мерасад, ба дониши «миёна» дар бораи имконоти муҳассилини синну соли муайян мувофиқат мекунад. Муҳаққиқон Л.И.Рувинский ва И.Кобиляцкий, дар шароити муосир рушд додани ақидаҳои илмӣ И.П.Павловро дуруст мешуморанд, ки одам бо рефлексии ориентатсионӣ-пайдоиши шавқу ҳаваси маърифатӣ ҳосил мешавад [149, с.26].

Таваҷҷуҳи маърифатӣ дар чараёни дарёфти ҳақиқат ташаккул ёфта, як қувваи муҳими пешбарандаи раванди таълим мегардад. Танҳо дар он сурате, ки дар байни донишҷӯён шавқи устувори маърифатӣ ташаккул меёбад, ба муваффақона аз худ намудани донишҳои таълимӣ боварии комил пайдо кардан мумкин аст. Ин мавқеи илмиро муҳаққиқи рус Ю.К.Бабанский изҳор доштааст, ки “ҳадафи муносиб кардан бояд бо

харчи ҳадди ақали вақт, маблағ ва талошҳо ба даст оварда шавад ...” [24, с.16].

Проблемаи мушкилоти таълимӣ ва рафъи онҳо асоси як қатор таҳқиқоти махсус гузаронидашуда мебошад, аз ин рӯ, омӯзиши ин проблема аз нуқтаи назари илмҳои гуногун баррасӣ карда мешавад. Мушкилот дар омӯзиш аз ҷониби муаллифони хориҷӣ (Л.С.Виготский, А.Р.Лурия, Э.Г.Симернитская, А.С.Смирнова, Л.Светкова, Д.Иджел, О.Сприн, Д.Таппер, А.Рейсер, Х.Туокко) ба таври васеъ баррасӣ карда мешаванд ва ҳамчун натиҷаи ҳамкориҳои се сатҳ: нақшаҳои иҷтимоӣ, психологӣ ва физиологӣ, ки бояд андешида шаванд, тафсир карда шуда, ҳангоми омӯзиши ЗА дар равияи гуманитарӣ ба назар гирифта мешаванд.

Муҳаққиқи тоҷик В.А.Бекмансурова дар таҳқиқоте, ки омӯзиши ЗХ дар заминаи педагогии таълими сайёр ба даст меояд, ба таври умумӣ шарҳ медиҳад: "Таҳсилоти сайёр фаъолиятест, ки тавассути таҷҳизоти сайёри маҷмӯӣ ва технологияҳои муосир, ки ба донишҷӯён тавассути паҳн кардани иттилоот, қабул ва таблиғи иттилоот бештар самараноктар аст, мебошад» [32, с.11-12].

Дар ҳар сурат, ҳарчанд истифодаи техникаю технологияи нав зимни омӯзишу таълими ЗХ хеле муҳим ҳам бошад, аммо нақшу мақом ва ҷойгоҳи омӯзгор боз ҳам ҳалқунанда боқӣ мемонад. Дар ин робита муҳаққиқи тоҷик П.Лутфуллоева мулоҳизаҳои хеле ҷолиб дорад, ки чунинанд: «Вориднамоии технологияҳои иттилоотӣ ба раванди таълим - ин талаботест, ки нисбати омӯзгори муосир пешниҳод карда мешавад, ки бояд тамоми имконотро барои муосиргардонии таҳсилот ва татбиқи фармоиши иҷтимоӣ истифода барад. Мусаллам аст, ки ҳеч як технологияи иттилоотии нав наметавонад дар рафти дарсу машғулият омӯзгорро иваз намояд, зеро фақат омӯзгор метавонад раванди таълимро дуруст ташкил кунад, ба омӯзандагон иҷрои корро дар речаҳои гуногун пешкаш намояд, ҳадафи машғулиятро муайян кунад, ки

бояд муяссар ва муваффақ гардад, хонандагонро ба муяссаршавии он равона карда, зимнан ёриашон расонад» [113, с.12].

Дар мачмуъ, ба андешаи муҳаққиқи тоҷик М.Мирбобоева, истифодаи ТИК зимни таълим чунин афзалиятҳо дорад: «Моҳирона истифода намудани имконияти технологияҳои иттилотии муосир дар синфҳои ибтидоӣ ба чунин ҷиҳатҳо мусоидат мекунад:

– фаолгардонии қобилияти маърифатӣ ва баланд бардоштани сифати пешрафтани хонандагон;

– ноил гардидан ба дастовардҳои мақсади таълим бо ёрии маводи таълимии электронии муосир, ки барои истифода бурдан дар дарсҳои синфҳои ибтидоӣ муайян шудааст;

– ташаккули малакаи худомӯзӣ ва худназораткунии хонандагони сини хурди мактабӣ ва муҳайё кардани шароити мусоид барои таҳсил;

– паст гардидани душвориҳои истифодаи маводи дидактикӣ барои хонандагон;

– баланд бардоштани фаъолиятнокӣ ва ташаббускории хонандагони сини хурди мактабӣ дар дарс, инкишофи тафаккури иттилоотӣ ва ташаккули кордонии иттилоотӣ-робитавӣ;

– ҳосил намудани малакаи кор кардани хонандагони сини хурди мактабӣ дар компютер бо риояи қоидаҳои беҳатарӣ» [121, с.33-36].

Мушкилот дар ҳалли вазифаҳои маърифатӣ, мушкилоти дастрасии омӯзиш, масъалаҳои мураккабии маводи таълимӣ дар асарҳои И.Я.Лернер, Г.А.Балла, В.С.Сетлин, ки дониши онҳо барои бартараф кардани мушкилоти мазкур дар Донишгоҳи гуманитарӣ татбиқ гардида буд. Л.И.Аронова [19,с.155] проблемаи душвориҳои донишҷӯёнро ҳангоми азхудкунии ин ё он фанни таълимӣ таҳқиқ намуда, чунин мешуморад, ки проблемаи душвориҳо на танҳо мустақилона, балки дар доираи дигар проблемаҳо низ баррасӣ мешавад: 1) кушиши муайян кардани хусусияти душвориҳои таълим; 2) пеш аз муайян кардани муносибати умумӣ ба мушкилот (М.А.Данилов, М.Н.Скаткин [62, с.71-

72]; 3) аз тафрикаи душворӣ ва мураккабӣ (И.Я.Лернер, В.С.Сетлин) ба масъалаи бартараф намудани мушкилот (Ю.К.Бабанский, З.И.Калмикова, Е.П.Комарова, А.А.Миролюбов).

Таҳлили адабиёти психологию педагогӣ мафҳумҳои дигареро нишон медиҳанд, ки мушкилоти омӯзишро ифода мекунанд, аз қабилӣ: «нокомии таълимӣ», «фаъолияти забонӣ», «безътиной дар таълим» (Л.И.Петрова, А.А.Люблинская, М.В.Матюхина, Т.С.Михалчик, Н.Ф.Прокина [136, с.79; 114, с.171;117, с.93]; "Баландшавии мураккабии забон" (Д.В.Дмитриев) [67, с.441-443]; «Монеа» (Д.Н.Ушаков) [176, с.771-77].

Тибқи таърифи луғати тафсири душворӣ чизест, ки заҳмати зиёд, шиддат, рафъ кардан ва фаҳмиданро талаб мекунанд. Ҳамзамон, муҳаққиқи рус Н.В.Кузмина мушкилотро ҳамчун "ҳолати субъективӣ шиддат, норизоият, ки аз омилҳои берунии фаъолият ба вучуд омадааст ва аз хусусияти худ омилҳо, омодагии тарбиявӣ, ахлоқӣ ва ҷисмонӣ инсон ба фаъолият ва муносибат ба он вобаста аст, таъриф медиҳад. Аз ин сабаб, омилҳои якхелаи беруна метавонанд барои одамони гуногун дараҷаҳои гуногуни мушкилотро ба вучуд оранд. Одатан, мушкилтарин таъхирнопазиртарин аст." [103, с.312].

Мушкилотро ҳамчун таҷриба ва фаҳмиши ихтилофи пайдошудаи байни талаботи фаъолият ва қобилияти фард низ муайян кардан мумкин аст.

Таҳлили ин ва дигар мавқеъҳои илмӣ ба таври боварибахш нишон медиҳад, ки дар дидактика мафҳумҳои душворӣ ва мураккабӣ аз ҳам фарқ мекунанд. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ фаҳмидан муҳим аст, ки мушкилии омӯзиши забони донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳамчун хусусияти субъективӣ ва аз рӯйи мураккабӣ хусусияти объективӣ мавзӯи омӯзиш аст. Мушкилӣ ҳамчун омилӣ тағйирёбандаи омодагии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА ва мураккабӣ ҳамчун воҳиди устувори раванди таълими онҳо дар мактаби олии гуманитарӣ баррасӣ мешавад.

Бо мақсади дар пажӯҳишҳои минбаъдаи рисолаи илмӣ роҳ надодан ба номутобикати ва носаҳеҳӣ дар корбурди истилоҳи «мушкилӣ» зарур буд, ки маънои ин истилоҳ дар таҳқиқоти методологӣ ва дидактикӣ, равонӣ ва физиологии муаллифони гуногун муайян карда шавад. Пеш аз ҳама, ба луғатномаҳое, ки мафҳуми зерринро шарҳ медиҳанд, ҳамчунин, ба баррасии мантикӣ ва таҳлили ин истилоҳ дар таҳқиқоти махсус мурочиат кардан лозим буд. Дар забони ҳозираи тоҷикӣ мафҳуми «мушкилот» ба чунин маъноҳо истифода мегардад: «Якум - душвории молиявӣ, дюум - монеа, душворӣ, душворие, ки бо душворӣ баргараф карда мешавад».

Дар адабиёти педагогӣ «мушкилии омӯзиш»-ро душвории матн, душвории супориш, душвории дарс медонанд. Дар баробари ин муҳаққиқи рус Н.В.Кузмина мушкилиро чунин маънидод менамояд: "Мушкилот ҳолати субъективии шиддат, вазнинӣ, қаноатманд набудан мебошад, ки аз омилҳои берунаи фаъолият, хусусияти ҳуди омилҳо, омодагии таълимӣ, ахлоқӣ ва ҷисмонии инсон барои фаъолият кардан ба вуҷуд омада, ба муносибати шахс ба он вобаста аст..." [103, с.312].

Дар адабиёти илмӣ мафҳуми «мушкилӣ» ба мафҳуми дастрасӣ, чун «дастрасӣ бо аломати манфӣ» муҳолиф аст. Дар ин фаҳмиш, душворӣ хусусияти объектҳои гуногун аст. Мушкилот ҳамчун хусусият дар робита бо чунин ҷузъҳои раванди таълим, ба монанди душвории азхудкунии сохторҳои сарфунаҳвӣ, падидаҳо дар омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ фаҳмида мешавад. Ҳангоми омӯзиши мушкилот ҳамчун хусусияти объектҳо, омӯзиши объектҳои дигар низ, масъалаи асосӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, душвории матлаби матнӣ ва рӯзномавии ЗА омӯхта мешавад, то минбаъд муайян карда шавад, ки ҳангоми таълими донишҷӯён ба ЗХ кадом матнҳо ва мақолаҳои рӯзномаҳо бояд истифода шаванд ва матнҳо бояд мувофиқи сатҳи забондонии донишҷӯён интиҳоб ва омода карда шаванд. Ҳамчунин, таҳлили мушкилоти дараҷаи фаҳмиши донишҷӯён зарур аст, то мувофиқи мақсад будан ё набудани

ҳалли мушкилоти мазкур ва истифодаи он дар раванди омӯзиши донишҷӯён муайян карда шавад.

Ҳангоми муайян кардани мушкилоти дараҷаи фаҳмиш диққати асосӣ бояд ба омӯзиши ҳуди мушкилоти дараҷаи фаҳмиш равона карда шавад, на ба мушкилии ҳалли онҳо. Ҳангоми муайян кардани мушкилоти фаъолияти равонӣ равоншиносон равандҳои равониро таҳқиқ мекунанд, на мушкилоте, ки дар фаъолияти руҳию равонӣ ба вучуд меоянд. Омӯзиши душвориҳои таълими ЗХ дар фаҳмидани мушкилот ҳамчун таркиби фан, ба монанди, душвории луғат (лексика) ва душвории сарфу наҳв ифода меёбад. Омӯзиши мушкилоти таълимро ҳамчун таркиби фан дар методологияи таълими ЗХ муаллифони рус Ю.К.Бабанский [23, с.111-112], И.М.Берман [34, с.18], З.И.Боровко [44, с.47-55], М.Л.Вайсберд [47, с.47], Д.В.Малявин, В.Н.Аникина, М.С.Латушкина [115, с.86] баррасӣ кардаанд.

Таҳлили ин мавқеҳои илмӣ нишон дод, ки дониши назариявӣ дар бораи душвориҳои таълимӣ, ки донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши ЗХ дучор меоянд, барои бартараф кардани онҳо кифоя нест. Зеро омӯзгор наметавонад ин донишро барои бартараф кардани мушкилиҳо пурра истифода барад. Дар ҳар як ҳолати мушаххаси бартараф кардани мушкилоти таълимӣ, вай бояд хусусиятҳои объект (донишҷӯ)-ро бо шароити таълими онҳо дар равияи гуманитарӣ таҳлил ва муқоиса кунад. Масалан, пешакӣ донишдони хосияти матн, сохторҳои грамматикӣ он, мавҷудияти калимаҳои ношинос - амсоли инҳоро муаллим бояд пешакӣ дарк кунад, ки ҳама мушкилоти дар байни донишҷӯён ҳангоми таҳсил дар муассисаи таълимӣ пешомадаро муайян кардан мумкин аст.

Дар ин фасли кори диссертатсионӣ омӯхтани мушкилот ҳамчун падидаи педагогӣ муҳим аст. Чунин баррасии мушкилоти таълимӣ имкон медиҳад, ки онҳоро дар ҳама сатҳҳои зуҳур дар равияҳои гуманитарӣ баррасӣ намоем.

Мушкилии таълимро ҳамчун падидаи педагогӣ ба назар гирифта, мушкилии мушаххасро нисбат ба ҳар як донишчӯ алоқаманд кардан лозим аст. Дар ҳар як душворӣ ҳамчун ҳодисаи воқеияти педагогӣ ягонагӣ ва алоқамандии объективӣ ва субъективиро ба назар гирифтани муҳим аст. Бо дарназардошти душвории матн (хусусияти маводи таълимӣ) бояд зикр кард, ки ин хусусияти объективӣ буда, метавонад барои донишчӯён мушкилот пеш орад. Аммо, ин аъмол метавонад вобаста ба омилҳои субъективии гурӯҳи донишчӯён ва ё ҳар як донишчӯ дар алоҳидагӣ дар раванди омӯзиши онҳо зоҳир гардад ё зоҳир нагардад. Баъзе муаллифон омилҳои ба душвории омӯзиш таъсиркунандаро ба назар гирифта, ин мушкилиро падидаи педагогӣ ҳисоб карда, ба ошкор намудани сабабҳои амиқи он диққат медиҳанд.

Ҳамин тавр, муҳаққиқи рус М.А.Данилов онҳоро "зиддият байни вазифаҳои таълимӣ ва амалие, ки курси таълим пеш гузоштааст ва сатҳи дониш ва рушди қувваҳои маърифатии муҳассилин" мешуморад [62, с.43]. Мавқеи муаллиф оид ба ин масъала чунин аст: мушкилотро ба "мушкилот ҳамчун падида" ва "мушкилот ҳамчун таркиб" тақсим карда, таъкид менамояд, ки мушкилот ҳамчун падида гуногунӣ ва паҳлуҳои мухталифи мушкилотро ба назар мегирад, дар ҳоле ки мушкилот ҳамчун таркиб ба яке аз онҳо, хусусиятҳо ва ҷанбаҳои он тамаркуз мекунад. Ин тақсимои то андозае худсарона аст. Масалан, мушкилие, ки дар дарси ЗА ба миён омадааст, дар он зоҳир мешавад, ки донишчӯён ба саволҳои муаллим ҷавоб намедиҳанд ва ё ҳангоми тарҷумаи порчае аз матн душворӣ мекашанд. Ин мушкилот метавонад аз ҷониби субъективӣ ҳамчун эҳсоси донишчӯ ва аз тарафи объективӣ ҳамчун мушкили дарки лексика ва сохторҳои грамматикӣ бошад. Маълум мешавад, ки ин душворӣ дар маҷмӯъ бо дарназардошти тамоми робитаи байниҳамдигарӣ дида мешавад.

Дар истилоҳоти назариявӣ зикр карда мешавад, ки мушкилии таълимӣ падидаи педагогӣ аст, зеро ба мисли ҳама падидаҳои дигари

педагогӣ, он бо пайвастагии чаҳор унсур тавсиф мешавад: омӯзгор, донишҷӯ, восита ва муҳити таълимии гуманитарӣ.

Муҳим он аст, ки онҳо чӣ гуна ба ҳамдигар таъсир мерасонанд ва ҳангоми “бархурд”-и онҳо чӣ гуна мушаххасоти нав ва мукамал пайдо мешавад, ки дар ҳар як унсур дар алоҳидагӣ мавҷуд нест.

Дар робита ба ин, дар рисола таърифи категорияи «мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА» дода мешавад, ки ҳамчун падидаи густурдаи педагогии объективӣ-субъективӣ, аз ҷумла, монеаҳои шахсӣ ва тарбиявӣ, ки бо мураккабии фонетика, сарфу нахв, нутқ ва навиштани забони англисӣ алоқаманданд, фаҳмида мешавад. Як қатор олимону муҳаққиқон адабиёти педагогиро таҳлил намуда, ҳангоми баррасӣ ва муҳокимаи масъалаи рисолаи марбут ба мушкилиҳои омӯзиш мафҳумҳои хоси «субъектӣ, субъективият» ва «объективӣ, объективият»-ро истифода мебаранд. Дар ҳақиқат онҳо на танҳо он чиро, ки ба объект тааллуқ дорад, балки он чиро, ки берун аз он вучуд дошта, ба воқеияти объективӣ мансуб аст, дар назар доранд.

Вобаста ба ин, омилҳои, ки аз объект (донишҷӯ) вобаста нестанд, аммо бо хусусиятҳои маводи таълимӣ алоқаманданд, ба монанди хусусиятҳои фонетика, грамматикӣ, луғати забони хориҷӣ ва сохтори забон тарафи объективии мушкилоти таълимиро дар бар мегиранд. Омилҳои объективие, ки ба мушкилоти омӯзиш дар ҷараёни таълими ЗХ таъсир мерасонанд, дар методикаи таълим аз ҷониби муаллифони зерини рус ба назар гирифта шудаанд: И.М.Берман, Г.И.Богин, Ю.В.Гнаткевич, Н.В.Елухина, М.С.Илин, С.В.Калинина, Н.Каменетская, М.С.Латушкина, Т.В.Лотарева, З.Д.Лвовская, А.Миролубов, И.В.Рахманов, В.Сетлин [34, с.321].

Зери мафҳуми субъективият эҳсосоти хоси омӯзанда фаҳмида мешавад, ки омӯзгорон ҳамчун мушкилӣ ва ҳолати мушаххаси душворӣ тавсиф кардаанд. Ин мушкилоти омӯзиш "нодуруст", "ғайримақсаднок" ҳисобида мешавад. Таҳқиқот нишон дод, ки мушкилии омӯзиш мушкили

воқеъ буда, он воқеан дар эҳсоси донишчӯён мавҷуд аст ва ба рафти таҳсили онҳо дар мактаби олий бевосита таъсир мерасонад. Дар рафти таҳлил маълум гардид, ки дар адабиёти педагогӣ мафҳуми «мушкилот» мавҷуд аст, ки муродифи истилоҳи «монеа» мебошад. Бинобар ин, душвориро монеа, монеае, ки дар рафти фаъолият дар натиҷаи норасоӣ ва номувофиқ будани дониш, восита ва усулҳои татбиқи онҳо, дониши нодуруст ва як қатор сабабҳои дигар ба миён меояд, шуморидан мумкин аст. Дар таълифот баҳси илмӣ оид ба мафҳуми васеи истилоҳи «мушкилӣ» вучуд надорад ва дар ин маврид ба муродифоти таъя кардан мумкин аст: 1. мушкилӣ - душворӣ, проблема, мушкилот»; 2. «мушкилӣ – монеа, мамониат.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ мушкилиро метавон танҳо тарафи субъективии мушкилоти таълиму омӯзиш - эҳсоси душворӣ барои донишчӯён баррасӣ кард. Ҳамзамон, донишчӯ метавонад аз монеае, ки дар омӯзишаш ҷой дорад, огоҳ бошад ё шояд аз он огоҳ набошад. Дараҷаи мушкилии донишчӯ бевосита ва мустақиман ба эҳсоси ӯ вобаста аст, ки дар доираи фаъолияти таълимӣ монеа ва садду мамониат дорад. Аз ин рӯ, зери мафҳуми мушкилӣ эҳсоси душвории худӣ донишчӯ, яъне тарафи субъективии мушкилии таълимии ӯро фаҳмидан лозим аст.

Чунин ба назар мерасад, ки воҳиди раванди таълимро метавон тағйироти аз ҷиҳати педагогӣ асоснокшуда, пайдарпай ва муттасили амалҳои таълимӣ шуморид, ки дар давоми он вазифаҳои рушд ва тарбияи шахсияти донишчӯ ҳал карда мешаванд. Аз ин рӯ, воҳиди раванди таълим низоми ҷудонашавандаи дидактикӣ, ки ба ташкил ва интиқоли дониш нигаронида шуда, мазмун, шакл, восита ва усулҳои таълимро дар робитаи онҳо муттаҳид мекунад. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ пешниҳод карда мешавад, ки воҳиди раванди таълимро вазъи таълимӣ номид, зеро он рафти таълими ЗА-ро инъикос мекунад, ки дар он ҷо барои донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ мушкилоти таълимӣ ба вучуд меояд. Тавре ки мусаллам аст, дар стандартҳои давлатии нави

таҳсилот мафҳуми нав - вазъияти таълимӣ чорӣ карда шудааст ва он маънои воҳиди махсуси раванди таълимро дорад ва дар он донишҷӯён бо ёрии муаллим мавзуи амалии худро кашф намуда, бо иҷрои амалҳои гуногуни тарбиявӣ онро меомӯзанд.

Вобаста ба талаботи нав дар назди муаллими ЗА вазифа гузошта шудааст, ки вазъиятҳои таълимиро ҳамчун воҳидҳои махсуси сохтори фаъолияти таълимӣ ба вуҷуд оварад, ки мушкилотро пешгирӣ намуда, дар рафти машғулиятҳои таълимӣ бо донишҷӯён вазифаҳои таълимиро ба вазъиятҳои таълимӣ тарҷума карда тавонанд. Ба назар чунин менамояд, ки моҳият ва мазмуни вазъияти таълимро фаҳмидан лозим аст, ки ин барои бартараф намудани душвории таълими донишҷӯён ва омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ ёрӣ мерасонад. Агар усулҳо ва воситаҳои педагогии аз ҷониби муаллим истифодашаванда ба монанди интихоби салоҳиятноки маводи таълимӣ, ҳамкориҳои донишҷӯён ва омӯзгор, муваффақона муаррифӣ кардан ва омода намудани маводи таълимӣ, қобилияти баргузориҳои дарси ҷолиб ва шавқу ҳаваси донишҷӯён дар рафти машғулият дуруст интихоб карда шаванд, вазъияти таълимӣ метавонад барои бартараф кардани душвории таълимӣ мусоидат кунад.

Раванди бартараф намудани душвории омӯзиши ЗХ-ро бе иҷрои машқҳои гуногун тасаввур кардан ғайриимкон аст. Интихоби босалоҳият ва сохти дурусти мантиқии низоми машқҳо аз ҷиҳати назариявӣ натиҷаеро фароҳам меорад, ки муаллим дар дарсу машғулият барои ба даст овардани он кӯшиш мекунад. Маҳз тавассути иҷрои машқҳои душвории таълиму тарбияро, ки донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дучор меоянд, муайян ва муқаррар кардан мумкин аст. Ин намуди фаъолият муносибати дурусти миёни муаллим ва донишҷӯёнро нишон медиҳад. Дар машқ, ҳамчун тамаркуз, ҳам ҳадафҳо ва ҳам мундариҷаи омӯзиш ва ҳам амалҳо барои татбиқи мақсади асосӣ, яъне омӯзиш, ба ҳам наздик мешаванд.

Дар ин бобат муҳаққиқ И.Л.Бим аҳамияти машқхоро дар раванди таълим бо ЗХ чунин таъкид кардааст: "Машқҳо хурдтарин ячейкаи раванди таълими ЗХ ба ҳисоб мераванд" [34, с.200].

Маҳз дар рафти машқҳо робитаи байни муайян кардани душвории маводи интихобшуда ва татбиқи усулу воситаҳои бартараф намудани онҳо аз ҷониби омӯзгор ошкор мегардад [34, с.22-24].

Барои фаҳмидани вижагиҳои рафъи мушкilotи таълимии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, хусусияти фаъолияти таълимии онҳоро муайян карда, фаъолияти таълимиро ҳамчун падида доништан лозим аст.

Муҳаққиқи машҳури рус Л.С.Виготский фаъолиятро, ки ба омӯзиш нигаронида шудааст, фаъолияти мушаххасе медонист, ки дар он таворуми равонӣ тавассути азхудкунии таҷрибаи фарҳангӣ ва таърихӣ ташаккул меёбад. Сарчашмаҳои рушд на дар ҳуди донишҷӯ, балки дар фаъолияти ӯст. Дар рафти фаъолияти таълимӣ ба ғайр аз азхудкунии дониш, азхудкунии техника ва усулҳо ҳуди донишҷӯ рушд меёбад. Маҳсули фаъолияти таълимиро метавон дониши андӯхтаи донишҷӯ, таҷрибаи шахсии ӯ номид ва натиҷаи фаъолияти таълимӣ зарурати ба даст овардани таҷрибаи нав ё пешгирӣ аз он мебошад. Фаъолияти таълимии донишҷӯён дар дарсҳои ЗА характери объективӣ, субъективӣ, огоҳ будан ва фаъолнокӣ дошта, дорои сохторест, ки аз панҷ ҷузъ: вазифаҳои омӯзишӣ, фаъолияти таълимӣ, амалҳои назоратӣ ва гузариш ба ҳолати назорат аз болои худ, амалҳои арзёбие, ки ба худбаҳодиҳӣ табдил меёбанд ва ҳавасмандӣ иборат мебошад [55].

Ҳавасмандии омӯзишӣ, тавре ки муҳаққиқи рус В.В.Богуславский зикр кардааст, шартҳои муҳими рафъи мушкilot дар раванди таълим буда, таҳлили он имкон медиҳад, ки ангезаҳои дар раванди омӯзиши ЗА ба шавқи донишҷӯён таъсир расонанда муайян карда шуда, ба назар гирифта шаванд. Барои хатмкунандагони мактаби миёна қабул гардидан ба муассисаи таҳсилоти олӣ марҳилаи нав дар ҳаёт ва ташаккули

шахсияти онҳо мебошад [41, с.201].

Дохилшавӣ ба муаасисаҳои таҳсилоти олий барои бисёр донишҷӯён- донишҷӯёни соли аввал бо дарназардошти ҳолатҳои нави ҳаёт ва мутобиқшавӣ ба шаклҳои нави таълим бо сарбории бузурги равонӣ хос аст. Муҳаққиқи рус А.А.Камишев чунин мешуморад, ки «мутобиқшавии касбӣ аз худ кардани малакаҳои фаъолияти таълимиро фаро мегирад, ки дар ин марҳила тағйироти пешбаранда ва муҳимтарин дар шахсияти донишҷӯ буда, аз муваффақияти он вобаста аст. Зарурати мутобиқшавӣ дар ин сатҳ ба хусусиятҳои ташкили раванди таълим дар равияҳои гуманитарӣ, зарурати амалии омӯзиши як қатор фанҳои махсуси гуманитарӣ, ба ҳам пайвастании вазифаҳои донишҷӯӣ ва ғайра вобаста аст» [88].

Бисёре аз донишҷӯён пас аз дохил шудан ба равияи гуманитарии мактаби олий дар соли аввали таҳсил ба фишори воқеӣ дучор мешаванд. Соли аввали таҳсил ин солест, ки онро метавон ҳамчун давраи ҳаяҷонии ҳаёти донишҷӯён (собик мактаббачагон) номид, чунки шароити таҳсил дар мактаби олий аз шароите, ки қаблан доштанд, фарқ мекунад. Таҳлили манбаъҳои гуногун зарурияти ба инобат гирифтани омилҳои нишон дод, ки албатта боиси ба вучуд омадани душвориҳо дар раванди омӯзиш мегарданд. Пеш аз ҳама, чунин омилҳоро ба монанди ҳаяҷон ва ҳолати эҳсосии мактаббачагони дирӯза дар чараёни гузариш ба низоми мушаххаси таълими гуманитарӣ зикр кардан лозим аст.

Фаъолияти таълимӣ дар равияи гуманитарии мактаби олий аз мактаби миёна бо он фарқ мекнад, ки дар мактаби олий нисбати омӯзиш талаботи баландтар мавҷуд аст. Барои натиҷаҳои фаъолияти таълимӣ ҳуди муҳассилин ҷавобгаранд. Ҳаҷми сарбории таълимӣ меафзояд, дар чараёни дарк ва аз худ кардани фанҳои нави таълимӣ мушкилот пайдо мешавад, мураккабии рушди муносибатҳои байнишахсӣ зоҳир мешавад, ки бо вайрон шудани муносибатҳои кӯҳна ва зарурати эҷоди муносибатҳои нав тавсиф мешавад, зарурати сохтани низоми

муносибатҳо бо устодони донишгоҳҳо меафзояд, мураккабӣ дар вазъияти риояи тобеият зоҳир мегардад, ки бо далели маҳдуд кардани ҳаракати озод ва ғайра ба ҳолати руҳии донишҷӯи ҷавон таъсир мерасонад. Ҳолати рӯҳӣ аз бисёр ҷиҳат ба амиқияти фаҳмидани донишҷӯён дар бораи вазифаи гуманитарӣ вобаста аст. Вақте ки онҳо вазифаю масъулияти шахрвандӣ ва инсонии худро амиқ дарк мекунанд, дар онҳо ҳолатҳои мусбат ба вучуд меоянд ва баръакс.

Таҳсил дар равияи гуманитарӣ бо он фарқ мекунад, ки дар ин ҷо ҳангоми зарурати маҳдудияти муайян мушкилоти объективӣ ба монанди: маҳдудияти доираи муошират, маҳдудияти муошират бо оила ва дӯстон, бо сабаби иҷрои супоришҳои таълимӣ ва кор дар гурӯҳ мавҷуд набудани имконият барои машғул шудан ба корҳои дӯстдошта вучуд дорад.

Падидаи мазкурро таҳлил намуда, тахмин кардан мумкин аст, ки мутобиқат накардани табиат ва ё характери донишҷӯёни ҷавони равияҳои гуманитарӣ метавонад боиси мушкилоти омӯзиш гардида, ба натиҷаҳои омӯзиши забони англисӣ таъсир расонад.

Таҳлили адабиёти методологии муосир нишон дод, ки ҳадафи таълими 3X азҳудкунии амалии он ва истифодаи он ҳамчун воситаи муоширати байни одамон дар шакли шифоҳӣ ва хаттӣ мебошад.

Барои баррасии минбаъдаи масъалаи рисола дар ин бахш муайян кардани таснифи мушкилиҳои нақшаи иртиботӣ ва муоширатӣ муҳим аст:

1) мушкилоти дорои хусусияти иҷтимоӣ (нақшҳои иҷтимоӣ ва алоқаи мутақобилаи онҳо дар як гурӯҳ);

2) мушкилоти маърифатӣ (набудани фаъолияти маърифатӣ дар раванди таълим);

3) мушкилоти дорои хусусияти психологӣ (муносибатҳои иҷтимоии мачбурӣ, андешаҳо, арзёбии дигарон, ки дар шуури донишҷӯён мавҷуданд).

Дар асоси натиҷаҳои бадастомадаи рисола зикр кардан мумкин

аст, ки баъзе донишчӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ эълон мекунанд, ки онҳо қобилияти омӯзиши ЗХ-ро надоранд ва бо ин роҳ масъулиятро аз ғардани худ соқит мекунанд. Одатан, ин гуна изҳорот ба он донишчӯён тааллуқ дорад, ки ғанни ЗА барои ихтисоси онҳо ҳамчун ғанни махсус нест. Ин ҳолат боис мегардад, ки сатҳи забондонии донишчӯён ба қадри кофӣ баланд намешавад ва ин қабил донишчӯён ангезаи заифи омӯзиши ЗА доранд.

Донишчӯ барои бартараф кардани душворихое, ки дар чараёни таълим ба вучуд меоянд, дар аввал барои худ чунин "нақша"-ро таъсис намедихад, "худро аз масъулият халос мекунад" ва беихтиёр ҳама "бори ғарон"-ро ба зимаи муаллим мегузорад.

Мувофиқи нақша ва барномаи таълимии нимсолаи аввали соли таҳсил донишчӯён бояд дар бораи худ, дар бораи речаи харрӯзаи худ, хусусияти касби ояндаи худ ва амсоли инҳоро тавсиф карда тавонанд. Аммо, сатҳи пасти дониши донишчӯёне, ки аз мактаб "камбудихо" доранд ва ҳавасмандӣ ба омӯзиш надоранд, ҳамчунин, набудани вақти иловагӣ барои омодагӣ ба дарсҳои ЗА, омӯзиши иловагӣ ва бартарафсозии мушкилоти забон ҳангоми омӯзиши ин ё он мавзӯ барои беҳтар ба роҳ мондани забонмӯзӣ монеа эҷод менамояд. Ин гуна донишчӯён ҳангоми азёд кардан ва аз худ кардани матнҳои тайёр, ба ҷои истифода бурдани транкирипсияи ЗА тарзи хониши калимаю ибораҳоро бо забони тоҷикӣ навишта, бо ин роҳ барои худ такагоҳ мечӯянд.

Ба назари мо, барои рафъи ин падидаҳои номатлуб омӯзгорро зарур аст, ки мушкилиҳои таълимию тарбиявиро ҳамачониба баррасӣ намуда, сабабу шароити ба вучуд омадани онҳоро дар мактаби миёна ва ё дар мактаби олии равияи гуманитарӣ ба инобат гирад.

Тибқи таҳлили мулоҳизаҳои зикргардида ва бо назардошти хусусияти таҳлилии ЗА, ҳамчунин, далели он ки маҳз бо сабаби кӯтоҳӣ ва сохтораш ЗА дар ҷомеаи ҷаҳонӣ ба таври ҳаққонӣ забони байналмилалӣ ҳисобида мешавад. Сарфи назар аз мавҷудият ё набудани қобилияти

омӯзиши ЗА, ҳар як донишҷӯ метавонад онро аз худ кунад. Агар ин тавр нашавад, мо метавонем дар бораи ҳавасмандии сусти донишҷӯён нисбат ба фан ё дар бораи усулҳои нодурусти таълим сухан ронем, ки дар он хусусиятҳои инфиродии донишҷӯ ба назар гирифта намешаванд. Чунин ба назар мерасад, ки азҳудкунии нокифояи ЗА аз ҷониби донишҷӯён аксар вақт танҳо баҳона барои худ ва омӯзгороне, ки дар ҷараёни таълими равияҳои гуманитарӣ ҳамкорӣ мекунанд, хизмат мекунад.

Муҳаққиқи рус Л.И.Аронина пайдоиши забон ва мушкилоти омӯзиши онро мувофиқи усули "объективӣ - субъективӣ" нисбат ба донишҷӯён ба се гурӯҳ (А, Б, В) ҷудо намудааст. Сабабҳои гурӯҳи «А» (ҳадаф) мураккабии маводи таълимиро фаро мегирад, ки ба муҳассилин вобаста нест [19, с.331]. Ин, масалан, зиёдатии иттилоот, миқдори зиёди воҳидҳои луғавии ношинос ва ғ. аст. Сабабҳои гурӯҳи «Б»-ро ташкил медиҳанд, бо хусусиятҳои муҳассилин, ки барои гурӯҳи ин ё он синну соли меъёр ҳисобида мешавад, мебошанд. Масалан, имконоти ақлонии ҷисмонии муҳассилин ба синну соли онҳо алоқаманданд. Ба гурӯҳи «В» шаклҳои гуногуни сатҳи рушди муҳассилин, масалан, аз рӯи сатҳи дониш, қобилият ва маҳорат дохил мешавад.

Дар таҳқиқоти муҳаққиқи рус Г.И.Богин [39, с.33]. мушкилоти истифодаи луғат ва роҳҳои рафъи он, ҳамчунин типологияи мушкилоти даҳлати луғавиро зерин таъсири меъёрҳои ЗМ, ки сабаби истифодаи нодурусти луғат дар нутқи шифохӣ ва хаттӣ мебошад, мавриди омӯзиш қарор медиҳад.

Муҳаққиқи дигари рус М.Э.Килижеков [90, с.111]. дар рисолаи илмии худ роҳҳои рафъ ва азҳудкунии мушкилоти фонетикии ЗА-ро баррасӣ кардааст. Ба андешаи муҳаққиқ М.Э.Килижеков таҳлили табиати мушкилот дар дарки садоҳо бо ЗА ба он водор месозад, ки барои бартараф намудани онҳо донишҷӯён бояд таҷрибаи филологӣ дошта бошанд. Масалан, дар ин ҳолат, донишҷӯён аз Қазоқистон, Қирғизистон, Муғулистон, Тоҷикистон ва ғ. метавонанд бошанд, ки пас

аз ЗМ ва ЗР барои онҳо ЗА забони севум аст. Аммо, табиист, ки ин донишҷӯён садоҳои фонетикии ЗА-ро тавассути равзанаи садоҳои ЗМ-и худ дарк мекунанд ва аксари онҳо сохторҳои сарфунахвии ЗА-ро бо сохторҳои грамматикии ЗМ-и худ муқоиса мекунанд.

Бартараф намудани душворихои таълими шунидан ва шунавоӣ дар асари муҳаққиқи рус Н.Ю.Абрамовская чунин оварда шудааст: «омӯзиши таҷрибаи таълими шунавоӣ дар донишгоҳи забоншиносӣ нишон дод, ки омӯзгорон бештар аз матнҳои услуби китобӣ (ҳикояҳои кӯтоҳ, порчаҳо аз песаҳо, маърузаҳо, мақолаҳо) истифода мекунанд. Услуби нутқ дар раванди таълим кам истифода мешавад. Маводи зарурии заминавӣ то ҳол қисман мавҷуд нест ва дар методология то ҳол ақидае вуҷуд дорад, ки "ин нави матн аз сабаби имконнопазирии мутобиқсозии онҳо ва хусусиятҳои инфиродии нутқи суханварон мушкил аст» [1, с.61].

Муносибати навбатии муайяншуда барои рафъи душворихои омӯзишӣ таълими луғат мебошад, ки маънои қори ҳадафмандона оид ба азҳудкунии шакл, маъно ва истифодаи воҳидҳои луғавӣ аз ҷониби муҳассилинро дорад. Истифодаи калима ҳамчун аҳамияти иртиботӣ ва муоширатии он (қарина, контекст), ҳамчунин мутобиқат бо дигар воҳидҳои луғавӣ фаҳмида мешавад (масалан, якҷоя қардани саволхоро ҳамчун масъала ғайриимкон аст, бояд «бигӯед», «пурсед» ё «савол диҳед».

Ҳангоми ворид қардани (маъноӣ) воҳидҳои лексикӣ бояд ҳамаи ҷузъҳо - 5 маҳорати лексикӣ ба назар гирифта шаванд. Аммо, роҳҳои ҷорӣ қардани луғат як қатор мушкилотро фаро мегиранд. Семантизатсияи лексика ва семантизатсияи тарҷума вуҷуд дорад.

Дар мавриди семантизатсия баҳсҳо тулонӣ буданд, ки усули тарҷумашудаи семантизатсия қобили қабул нест ва роҳи бефосилаи ҷорӣ қардани луғат бояд бо возеҳият, таҳминҳои лингвистӣ, тавсифи маъно ва мисолҳо бо истифодаи антонимҳо/синонимҳо истифода шавад. Ин

равишро идеалӣ ва беҳтарин меҳисобанд (гарчанде ки амалӣ кардани бефосилаи семантизатсия бо сабаби вучуд надоштан ё нодуруст будани шакли калимасозӣ тавассути тахмин, ҳадс ва эҳтимолияти забонӣ на ҳамеша имконпазир аст). Аммо, аксаран миқдори соатҳои барои омӯзиши як мавзӯи мушаххас чудоғардида, ки теъдоди зиёди истилоҳотро дар бар гирифта, ифшои маъноӣ калимаҳо, дарк ва санҷиши онҳо бо тарзи бефосилаи маъноӣ вақти зиёдро талаб мекунад, зарурати истифодаи чунин муқаддимаи луғатҳо ба вучуд меояд, ки на ҳамеша имконпазир аст.

Муҳаққиқи тоҷик Ф.Қурбонова доир ба салоҳияти нутқии донишомӯзон ба ЗА мулоҳиза ронда, чунин изҳори назар кардааст: «Ба ақидаи мо, ба мақсади интихоби муваффақонаи шароити педагогӣ бояд шартҳои зерин мадди назар гирифта шавад: - сатҳи дониши ибтидоии хонандагон оид ба ЗХ; - тақсим ва истифодаи самараноки вақт ҳангоми таълими қисматҳои гуногуни забони хориҷӣ ба хонандагон бо назардошти ҳаҷми соатҳои таълим; - ҷанбаи робитавии раванди таълими ЗХ бо хонандагон; - истифодаи методҳои муосир ва ҳамгироии таълим» [104, с.104-107].

Дар асоси таҳлили назариявии заминаи сарчашмаи таҳқиқи диссертатсионӣ, бо истифода аз мисоли донишҷӯёни курси якуми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ зикр кардан зарур аст, ки душвориҳои омӯзиши маводи минтақавии марбут ба талаффуз, аз ҷанбаи кардан ва истифодаи номҳои ҷуғрофӣ дар суҳан донишҷӯёни курси якум бо ҳаҷми зиёди маводи лексикӣ дорои хусусияти забонӣ ва фарҳангӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Зеро яке аз вазифаҳои таълими ЗА рушди малакаҳои донишҷӯён оид ба интиқоли паёмҳо ба забони англисӣ дар шакли монолог ва табодули иттилоот дар ҷараёни муоширати диалогӣ, ҳамчунин, бо дарназардошти зарурати дар хотир нигоҳ доштани иттилооти нав мебошад.

Мушкилоти талаффуз ва дарозии калимаҳо номҳои ҷуғрофӣ

зеринро фаро мегиранд: дарёи Ёхсу, кӯҳҳои Хоҷасартез ва Хоҷамуъмин, Кӯлоб ва чанде дигар дар муқоиса бо калимаҳои ҷануб - ҷанубӣ, ки дар калимаи south («ҷануб») дифтонг [au] талаффуз мешавад, дар ҳоле ки дар калимаи «southern» («ҷанубӣ») танҳо садои [a] талаффуз мешавад.

Ихтисороти ЗА таваҷҷуҳи махсусро талаб мекунад: NCO-non-commissioned officer (собик афсар, ки аз комиссияи ҳарбӣ нагузаштааст), DoD - Department of Defence (Як баҳши азими ҳукумати ИМА), or Definition of Done (сифати кори анҷомшуда), NATO – North Atlantic Treaty Organization (Созмони Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ), UN – United Nations (Созмони милали муттаҳид), 1LT-First Lieutenant (лейтенанти хурд) or 1 litter (1 литр), 2LT-2 litter (2 литр), 1SGT-First sergeant (сержанти хурд). Сермаъноии калимаҳо ва ибораҳо низ бояд ба назар гирифта шаванд ва ҳамчунин, бевосита ва мустақиман дар заминаи он баррасӣ карда шавад. Пас, масалан, семантикаи феъли англисии «to run» аз маъноии «давидан» хеле васеътар аст. Як маънӣ дар ЗА ва ЗТ дар шакли дигар, яъне дар қолабҳои забонҳои гуногун (қолабҳои нутқ) интиқол дода мешавад. Агар тоҷикҳо гӯянд, ки «борон меборад», англисҳо мегӯянд, ки «it's raining». Ибораи "Бо иштиҳои том!" дар ЗА чунин садо хоҳад дод: Help yourself! Бояд гуфт, ки бисёр ибораҳо устувор буда, ба хоҳири роҳ надодан ба иштиҳои дар нутқ бевосита аз ёд кардани онҳоро талаб мекунад. Масалан, бо феъли доштан: нахорӣ кардан, дам гирифтани, сайр кардан (having breakfast, relaxing, walking).

Дар ЗА, як қисми нутқ метавонад бидуни тағйир додани шакл ба қисми дигар гузарад. Бритониёҳои мегӯянд, ки ҳама гуна исмиро метавон ба феъл табдил дод: text - матн, to text - матн навиштан (навиштани паёмҳои Short message Service – to write SMS), arm - бозу, to arm - мусаллаҳ кардан, shoe – пойафзол, to shoe – пойафзол пушонидан ва ғ.

Мушкилоти маъмулии донишҷӯён дар омӯзиши забони англисӣ маъноии луғавии саволҳои "Шумо чӣ ҳастед?" - "Шумо чӣ коред?" ("What are you?" - "What are you doing?" мебошад. Ҷавоб ба ин савол метавонад

таъйини касб бошад ва танҳо - "Ман мансабдор/донишчӯ ҳастам" ("I'm an official/student"). Донишчӯён аксар вақт ин саволро бо саволи «Ту кистӣ?» ("Who are you?") омехта мекунад. Маънои саволи "Шумо чӣ кор мекуед?" - "Ту чӣ кор карда истодаӣ?" - "Шумо дар айни замон чӣ кор мекуед?" чунин аст: ("What are you doing?" - "What are you doing now?"). Чавоби он метавонад "Ман китоб мехонам" ("I'm reading a book") бошад. Сабаби душвории мисоли охирин донишро дар бораи маънои луғавии савол ва сохту сохтори грамматикӣ он мепайвандад. Бе дониستاني маънои луғавии кофӣ воҳидҳои луғавии ЗХ озодона баён кардани фикр ғайриимкон буда, бо дониши нокифояи сарфу наҳв, вале кифояти шеваи нутқ хангоми суханронӣ донишчӯён дар нутқи худ ба иштибоҳот роҳ медиҳанд. Дар чунин ҳолат ислоҳ намудани чунин «чаро»-ҳо ҳам барои омӯзгор ва ҳам барои муҳасилин душвор аст.

Таълими сохти грамматикӣ бояд бениҳоят сода бошад, яъне донишчӯ бояд донад, ки дониستاني қоидаи грамматикӣ барои чӣ ба ӯ хатмист, чӣ тавр онро азхуд карда, чӣ тавр татбиқ намояд. Яке аз душвориҳои аввалине, ки зуд-зуд донишомӯзон ба он рӯ ба рӯ мешаванд, ин тартиби ҷойгиршавии аъзоҳои ҷумла дар ЗА аст, ки риояи он бояд дар сатҳи зарурӣ бошад. Дар ибтидои тафаккур предмети мавриди назар ишора мешавад, баъд амал, баъд нишондоди ин предмет ва баъд ҳолате, ки ҳамчун нишондиҳандаи шартҳои амалӣ ба амал меояд. Масалан, донишчӯён диалогҳо тартиб доданд - The students made up dialogues (Донишчӯён муколама ташкил карданд- Students organized a dialogue). Азбаски дар ЗА интиҳо нест, пас, вақте ки тартиби ҷойгиршавии аъзоҳои ҷумла дар як ҷумла тағйир меёбад, маънои он низ, тағйир меёбад: Муколамаҳоро донишчӯён сохтаанд - Dialogues are created by students (Муколамаҳоро донишчӯён таҳия кардаанд- Dialogues were prepared by students).

Мушкилоти дигари таълими сарфу наҳв ин риояи ҳарду аъзои асосии ҷумла: хабар ва мубтадо мебошад. Ба ЗТ ҳукм метавонад бидуни

мубтадо ва хабар бошад. Масалан, вай донишчӯ аст, вай донишчӯ мебошад. Хабар дар ЗА наметавонад бидуни субъект вучуд дошта бошад, вақте ки шакли худро бо он мувофиқат мекунад. Риояи сохтани чумлаи саволӣ дар забони англисӣ низ риояи қатъӣ ба тартиби чумла, бахусус, истифодаи феъли ёридохандаро тақозо мекунад. Дар забони тоҷикӣ (ЗТ) чумлаи саволӣ танҳо бо ёрии интонатсия нишон дода мешавад. Масалан, "Оё шумо аз ЗА баҳои хуб мегиред?" - "Шумо аз ЗА баҳои хуб мегиред?" - "Do you get good grades in English?", "Шумо бори охир кай аз ЗА баҳои хуб гирифтед?" - "When was the last time you got good grades in English?", "Бори охир кай шумо ба ЗА баҳо додед?" - "When was the last time you assessed English?". Ин мисол сабаби мушкили даҳлатро нишон медиҳад.

Ҳамин тариқ, дар маркази таҳлили низомноки назариявии мушкилоти бартараф кардани мушкилоти омӯзиши забони донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ дар назария ва амалияи педагогӣ, равишҳои илмӣ олимону муҳаққиқон, методистон ва омӯзгорон дар мавзӯҳои зерин муайян карда шудаанд: - падидаи оммавии педагогӣ, аз чумла маҷмуи мушкилоти ЗА, ки дар байни донишчӯёни курсҳои якум ва дуҷуми таълими ЗА дар равияҳои гуманитарӣ ба вучуд меоянд, ки ба фишори возеҳи функционалӣ, вайроншавии мутобиқшавии таълимӣ ва дар ниҳояти қор, паст шудани қобилияти донишчӯён мусоидат мекунад; - таснифи мушкилоти таълимӣ дар заминаи илмӣ бо ЗА: омӯзиши ЗА дар асоси сарфу наҳв ва луғати ЗТ, мураккабии сарфу наҳви ЗА ва миқдори зиёди иттилоот, мураккабии луғати гуманитарии ЗА, набудани ангезаи таълимӣ барои омӯзиши ЗА ва сабабҳои онҳо дар равияҳои гуманитарӣ.

1.2. Моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори раванди махсуси рафъи мушкилот зимни омӯзиши забони англисӣ

Моделҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишчӯён ҷиҳати

рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА шомили иқтидори бузург буда, донишхоро оид ба хусусиятҳои фарҳанги дигар ташаккул медиҳад. Дар асоси муқоисаи фарҳанги худӣ ин модел воқеиятро таҳлил менамояд ва рафтори он ба тақомули шахсияти фарҳангӣ-забонӣ ва гуфтугӯи фарҳангҳо чӣхати рафъи мушкилот ҳамчун мақсади ниҳой мусоидат мекунад.

Дар асоси муносибатҳои коммуникативӣ, интегративӣ, когнитивӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, шахсиятӣ-фаъолмандӣ мо модели раванди ташаккулдиҳии салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгориро зимни таълими ЗХ коркард намудем, ки ҳама қисматҳои он ба ҳам вобаста ва тобеанд ва ин яклухтии онро тасдиқ мекунад.

Истифодаи усулҳои гуфтугӯи фарҳангҳо ба созмондиҳии фазои муайяни эмотсионалии ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамдигар эҳтиромгузорию барои таълим қулай, бароҳандозии муносибатҳои субъект-субъектии миёни омӯзгор ва донишҷӯён, ки иқтидори шахсиятии ахирихоро фаъол мегардонад, рушди салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён мусоидат карда, имкон фароҳам меоварад, ки нуқтаи назари худ оид ба ин ё он мавзӯ тавҷеҳ карда шавад.

Дар Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбии насли нав [10, с.18] намудҳои нави фаъолмандӣ - коммуникативӣ ва лоихавӣ, ки хатмкунандагони донишгоҳҳои омӯзгориро барои онҳо омода месозанд, зикр мегарданд. Омӯзгорони ояндаи ЗА бояд ба амалӣ намудани коммуникатсияҳо дар дараҷаҳои гуногуни фаъолияти худ, муайян кардани мундариҷаи фаъолияти касбии ояндаи худ, комил гардондани донишҳои касбии худ қобилият дошта, барои худтақомулдиҳии шахсиятӣ ва касбии худ саъй варзанд. Гузариш ба стандартҳои нави таҳсилот, ҷустуҷӯи усулҳои нави пешниҳоди маводҳо ва муносибатҳои нав ба азхудкунии маводҳоро, ки ба рушди лаёқатҳои зехнӣ ва эҷодии донишҷӯён равона карда шудаанд, шаҳодат медиҳад. Муносибати салоҳиятмандӣ ҳамчунин дараҷаи баланди фаъолмандии донишҷӯро дар ташкил намудани ҷараёни таълим пешбинӣ мекунад.

Таҳлили сарчашмаҳои адабӣ, пурсишҳои махсуси донишҷӯён ва ҳайати омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ, омӯзиши фаъолияти таълимии онҳо имкон дод, ки раванди мушаххаси педагогии бартараф кардани мушкилот дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, ки мазмуни илмӣ роҳи дуҷуми ҳалли педагогии мавзӯи таҳқиқшавандаро дар бар мегирад, муайян карда шавад.

Мушкилоти ин раванд дар он аст, ки омӯзгорон бо олами ботинии донишҷӯёни ноком сару кордоранд, ки на ҳамеша ба таъсири анъанавии таълимӣ ва тарбиявии донишҷӯёну омӯзгорон мувофиқанд.

Ба андешаи муҳаққиқони тоҷик Ҷ.Алимӣ ва А.Даминова “Ташкил ва созмондиҳии фаъолияти педагогӣ метавонад хеле натиҷабарор ва самаранок гардад, агар чунин масъалаю ҷанбаҳо ҷиддан ба эътибор гирифта шаванд ва мавриди таъмину татбиқ қарор дода шаванд:

- татбиқи бархӯрд ва муносибатҳои инфиродӣ ва мухталиф нисбат ба омӯзгорони ҷавону навкор;
- ҷалбу ҷазб ва сафарбарнамоии омӯзгорони ҷавону навкор ба фаъолияти инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия;
- ташкил ва гузаронидани машғулиятҳои махсус оид ба омодамоии омӯзгорони ҷавону навкор нисбати кор дар муассисаҳои таҳсилоти ҳамагонӣ;
- тақсимои хеле қаблӣ пешакии омӯзгорони ҷавону навкор дар мактабҳо;
- муқаррар намудани робитаи мутақобилаи зич ва самаранок натиҷабарор бо омӯзгорони ҷавону навкор;
- истифодаи низоми ҳолдиҳӣ (рейтингӣ) зимни арзёбӣ ва баҳодиҳӣ ба қору фаъолияти педагогии омӯзгорони ҷавону навкор [11, с.22-23].

Донишҷӯён, хусусан, донишҷӯёни курси якум дар доираи фаъолияти касбии ояндаи худ ба омӯзиши ЗА таваҷҷуҳ надоранд. Тавре ки таҳқиқот нишон дод, 45%-и онҳо дар мутобиқ шудан ба шароити фаъолияти таълимӣ дар равияи гуманитарӣ ба душворӣ рӯ ба рӯ

мешаванд, набудани худтанзимкунии дурусти донишчӯён дар чараёни таълим, набудани таҷриба ва қобилияти мустақилона бо ЗА кор кардан ва ғайра. Таҳқиқоти диссертационӣ мушкилоти таълимиро, ки донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ бо онҳо дар тӯли солҳо хангоми омӯзиши ЗА дучор омадаанд, ошкор кард: фонетикӣ - талаффузи нодурусти вожаҳои англисӣ, таълими дурусти истилоҳот ва ихтисороти гуманитарӣ, надониستاني сохтори дастгоҳи нутқ; грамматикӣ - сохтори ҳукм ва тартиби калимаҳо дар он, низоми куллан фарқкунандаи шаклҳои феъл; душвориҳои луғавӣ (қисмҳои нутқ, ки дар ЗТ нестанд, нокифоя ташаккул додани усулҳои омӯзиши истифодаи воҳидҳои лексикӣ, номутобикати ҳаҷми маънои воҳидҳои лексикӣ, огоҳии нокифоя аз сохтори морфемавии воҳиди луғавӣ); натавониستاني муошират бо ЗА оид ба масъалаҳои низомӣ; нодуруст фаҳмидани нутқи ЗА бо гӯшу шунавоӣ; доимо фаромӯш кардани калимаҳои ЗА; фаҳмиши нодурусти замонҳо дар ЗА дар қиёс бо ЗТ; ҳавасмандии пасти донишчӯён; шиддати нокифояи фаъолияти нутқии донишчӯён; ташаккули сатҳи малакаҳои асосӣ; интихоби маҳдуди васоити таълимӣ; набудани тавсияҳои амалӣ оид ба рафъ ва пешгирии ҳалоъ (ҳолигӣ)-и омӯзишӣ дар дониш ва малакаи донишчӯён. Дар чараёни озмоиши ташаккулдиҳанда 110 донишчӯи курсҳои 1 ва 2 дар омӯзиши ЗА саволи зеринро баррасӣ карданд: "Сабабҳои мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишчӯёни равияи гуманитарӣ дар чист?" Аксарияти донишчӯён (93 посухдиҳанда ё 85%) бар ин назаранд, ки сабаби асосии мушкилоти омӯзиш дар чараёни омӯзиши ЗХ набудани ҳавасмандӣ ба омӯзиши он аст ва сабабҳои ҳамроҳикунандаро, ки ба пайдоиши ин мушкилот таъсир мерасонанд, ба таври зайл қайд намуданд: дарки бешууроноии зарурати дониستاني ЗА дар доираи касби ояндаи гуманитарӣ (инро 30 посухдиҳанда ё 27% изҳор кардаанд); омезиши фаъолияти таълимӣ бо иҷрои кор ва вазифаҳо дар хидмат, мусоидат ба зиёд шудани ҳастагӣ, асабоният ва эҷоди ҳолатҳои ҳаяҷон дар гурӯҳҳои омӯзишӣ, ки ба

саломатии ҷисмонӣ ва эҳсосотӣ таъсир мерасонанд (26 посухдиҳанда ё 24% иброз доштанд); мутобиқсозии мушкили донишҷӯёни курси якум ба машқҳои гуманитарӣ (21 посухдиҳанда ё 19% изҳор кардаанд); набудани худдорӣ ва натавонистани ҷудо кардани вақт барои омӯзиши забони англисӣ хангоми худомӯзӣ (20 посухдиҳанда ё 18% изҳор кардаанд); суботи заъфи равонӣ барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА (13 посухдиҳанда ё 12%-ро ташкил дод). Ба андешаи 96 омӯзгори ЗХ таъя намуда, омилҳои мушкилоти таълимро омӯхта, мо метавонем хулоса барорем, ки ҳамаи сабабҳо ба яке аз мушкилоти асосии омӯзиш - ташаккули нокифояи ҳавасмандӣ барои омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯён (58 омӯзгор ё 60%) оварда мерасонад. Сарфи назар аз саъю кӯшиши бисёр омӯзгорон барои таҳияи супоришҳои ҷолибтар ва татбиқи усулу воситаҳои самараноки дарсу машғуляит бо ЗА, ин кӯшишҳо на ҳамеша барои баланд бардоштани ҳавасмандии ҳамаи донишҷӯёни гурӯҳи забаномӯзӣ ба омӯзиши ин фан дар равияи гуманитарӣ мусоидат мекунанд. Равоншиносон ва омӯзгорони муосир вобастагии иҷрои вазифаҳоро дар чараёни фаъолияти таълимӣ аз ангеҷаҳо ва ниёзҳои муҳассилин, аз сатҳи ҳавасмандии онҳо муайян мекунанд. Аммо, дар роҳи баланд бардоштани ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА, омӯзгорон метавонанд дар шакли монетаҳои равонӣ ва муносибатҳои манфӣ дар байни донишҷӯён ба «домҳо» дучор шаванд. Вазифаи омӯзгорон дар марҳилаи ибтидоии таълими ЗА ба донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ сари вақт таҳлил ва ислоҳ намудани онҳост. Таҳқиқот дар байни 110 донишҷӯи ду донишгоҳи таҷрибавӣ имкон дод, ки мушкилоти асосӣ дар шакли муносибатҳои манфӣ пеш аз оғози азхудкунии лексикаи гуманитарии забони англисӣ муайян карда шавад: "Мутоҳассисон ба ЗА ниёз надоранд" (15% пурсидашудагон изҳор кардаанд). Тарс аз сахву иштибоҳоти лексикӣ (изҳор доштанд 17% пурсидашудагон). Набудани қобилияти омӯзиши луғати гуманитарии забони англисӣ (21% пурсидашудагон изҳор намуданд). Набудани вақти омӯзиш (25%-и

пурсидашудагонро ташкил дод).

"Ман хеле танбалам, омӯзиш дилгиркунанда аст" ("I'm too lazy, training is boring") (10% ҷавоби пурсидашудагон буд). "Ман нисбат ба дигарон камтар ва бадтар медонам" ("I'm too lazy, training is boring") (ҷавоби 12% пурсидашудагон буд). Тавре ки натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон доданд, бояд ба кор оид ба рафъи муносибати манфӣ диққати махсус дода шавад, зеро минбаъд муваффақона азхудкунии луғати гуманитарии ЗА аз ислоҳ ва бартарарфсозии онҳо вобаста аст.

Муносибатҳои манфӣ чунинанд: кор бо муносибатҳои манфӣ дар омӯзиши доираҳои ҷомеа. "Ба маорифчиён ЗА лозим нест!" Дар сохторҳои таҳсилоту маорифи ҚТ фаъолият карда истода, шумо тасаввур карда наметавонед, ки фардо худро дар кучо хоҳед ёфт. Аз ин рӯ, омӯзиши ЗА муҳим аст. Мутахассиси оянда ҳамчун шахрванд ва ватандӯст худ бояд дорои сифатҳои ахлоқию касбӣ бошад, то ки на танҳо дар мувоҳидаҳои гуманитарӣ, балки дар дилхоҳ ҳолат амал фаъолият карда тавонад. Барои пайдор гардондани оромии осоиш дар вазъиятҳои гуногун анъана ва фарҳанги мамлакатҳои дигарро дониста, нисбат ба онҳо муносибати таҳаммулпазирона зоҳир кардан лозим аст. Б. А. Ал-Саббоҳ дар мақолаи худ «Нақши ЗА дар ҳаёти инсон» дар бораи зарурияти мутахассисони ҳозира ва оянда на танҳо дар бораи аз бар намудани дониши махсуси гуманитарӣ, балки манзараи муосири ҷаҳонро низ фаҳмида гирифтанд, суҳан меронад. Бо дарназардошти миқёси машқҳои байналмилалӣ ва иштироки мутахассисони тоҷик дар амалиёти байналмилалии башардӯстона, омӯзиши ЗА аз ҳисоби грантҳои донишгоҳҳо махсусан муҳим мегардад.

“Ҳадду ҳудуди забони ман маънои ҳудуди ҷаҳони ман аст! (“The boundaries of my language mean the boundaries of my world!”) (Людвиг Витгенштейн). “Дастовардҳои таълимӣ тавассути доништани забонҳо ба даст меояд. (“The conquest of learning is achieved through the knowledge of

languages”). (Рочер Бэкон).

“Агар мо бо забонҳои гуногун ҳарф мезадем, ҷаҳони каме дигарро дарк мекардем. (“If we spoke a different language, we would understand a slightly different world). (Людвиг Витгенштейн).

Тарсу ҳарос ва ҳаяҷону изтироб аз сахву иштибоҳот ва тарс аз нокомиро ҳама одамон аз сар мегузаронанд, аммо барои баъзеҳо ин як зина аст, ки ба болотар «ҷаҳида» ва муваффақтар шаванд, аммо ҳастанд нафароне, ки дар аъмоли худ «сусти» мекунанд. Чи қадаре ки таъхир тарсу ҳарос дарозтар бошад, эҳсоси он ҳамон қадар зиёдтар мешавад. Барои баратараф намудани тарсу ҳарос қатъитар бошед!

Имконоти аз даст додашуда метавонанд баъдтар аз эҳсоси тарс бештар беҳуда шаванд. Комилият ё худбоварӣ метавонад сабаби ҳарос аз иштибоҳот бошад. Барои раҳой аз қолибҳои таҳмилшуда, фаҳмидан муҳим аст, ки дар ҷаҳон ҳеч чизи идеалӣ вуҷуд надорад (ҳатто анатомияи инсон асимметрияро дар назар дорад). Ҳама хато мекунанд ва нокомиҳо бо ҳама рӯй медиҳанд. Бисёр одамони машҳур, баъди нокомиҳои зиёд машҳур гардиданд. Онҳо нокомиро қабул намекарданд, тарси иштибоҳотро дар худ надоштанд. Маҳз иштибоҳу нокомиҳо ҳамчун фишанги пешбарандаи такмили минбаъдаи худшиносӣ хизмат мекунанд ва дар ҳама гуна ҳолатҳои душвор бархӯрд шудан шахсро ҳадафмандтар, босуботтар, аз ҷиҳати эҳсосоти равонӣ устувортар мегардонад ва муҳимтар аз ҳама, эҳтироми шахсро афзун мекунад. Дар раванди омӯзиши забон душмани асосии инсон ҳуди у, шубҳа ва нобоварӣ ба қувваи худаш аст. Тарс аз иштибоҳот, тарси баҳодихӣ аз ҷониби дигарон, тарс аз танқидро дар назар дорад. Бисёре аз равоншиносон ба ин ақида розӣ ҳастанд, аммо он ба ҳама маъқул нест. Аз ин рӯ, тарсу ҳаросро тарк кунед ва ба ҳадафҳо ва вазифаҳои худ диққат диҳед. Ҳангоме ки шумо дар ҳолати шубҳа ва тарс ҳастед, касе аллакай амал мекунад. Ба худ иҷозат диҳед, ки дар омӯзиши ЗА хато кунед, то шумо дар омӯзиши он мавқеи васеъро ишғол намоед ва зудтар оғоз кунед.

“Танҳо онҳое, ки ҳеҷ кор намекунанд, хато намекунанд. Аммо, хамчунин, ҳеҷ коре накунед - иштибоҳ намекунед” (Эмили Ҳалим). “Аз тарси хато кардан набояд шарм дошта бошед, бузургтарин хато аз таҷриба накардан аст” (Люк Вовенаргу). “Бадтарин иштибоҳе, ки шумо дар зиндагӣ карда метавонед, ин тарс аз он аст, ки ҳамеша хато мекунед” (Элберт Хаббард). Дар бораи надоштани қобилияти омӯзиши ЗА фаромӯш кунед! Ба худ исбот кардан ва тасдиқи таҷрибаи манфии гузаштаре бас кунед! “Шумо бояд ба қобилияти худ боварӣ дошта бошед ва, сипас, ба қадри кофӣ барои рафтани ба ҳама роҳ устувор бошед.

Розалин Картер: «Одам аксар вақт ба он шахсе табдил меёбад, ки худро худаш меҳисобад. Агар ман, барои аз ӯҳдаи коре баромада натавонистанам боварӣ дошта бошам, ин ҳолат иҷрои он корро барои ман ғайриимкон мегардонад. Аммо агар ман боварӣ дошта бошам, ки ман метавонам онро иҷро намоям, қобилияти иҷрои ин корро ба даст меорам, ҳатто агар ман қаблан ин қобилиятро надошта бошам».

Махатма Ганди: Набудани вақт. Бубахшед, аммо инҳо танҳо баҳонаанд. Баҳонаи бечора, чунон ки мегӯянд. Мудирияти вақтро омӯзед, вақти худро назорат кунед. Ин ба шумо имкон медиҳад, ки дар тамоми соҳаҳои ҳаётатон «бохабар бошед». Шояд шумо вақти худро беҳуда сарф карда истодаед ва онро пайҳас намекунед. Президентҳо аз шумо речаи хеле пуркортар доранд, аммо ин барои омӯзиши забони англисӣ ба онҳо монеъ намешавад. "Одами миёна дар бораи куштани вақт нигарон аст, дар ҳоле ки шахси боистеъдод кӯшиш мекунад, ки аз он истифода барад."

Артур Шопенгауэр: «Вақти оқилона асоси амал аст».

И. Коменский: «Дар ҳақиқат одаме бузург аст, ки вақти худро азхуд карда тавонад».

Гесиод: «Ман хеле танбал ҳастам». Омӯзиш дилгиркунанда аст. Агар мо дар бораи ҳастагии ҷисмонӣ сухан нагӯем, пас танбалӣ ва дилтангӣ, аксар вақт набудани ҳавасмандиро ба бор меорад. Фикр кунед:

танбалии шумо имрӯз ба чӣ оварда расонд? Шумо чӣ гуна натиҷаҳо доред? Ва агар шумо танбал намебудед, чӣ мешудед? Агар барои шумо аз монеа гузаштан душвор бошад, тасаввур кунед, ки дурнамои касб дар оянда бо дониستاني ЗА, маоши баланд, пас роҳи дигарро интихоб кунед: ҳаёти худро бидуни дурнамои касб дар хидмате, ки омӯзиши ЗА медиҳад, тасаввур кунед. Яқдил шавед. Шумо зиндагии худро пас аз 5, 10, 15 сол чӣ гуна мебинед? Ҳадафҳо ва вазифаҳо дар роҳи ояндаи ачиби худ нависед, зеро он чӣ гуна аз имрӯзи шумо вобаста аст. Оянда худашро эҷод намекунад, балки шумо онро эҷод мекунед. Стратегияи худро ба ҳадафҳо ва вазифаҳо барои як сол, сол ба моҳҳо, моҳҳо ба ҳафтаҳо тақсим кунед. Акнун шумо барои танбал будан вақт надоред. «Танҳо дар натиҷаи бепарвоӣ ва танбалӣ аз ҳаёт нафрат доштан мумкин».

Лев Толстой: "Танбалӣ нисбат ба дигар иллатҳо часоратро бештар заиф мекунад."

С. Монтескйе: "Мушкилот одатан натиҷаи танбалӣ аст!"

С. Ҷонсон: "Ман аз дигарон камтар ва бадтар медонам!" Муқоиса кардани худ ва қобилиятҳои худ, ҳамчунин, дастовардҳо бо одамони дигар, сарбаста, дом аст. Ҳамеша онҳое ҳастанд, ки муваффақтар, донотар ва чолибтаранд. Аммо, шумо ҳоло аз дигарон муваффақтаред. Муқоиса ҳасад ва рашку бухлро ба вучуд меорад ва имконоти шахсии шуморо маҳдуд мекунад. Муқоиса ҳисси пастӣ ва беарзишро ба вучуд меорад. Дар Шарқ муқоиса кардани худро бо дигарон ба хиёнат ба вижагиҳои худ монанд мекунанд. Ҳеч гоҳ худро бо касе муқоиса накунад.

Ҳар кас роҳи худро дорад. Худро бо худатон шаш моҳ пеш, як сол пеш муқоиса кунед. Муваффақияти худро чен кунед ва барои комёбиҳои худ миннатдор бошед! Ҳаёти худро бо ҳадафҳо ва вазифаҳо ва муҳимтар аз ҳама, амалҳо дар татбиқи онҳо пур кунед. Бо чараён ба самти номаълум наравед. Агар шумо ба кучо рафтани онро надонед, ба он ҷо наравед, хеле ҳайрон мешавед. Ва, ҳамчунин, бидонед, ки чи гуна аз муваффақиятҳои дигарон шодӣ кунед, бигзор онҳо ҳамчун ангезаи илҳом

хизмат кунанд.

Стратегия барои нойил шудан ба ҳадафҳо: Чи гуна дуруст мудирият кардани вақтро бидонед. Вақти худро мудирият кунед. Агар корҳо мувофиқи нақша пеш нараванд, худро таъна накунад. Танҳо ба нақша баргардед ва онро риоя кунед. Ҳаёти худро пас аз 5, 10, 15 сол тасаввур кунед. Ин ҳаёти шумост ва он дар дасти шумост. Барои машқ кардани забони англисӣ аз ҳар фурсат истифода баред. Бештар аз он чизе, ки барои омодагии худ ба нақша гирифтаед, иҷро кунед. Як қадам ба пеш назар кунед. Эҷоди муносибатҳои иловагӣ омӯзиши забони англисиро дастгирӣ мекунад. Барои намуна: Ҳар як шахси маълумотнок ЗА-ро дар сатҳи зарурӣ медонад (ё меомӯзад). Бо назардошти тағйирот дар муносибатҳои инсонӣ, дониستاني ЗА ҳадафи дигари зарурӣ барои мутахассиси оянда аст. ЗА забони корӣ, интернет ва технологияҳои нав, тиб, илм ва технология, конференсияҳо ва гуфтушунидҳои байналмилалӣ, таълимоти байналмилалӣ ва амалиёти башардӯстона мебошад. ЗА яке аз шаш забони расмии СММ мебошад. Дониستاني ЗА имкон медиҳад, ки одамон дар муносибатҳои байналмилалӣ, кумакҳои башардӯстона ва амалиёти дигар ширкат варзанд. Ҳуҷҷатҳоро ҳангоми муносибатҳои байналмилалӣ, амалиёти гуногуни башардӯстона ба забони англисӣ хонанд ва фаҳманд. Мақолаҳоро аз рӯзнома дар мавзӯҳои ҷамъиятию сиёсӣ мутолиа намоянд. Муоширати дақиқ ба шумо имкон медиҳад, ки иштибоҳоти нофаҳмро ислоҳ ва пешгирӣ намуда, дар натиҷа аз сабабҳои муноқиша канорагирӣ кунед. Донишманде, ки бошуур аст, метавонад барои омӯзиши ЗА вақт ва маблағ масраф кунад. Барои дониستاني фарҳангу анъанаҳои дигар кишварҳо дониستاني забони англисӣ басанда ва кофӣ аст. Азхуд кардани ЗА мутахассиси ояндаро ҳамчун шахси қавӣ ва ҳадафманд тавсиф мекунад.

Бо дарназардошти ҳастагии зуд-зуди донишҷӯён дар чараёни таълим, чунин шуморидан мумкин аст, ки то қонё гардонидани ниёзҳои

асосии инсон дар бораи омӯзиши муассири ЗХ, суҳан гуфтан ё ҳавасмандии омӯзиши он ғайри имкон аст. Дар ин ҳолат, ин хоб ва истироҳати пурра аст, ки ҳолати аз ҳад зиёд, ҳастагӣ ва пайдоиши ҳолатҳои хаяҷонро бартараф мекунад, аз ин рӯ, ба ҳолати устувори эҳсосотӣ ва ҷисмонии донишҷӯён дар ҷараёни фаъолияти таълимӣ мусоидат мекунад. Таҳлили заминаи манбаъ нишон дод, ки ангезаҳои фаъолияти таълимӣ ба берунӣ ва дохилӣ тақсим мешаванд. Дар рафти пурсиши 56 донишҷӯӣи курси яқум тавассути саволнома бартарияти ангезаҳои берунӣ нисбат ба ангезаҳои дохилӣ ошкор карда шуд. Танҳо 30% донишҷӯёни пурсидашуда ҳавасмандии дохилӣ барои омӯзиши ЗХ доранд ва, аз ин рӯ, онҳо дар ҷараёни таълим ихтилофи дохилиро эҳсос намекунанд ва тамоми кӯшишҳои онҳо барои рафъи монеаҳои беруна равона карда шудаанд. Масалан: набудани вақт, сарбории зиёди таълимӣ, кор дар дигар муассисаҳои таълимӣ (донишҷӯёне, ки дар мактабҳои миёна кор мекунанд).

Бартараф кардани душворихои онҳо мубориза бо ҳудашро дар бар намегирад, фаъолияти таълимии онҳо бо тавачҷуҳ ба ҳуди дониш, кунҷковӣ, хоҳиши баланд бардоштани сатҳи дониши ЗХ нигаронида шудааст. Дар натиҷаи пурсиши саволномавӣ, 70% донишҷӯён фаҳмиданд, ки асоси омӯзиши забони англисӣ барои ин донишҷӯён омилҳои беруна, ба мисли таъриф ва баҳои дигарон, ки ба фаъолияти гурӯҳи омӯзишӣ дар маҷмуъ таъсир мерасонад. Шарти ҳатмӣ барои омӯзиши ЗА дар ин маврид тадбири зарурӣ барои муваффақшавӣ ва расидан ба ҳадаф мебошад. Таҳлили саволномаи дар боло тавсифшуда хусусияти мушкилоти таълимии донишҷӯёнро муайян мекунад. Сабаби душворӣ метавонад бо ҳуди мушкилот мувофиқат кунад ва ин ду мафҳум дар ҷараёни таълим мушоҳида мешаванд. Барои мисоли равшантар далели зеринро баррасӣ кардан лозим аст. Ҳангоми кор бо матн сабаби душворӣ метавонад шумораи муайяни калимаҳои ношинос бошад ва ҳуди мушкил метавонад саҳву иштибоҳот дар талаффузи ин калимаҳои

ношинос бошад.

Кӯшиши донишчӯёнро барои ба даст овардани баҳои хуб, ки манзараи пешрафти гурӯҳ дар маҷмуъ аз он вобаста хоҳад буд, метавон хусусияти душворӣ номид. Таҳлили доимии манзараи пешравии гурӯҳ муайян менамояд, ки донишчӯён эҳсоси нороҳатии ботинӣ, шубҳа ва изтироб мекунад. Одатан, сабаби мушкилот хусусияти пешбарандаи худ мушкилот аст. Масалан, дар дарс иштирок накардани донишчӯ бо сабаби либос, беморӣ ё дигар сабабҳо, ки одатан дар донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ ба назар мерасад, метавонад боиси таълими заифу номукаммали, барои мисол, сохтори грамматикӣ ЗА гардад.

Ин мисол нишон медиҳад, ки сабаби асосӣ паст будани сатҳи дониши маводи таълимӣ оид ба мавзуи грамматикӣ будааст ва дуруст истифода бурдани сохторҳои грамматикӣ дар чараёни иҷрои машқҳо бевосита ба душворӣ нисбат додан мумкин аст. Аз худ кардани маводи аз даст додаи донишчӯ минбаъд ба маҳорату қобилият ва хоҳиши ӯ нисбати аз худ кардан ва ё тамоман набудани ҳавасмандӣ дар ин самт вобаста буда, метавонад боиси гирифтани баҳои паст аз фанни ЗХ гардад. Давомнокии мушкилиҳои баррасишаванда бо он тавсиф мешавад, ки рафъи самарабахши онҳо танҳо дар сурати мавҷуд будани вақти кофӣ барои омӯзиши мавзуи гузаронидашуда ва ҳавасмандӣ имконпазир аст, аммо рафъи амалии ин мушкилот дар равияи гуманитарӣ ин вазифаро душвор мегардонад. Чунки, аз сабаби набудани вақти воқеӣ ҳатто бо ҳавасмандии кофӣ ба омӯзгорони донишгоҳ ва худ донишчӯён имкон намедиҳад, ки ба таври зарурӣ сари масъала баргарданд. Бояд дар назар дошт, ки омӯзиш дар равияи гуманитарӣ барои донишчӯён аз ҷиҳати эҳсосотӣ ва ҷисмонӣ, махсусан дар соли аввали таҳсил бори гарон аст ва давра ба давра баланд шудани ҳастагӣ қисми таркибии таълими мутахассисони оянда мегардад. Аз ин рӯ, тахмин кардан мумкин аст, ки маҳз ҳавасмандии дохилии донишчӯён дар омӯзиши фанни "Забони хоричӣ", ҳамчунин, тавачҷуҳ аз ҷониби

омӯзгорон ва мутахассини оянда нақши калон дорад.

Муайян кардани мушкилот дар омӯзиши ЗА барои тағйир додани муносибати манфии хавасмандии донишчӯён, такмили ангезаи муносибати манфӣ ба омӯзиши ЗХ ва ташаккули зарурати омӯзиши минбаъдаи он ба таври зайл пешбинӣ шудааст: бо мисолҳо ва ҳолатҳо нишон додани шартҳои татбиқи дониши ЗА; пешгирии барвақтии мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА; дараҷаи душворӣ дар рафъи мушкилоти омӯзишро ба назар гирифта, вобаста ба хусусият ва таснифи мушкилоти омӯзиш роҳи ҳалли он афзоиш дода шавад. Дар чараёни фаъолияти таълимии устодони донишгоҳҳои таҷрибавӣ бо ЗХ масъалаи зерин омӯхта шуд: "Моҳият ва мундариҷаи раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълим дар омӯзиши ЗА дар чист?" Аксарияти омӯзгорон (76 аз 96 ё 79%) мундариҷаи ин равандро чунин баррасӣ мекунанд: муайян ва рафъи сабабҳои мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗХ, ҳамчунин, шароит ва муҳите, ки ба зуҳури онҳо мусоидат мекунанд; таҳияи муфассали рафти дарсу машғулият, бо дарназардошти мавзуи дарсу машғулият ва манфиатҳои донишчӯён дар ин мавзӯ; рушди фаъолияти иртиботӣ ва муоширати омӯзиш бо истифода аз ТИК дар дарсу машғулиятҳои ЗА; тағйир додани низоми муносибати донишчӯёни шухтабиат нисбат ба фанни «Забони хоричӣ»; бартараф намудани муносибатҳои гуногуни манфӣ, ки бо шароити истифодаи ЗА дар касби оянда алоқаманданд.

Таҳлили сарчашмаҳои адабӣ ва таълифотию таҳқиқотӣ, фаъолияти амалии таълимии омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ, натиҷаҳои мушоҳидаҳои ҳадафманд, гуфтугӯҳо, пурсишҳо ва саволҳои донишчӯён имкон доданд, ки моҳияти рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ ва омӯзгорон мушаххас ва муайян карда шавад. Раванди фаъолияти муштаракӣ таълимии омӯзгорон ва донишчӯён ба нойил шудан ба ҳадафи гузошташуда оид ба азхудкунии гуманитарӣ-касбии фаъолияти нутқи шифохӣ ва хаттӣ дар

асоси ташаккули фаъолияти маърифатӣ ва муваффақият дар омӯзиши ЗА нигаронида шудааст. Ин таърифи моҳияти раванде, ки дар таҳқиқот баррасӣ мешавад, имкон медиҳад, ки хусусиятҳои раванди рафъи мушкilotи таълимӣ ҳангоми омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён зикр карда шаванд. Хусусияти муҳими гузаронидани дарсу машғулият бо ЗХ ин арзёбии дурустии муайян кардани маҷмӯи вазифаҳои таълимӣ ва омӯзиши он мебошад. Амалияи гузаронидани дарсу машғулиятҳои омӯзишӣ бо ЗХ ҳамчун фанне, ки ихтисоси асосӣ нест, боз ҳам душвортар ва мураккабтар аст. Тағйир додани муносибатҳои манфӣ ба истифодаи ЗА дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ душвор аст, зеро тағйир додани муносибатҳои ҳавасмандии муқарраршуда муҳим аст. Хусусияти намоёни раванди таҳқиқ ин буд, ки агар мушкilotи таълим дар омӯзиши ЗА дарозмуддат ва устувор набошад, пас онро бо ёрии дарсу машғулиятҳои иловагӣ, инфиродӣ рафъ кардан мумкин аст. Машваратҳо ва вазифаҳои махсус барои донишҷӯёни ноком зарурати воқеӣ аст. Бо назардошти қобилияти заифи забонмӯзӣ ва омодагӣ барои омӯхтани ЗХ, муносибати манфӣ нодида гирифта мешавад, аз ин рӯ, пешгирӣ, ислоҳи ин муносибати манфӣ дар чараёни раванди таълим вазни зиёдеро ба худ гирифта, ҳамчун ду қисми ба ҳам алоқаманди педагогика амал мекунанд. Раванди рафъи мушкilotи таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар мактаби олии гуманитарӣ ҳадафмандона аст.

Хусусияти муҳими ин раванд гуногунии намудҳо ва равишҳои таълими донишҷӯён дар дарсҳои ЗХ мебошад. Онҳо бояд возеҳ сохторбандӣ гардида, маърифатӣ, муътадил ва оқилона бошанд. Яке аз хусусиятҳои чараёни баррасишаванда дар он аст, ки агар ҳангоми дарс ва назорати донишҷӯён гузаштан ба худмудирияти онҳо ва мустақилона иҷро намудани машқҳо дар дарсҳои гуногун барои донишҷӯён мушкilot бошад, пас, бояд аз ҷониби омӯзгор дар рафти худтанзимкунӣ дар кори мустақилона усулҳои мушаххаси кор бо донишҷӯёни ақибмонда оид ба роҳҳо ва шартҳои самараноки рафъи мушкilotи омӯзиши ЗА ба кор

бурда шавад. Чунин хусусиятро ба инобат гирифтани муҳим аст, ки донишҷӯёни дорои муносибати манфӣ ба дарс на танҳо объекти омӯзишанд, балки субъектҳои таскинбахш мебошанд ва онҳо набояд дар бораи ин пайҳас шаванд. Ин хусусиятҳои раванди рафъи душворихоӣ донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА сохтори психологию педагогии онро муайян мекунанд. Сохтори раванди мушаххаси педагогии рафъи душворихоӣ таълим мавҷудияти инҳоро пешбинӣ мекунанд: муносибатҳои мутақобилаи объектҳо ва субъектҳои таълим; ҳадафи асосӣ ва вазифаҳои мушаххаси рафъи душворихоӣ муайяншудаи таълим; сифат ва тавсифҳои моҳиятии раванд ва вазифаҳои ҷараёни он; алоқаҳои муайян ва гурӯҳҳои ба ҳам зид; принципҳои афзалиятнок; "Воситаҳои методӣ"; натиҷаҳои ба даст омадаи раванди рафъи душворихоӣ таълим, ки ба самаранокии раванди таълими ЗХ ба донишҷӯён таъсир мерасонанд. Интихоби унсурҳои сохтори раванди баррасишаванда шартӣ аст, зеро дар байни онҳо сарҳадҳои дақиқ муайяншуда амалан вучуд надоранд. Дар амалияи таълимӣ ҳамаи онҳо бо ҳам алоқават зич доранд ва ҳамкорӣ мекунанд, ҳарчанд хусусияти ҳар кадоми онҳо дар раванди рафъи душворихоӣ таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ зухур мекунанд.

Аз маълумоти додашуда маълум мешавад, ки ҳамаи унсурҳои сохторӣ ва мантиқии раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён бо ҳам алоқаманд буда, вобастагии зич доранд ва як раванди мушаххаси педагогиро ифода мекунанд. Бартараф кардани мушкилот, чун қоида, ҳамкориҳои муштарак, муташаккилонаи субъект ва объект, яъне омӯзгорон ва донишҷӯён мебошад.

Ҳангоми ташкили раванди таълим, омӯзгорон, чун қоида, мекӯшанд, ки маводи таълимиро ба донишҷӯён ба таври мукамал, ҷолиб дастрас кунанд, то муваффақона азхудкунии малака ва маҳорати омӯзиши ЗХ-ро ба даст оранд. Омӯзгорон ҳамчун субъектҳои ин раванд бояд дарк кунанд, ки яке аз сабабҳои зарурати омӯзиши ЗА дар муҳити

донишгоҳ ин аст, ки мутахассисони ҳозира ва оянда бо ЗА барои таъмини муносибатҳои гуногун бо дигарон заруранд.

Дар солҳои охир, ҚТ мунтазам бо Руссия, Чин, Ҳиндустон, ИМА, Аврупо, кишварҳои араб ва ғайра муносибатҳои дучониба ва байналмилалӣ дорад. Албатта, метавон аз хидматҳои тарҷумонҳо истифода бурд, аммо онҳо бояд хеле зиёд салоҳиятнок бошанд. Ин сабаб метавонад яке аз ангеҷаҳои аз байн бурдани муносибати манфии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА ва ташаккули муносибати мусбат ба омӯзиши минбаъдаи он бошад. Бо вучуди ин, на ҳар як омӯзгор метавонад ба донишҷӯён дар рафъи муносибатҳои манфӣ дар зарурати омӯзиши ЗА кумак кунад. Аз ин рӯ, дар шароити муосир масъалаи ташаккули маҷмуи муносибатҳои ҳавасмандкунӣ ҳамчун илм ва амалияи байнисоҳавӣ ва муносибати муосир ба таҳияи курсҳои таълимӣ барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ба миён меояд. Ҳар як раванди педагогӣ бо мавҷудияти ҳадаф ва вазифаҳои муайяне хос аст, ки ба омӯзгор имкон медиҳад натиҷаи ниҳии фаъолияти педагогии худро бубинад. Тахмин меравад, ки асоси бахши ҳадафмандонаи раванди рафъи душворҳои таълимӣ дар байни донишҷӯён метавонад фаъолияти психологию педагогии омӯзгор оид ба ошкор ва бартараф намудани мушкилоти таълимӣ дар чараёни таълим дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ бошад: аввалан, дар байни донишҷӯёни курсҳои яқум ва дуҷуми таҳсил, ки ба шароити таълимии муассисаи таълимии олии мутобиқ мешаванд; дувум, дар байни донишҷӯёне, ки ба ҳайати дастаи таълимӣ дар доираи равияи гуманитарӣ дохил мешаванд; сеюм, донишҷӯён ҳамчун донишомӯзоне, ки сатҳи ибтидоии гуногуни дониши забони англисиро доранд. Ин ҳадафҳои раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён вазифаҳои мушаххасеро, ки тавассути омӯзиши сарчашмаҳои гуногуни адабӣ ва таҳлили фаъолияти педагогии омӯзгорон муайян шудаанд, мушаххастар муайян мекунад: санҷиши ҳамаҷониба ва бисёрҷонибаи донишҷӯёни курси 1 ва 2 барои муайян

кардани сатҳи дониши ЗА; муайян кардани маҷмӯи сабабҳо, шароит ва омилҳои мушкилот дар омӯзиши ЗА ва рафъи онҳо; аниқ муайян кардани ҳадаф ва вазифаҳои машғулиятҳои омӯзишӣ; истифодаи технологияҳо ва усулҳои дар фаъолияти педагогӣ истифодашаванда барои пешгирӣ ва рафъи мушкилоти таълим; муайян кардани роҳҳо ва шартҳои фаъолияти пешгирикунандаи донишҷӯён чихати рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА; -ташаккули муносибатҳои ҳавасмандгардонии мусбӣ дар раванди омӯзиши ЗА ва рафъи ангезаҳои манфӣ; ҳадафҳо ва вазифаҳо мундариҷаи чараҳои баррасишавандаро муайян мекунад, ки ба даст овардани натиҷаҳои методологии марбут ба ташаккул ва ташкили амалҳои тарбиявии омӯзгорон ва донишҷӯёнро фаро мегирад: баланд бардоштани мақоми таҳсилоти ЗА ҳамчун фанни ҳатмии таълимӣ, ташаккули андешаҳои муосир дар бораи азхудкунии луғати гуманитарӣ ва истифодаи он дар гуфтор ва навишт; афзоиши ҳавасмандӣ барои омӯзиши ЗА; ташаккули малакаҳо дар азхудкунии луғати гуманитарии ЗА; ташаккули қобилияти муҳассилин барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА; фаъолгардонии фаъолияти таълимӣ ва маърифатии онҳо дар синф бо ЗА. Раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА иҷрои вазифаҳои муайянро фаро мегирад: ислоҳӣ; чуброн кардан; барқароркунанда; ташхисӣ; пешгӯӣ; ҳавасмандкунанда; ислоҳкунанда; ташвиқ намудани худбаҳодиҳӣ ва худтанзимкунии донишҷӯён.

Ҳама вазифаҳои раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён бо ҳам алоқаманданд ва дар ягонагӣ ва пайвастагӣ зоҳир мешаванд. Таҳлили моҳият ва мазмуни рафъи душвориҳои таълимӣ дар байни донишҷӯёни мактабҳои олии гуманитарӣ нишон медиҳад, ки ин як раванди табиӣ ва зиддиятнок аст. Раванди рафъи душвориҳои таълимии омӯзиши ЗА табиист, ки ба дараҷаи қувваҳои истехсолгар, тарзи ҳаёти одамон дар ҷомеа, низоми сиёсӣ ва иқтисодӣ ва сохти иҷтимоии ҷомеа вобаста аст. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ҳангоми рафъи мушкилоти таълимӣ

дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯён қонунҳои байнисоҳавӣ ба инобат гирифта шаванд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки раванди ҳамгиро ва муттаҳидшуда, ҳадафҳо, вазифаҳо ва мундариҷаи он ташаккул ёфта, дар заминаи сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, асосҳои ҳуқуқӣ ва маънавии кишвар ва ҷомеа амалӣ карда шавад. Ҳамгироии мундариҷаи таълим раванди ташаккули ягонагӣ байни унсурҳои якхелаи он тавассути муайян кардани қолабҳои якхела дар онҳо мебошад. Дарачаҳои табиӣ ҳамгироӣ мавҷуданд: мавзӯ (интеграторҳо объектҳои мураккаби таҳқиқот ё мушкилоти мураккаб мебошанд); мушкилот (интеграторҳо усулҳои умумии таҳқиқот доранд); уфуқӣ (бо ЗХ); амудӣ (байни гурӯҳҳои фанҳои таълимӣ).

Намунаи омӯзиши ҳамгироӣ мувофиқ аст, зеро он татбиқи муваффақонаи методологӣ барои расидан ба ҳадафи таҳсилоти босифатро дар назар дорад. Воситаи муассири ташаккули малака ва маҳоратҳои ҳамгироӣ пайвандҳои гуногуни байнисоҳавӣ мебошанд, ки ба таври тасодуфӣ бо маълумот дар бораи маводи таълимии дигар фанҳо пайваست карда шуда, ба дарк ва фаҳми амиқи мафҳум ё падидаи мавриди омӯзиш мусоидат мекунанд.

Илми педагогикаи муосир ҳамгироиро яке аз қонунмандиҳои асосии дидактикӣ меҳисобад, ки дар маҷмӯъ ташкили таълими ЗА-ро муайян мекунад. Ин фаҳмиши он ба олимону муҳаққиқон имкон дод, ки намуна (парадигма)-и нави таълимиро барои омӯзиши ЗХ пеш баранд. Чунин садо медиҳад: азбаски низоми мавҷудаи омӯзиши ЗХ ба мавзӯ нигаронида шудааст, яъне усули ҳамгироии дохилифаннӣ амалӣ шуда, ҳамгироии асоси ҳама гуна низоми таълимӣ буда, гузариши таълим дар шароити муосир ба сатҳи сифатан нави ҳаракат аз дохилифаннии ЗХ ба ҳамгироии байнифаннӣ бо дигар фанҳои таълимӣ мебошад. Қонунмандии навбатии муваффақияти таълими ЗХ ба донишҷӯён, ки тамоми робитаҳои табиӣ дигарро байни худ муттаҳид мекунад, тарҳрезии бошууронои чунин вазъиятест, ки аз мутахассисони оянда

амали мувофиқро талаб мекунад. Инро вақте метавон ба даст овард, ки донишчӯён нақши дониستاني ЗХ-ро дар рушди касбии шахсияти худ дарк намуда, ҳам ба раванд ва ҳам ба натиҷаи омӯзиши ЗХ таваҷҷуҳ зоҳир мекунад. Барои афзоиши ҳавасмандии донишчӯён ва ба ин васила баланд бардоштани самаранокии азхудкунии дониш, равиши ҳамгирошуда метавонад дониши донишчӯёнро аз дигар соҳаҳо ҷалб намуда, ба огоҳии зарурии дониستاني забон мусоидат намояд. Татбиқи ин намуна имкон медиҳад, ки раванди таълим ба талаботе мувофиқ гардонида шавад, ки натиҷаи фаъолияти низоми ягонаи дидактикии таълим ва омӯзиши ЗА мебошад: Дар сатҳи мавзуи таълимӣ - муқаррар кардани мувофиқат дар қисматҳои алоҳидаи маводи таълимии аз ҷониби донишчӯён омӯхташаванда. Дар сатҳи модули таълимӣ - муайян кардани робитаҳои унсурҳои муҳимтарини маводи таълимӣ, мутобиқати умумӣ, мураккабӣ ва ҳамгироии донишҳои фарҳангӣ ва махсус, усулҳои фаъолият. Дар сатҳи фанни таълимӣ - ҳамгироии донишу малакаҳои фарҳангӣ, умумии илмӣ ва махсус. Дар сатҳи давраҳои таълимӣ, нойил шудан ба ягонагии таълими умумӣ ва махсуси донишчӯён, якпорчагии низомноки онҳо, ки дар заминаи байнисоҳавӣ бунёд шудаанд, наметавонанд мушкилоти ташаккули ҷаҳонбинии ҷудонопазирро ҳал кунанд. Барои таҳқиқоти диссертатсионӣ қонунмандиҳои мушаххаси берунӣ ва дохилии раванди рафъи мушкилоти таълимӣ аз ҷониби донишчӯён аҳамияти махсус доранд: қонунмандиҳои беруна (вобастагии таълими донишчӯёни каммаълумот аз сатҳи таҳсилоти мактабиашон, дониستاني асосҳои ЗА), сатҳи фарҳанги забон, вобастагии имконоти таълиму тарбияи донишгоҳ аз интихоби босифати омӯзгорони ЗА; вобастагии натиҷаҳои рафъи душвориҳои таълимӣ ба талаботи равиши шифоҳӣ-фаъолий ба омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ); намунаҳои дохилӣ (вобастагии натиҷаи раванди рафъи мушкилоти таълимӣ аз ҳавасмандии донишчӯён ба омӯзиши ЗА, дониш, малака ва маҳорати онҳо барои муваффақона истифода бурдани луғати гуманитарии ӯ;

вобастагии таъсири таълимӣ ва тарбиявии омӯзгор аз сатҳи салоҳияти касбии онҳо дар таълими ЗА, вобастагии муваффақияти рафъи мушкилоти омӯзиш аз амсилаҳои вазифаҳо ва шароитҳои ислоҳӣ дар синф бо ЗА). Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ зиддиятҳои аксар вақт зоҳиршаванда муайян карда шуданд, ки дар раванди рафъи мушкилоти таълимӣ аҳамияти махсус доранд: байни талаботи афзояндаи омӯзиши ЗА ва сатҳи пасти ҳавасмандии донишҷӯёни алоҳида барои хатмӣ азхуд кардани луғати гуманитарии он; байни зарурати рафъи мушкилоти омӯзишӣ ва набудани малакаҳои муҳассилин барои самаранок истифода бурдани вақти таълимӣ ва беруназсинфӣ; байни аҳамияти муносибати инфиродӣ бо донишҷӯёни ноком ва мураккабии татбиқи он дар доираи як гурӯҳи анъанавии ЗА.

Дар диссертатсия, ҳамчунин, принципҳои таҳия шудаанд, ки иҷрои вазифаҳои таълимиро барои рафъи мушкилоти таълимӣ таъмин мекунад: -усули тарбия ва таълими рушдкунанда (то расидан ба ҳадафҳо қатъ нагардад); -усули тамоюли иртиботӣ (ҳар рӯз худро бо луғати гуманитарӣ ихота бояд кард); принципи дифференсиалӣ ва фардикунонии таълим (аз ҳамкасбон ёрмандӣ гирифта, худҳавасмандкунӣ ташаккул дода шавад); усули ба назар гирифтани хусусиятҳои нутқии ЗМ (таълим дар асоси ЗМ); принципи фаъолият ва шуурнокӣ (барои гузаронидани ҷустуҷӯи мустақилона барои дар хотир нигоҳ доштани ахбороти нав); усули дастрасӣ ва имконпазирӣ (тез-тез, оҳиста-оҳиста омӯхтан ва дар речаи ҳаррӯза барои омӯзиши ЗА 20-30 дақиқа ҷудо кардан); усули қувватбахшӣ (мустаҳкам кардани донишҳои нав дар амалияи нутқ).

Барои татбиқи самараноки ин принципҳо шартҳои зерин заруранд: дуруст муайян кардани объекти омӯзиш, бодикқат интиҳоб кардани мазмун ва муҳтавои маводи дарсӣ; маҳорати баланди омӯзгор, ки ҳамкориҳои эҷодиро дар омодагории дарсу машғулият таъмин мекунад; дохил намудани худомӯзӣ ва худтанзимкунии донишҷӯён ба раванди

таълим; истифодабарии усулҳои проблемавии омӯзиш, фаъолсозии фаъолияти равонӣ дар ҳамаи марҳилаҳои дарс; омезиши оқилонаи шаклҳои инфиродӣ ва гурӯҳии кор; баррасии ҳатмии хусусиятҳои психологӣи вобаста ба синну соли донишҷӯён. Технологияи таълими ҳамгирӣ ва ҳамоҳангсозии мавзӯҳои фанҳои махсус ва ЗХ-ро татбиқ намуда, омӯзгор бояд усул, шакл ва воситаҳои мувофиқро дуруст интихоб намояд. Дар таҷрибаи педагогӣ ҳангоми рафъи мушкилоти омӯзишӣ усулҳои гуногун истифода шуданд (кори шифохӣ, визуалӣ, амалӣ, репродуктивӣ, вазъиятӣ, мустақилона); шаклҳо (омӯзиши адабиёти илмӣ-методӣ, машғулиятҳои иловагӣ бо донишҷӯён, чорӣ намудани технологияҳои бозӣ ҳамчун шакли тафриқавии таълими ЗА, машқҳои нутқ) ва воситаҳо (истифодаи лабораторияи забоншиносӣ дар синфҳои иловагӣ бо донишҷӯёни ноком, матнҳои махсус, супоришҳо, варақаҳои иловагии кумакрасон, диаграммаҳои грамматикӣ, филмҳои таълимӣ, сабтҳои аудиоӣ, луғатҳо, маълумотномаҳо, китобҳои машқҳо, китобҳо барои хониши иловагӣ, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо).

Дар равияҳои гуманитарӣ вобаста ба соли таҳсил шаклу усулҳои гуногуни таълим дар якҷоягӣ бо равиши маҷмӯӣ барои ташаккули салоҳияти ЗХ-и хизматчиёни гуманитарӣ истифода мешаванд. Ҳамин тавр, ҳадафи асосии курси ибтидоии таълими ЗХ, ки ду сол давом мекунад, мутобиқ кардани донишҷӯён ба шароити таълим дар равияҳои гуманитарӣ мебошад; тағйири муайяни азхудкунии ЗХ бо мақсади истифодаи шахсӣ ва касбӣ, ки боиси тағйироти муайяни ангезаи азхудкунии фан мегардад; ҳамчунин такрор ва умумикунони маводи забонӣ ва нутқи дар мактаби миёна омӯхташуда; ҳамоҳангсозии дониш, малака ва маҳорати донишҷӯёни нав. Айни замон ба донишҷӯён, умуман, аз рӯи фанҳои тахассусӣ дарс гуфта мешавад. Дар ин сурат ҳамкорӣ бо дигар фанҳо на ҳамеша муваффақона хоҳад буд. Ин бояд аз соли дуюм ё сеюми таҳсил, вақте ки фанҳои махсус муайян карда мешаванд ва донишҷӯён зарурати омӯзиши ЗА-ро барои касби ояндаи

худ дарк мекунанд, оғоз гардад. Ҳангоми татбиқи технологияи таълими хамбастагии ЗА усулҳои гуногун истифода мешуданд: шифоҳӣ (усули шифоҳӣ истифода мешавад, агар: мавод назариявӣ ва иттилоотӣ бошад; донишчӯён барои дарк кардани маводи нав омода бошанд; дар ташаккули донишҳои назариявӣ ва амалӣ; агар муаллим ин усулро нисбат ба дигарон беҳтар истифода барад); визуалӣ (усули визуалӣ барои рушди мушоҳида, рушд додани шавқ ба мавзӯи омӯхташуда истифода мешавад, агар мундариҷаи мавзӯи омӯхташаванда ҳатман тавассути визуализатсия пешниҳод карда шавад); амалӣ (усули амалӣ барои ташаккул додани малака ва маҳорати амалӣ ҳангоми иҷрои машқҳои амалӣ, дар сурати мавҷуд будани воситаҳои таълим ва китобҳои дарсӣ барои иҷрои вазифаҳои амалӣ истифода мешавад); репродуктивӣ (усули репродуктивӣ барои ташаккули дониш ва малака истифода мешавад, агар мундариҷаи мавзӯи омӯхташуда мураккаб ё баръакс сода бошад, агар донишчӯён ба истифодаи усули проблемавӣ омода набошанд); вазъиятӣ (маводи забонӣ дар ҳолатҳои кор карда мешавад, ки барои зудтар азхуд кардани мавзӯи дарс мусоидат мекунанд, маводи сарфунаҳвӣ дар шакли сохторҳои грамматикӣ-намунавӣ муаррифӣ ва омӯзонида мешавад: кори мустақилона (кори мустақилона дар дастурҳои омӯзгор ҳангоми мудирияти он, ҳамчунин, бо ташаббуси худӣ донишчӯ, бе супориши муаллим амалӣ карда мешавад); шаклҳо: иштирок дар конференсияҳо бо ЗА (ҳангоми иштироки ҳарсола дар конференсияҳои самтҳои гуманитарӣ ба ЗА дар мавзӯҳои гуногуни гуманитарӣ бо татбиқи назария дар амалия, таълими умумӣ бо тахассусӣ якҷоя карда мешаванд); истифодаи технологияҳои бозӣ (истифодаи технологияҳои бозӣ дар синфхона бо ЗА барои афзоиши ҳавасмандии омӯзиши фан, рушди тафаккур бо ЗА, қобилияти дӯстонаи бо якдигар фаъолона ҳамкорӣ кардан, рушди шахсии ҳар як омӯзанда, рушди қобилияти иртиботӣ ва муоширатӣ, рушди тамоюли касбӣ, вақте ки мундариҷаи маводи таълимӣ бо фаъолияти ояндаи касбӣ алоқаманд аст); инфиродӣ,

гурӯҳӣ, фронталӣ ва ҷуфтӣ (ин шаклҳои ташкили омӯзиш дар дарсҳои ЗА ҳамчун мустақилона ва ҳамчун унсури дарсу машғулият истифода мешаванд); маъноӣ: матнҳои махсус, супоришҳо, филмҳои таълимӣ, сабтҳои аудиоӣ, луғатҳо, маълумотномаҳо, маҷмӯаҳои машқҳо, китобҳо барои хониши иловагӣ, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо.

Бешубҳа, истифодаи равиши ҳамгирошуда дар таълими ЗА бо шумораи зиёди мушкилот ва миқдори зиёди кор алоқаманд аст, зеро он таҳаввулоти муайян, тасхеҳи барномаҳои таълимӣ, эҷоди дастурҳои алоҳида ва ҳатто ҷорӣ намудани фанҳои навро талаб мекунад. Барои он ки мутахассиси оянда дар муколамаи фарҳангҳо бо намояндагони кишрҳои ҷомеаи дигар кишварҳо иштирок карда тавонад, вай бояд дорои салоҳияти муоширатӣ ва иртиботии ЗХ бошад. Ин ба ӯ имкон медиҳад, ки ақидаи худро баробар баён кунад, нуқтаи назари худро ҷимоя кунад, андешаи дигаронро тасдиқ ё инкор кунад, бо вай дар вазъияти муайяни иртиботӣ-муоширатӣ розӣ бошад ё набошад. Аз ин ҷост, ки масъалаи зарурати омӯзиши касбӣ бо ЗХ, ки ташаккули салоҳияти касбии дониши ЗХ-ро дар натиҷаи раванди мушаххаси мавриди баррасӣ қарордошта барои мутахассисони оянда таъмин менамояд, муҳим аст. Барои омодагии донишҷӯёни донишгоҳ ба муошират дар сатҳи байналмилалӣ ташаккули салоҳияти касбии ЗХ бояд бо фанҳои гуманитарии равияи гуманитарӣ пайваста шавад. Салоҳияти муошират бо ЗХ хусусияти муассири фаъолияти касбии мутахассиси соҳаи гуманитарӣ мебошад, ки чунин зерсохторҳоро фаро мегирад: фаъолият, аз ҷумла, дониш, маҳорат, малака ва тарзи иҷрои фаъолияти касбӣ; иртиботӣ-муоширатӣ, аз ҷумла дониш, маҳорат, малака ва роҳҳои татбиқи муоширати касбӣ бо ЗА. Яке аз шартҳои ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ афзоиши салоҳияти иртиботӣ-муоширатии ЗХ мебошад, ки сабаби ҷорӣ намудани курси интенсивии касбӣ бо омӯзиши ЗХ дар муассисаҳои таълимии гуманитарӣ буд. Шарти муҳими ба даст овардани натиҷаи зарурии таълими донишҷӯён барои фаъолияти иртиботӣ-

муоширатӣ аз худ кардани малакаҳо дар кори мустақилонаи беруназсинфӣ мебошад. Ин раванд фароҳам овардани замина барои татбиқи донишу малакаҳои андӯхташуда, вариантҳои ҳалли масъалаҳо, усулҳои муоширатро дар вазъияти нави иртиботӣ-муоширатӣ, аз қабилӣ дарёфти роҳҳо барои вазъи нави иртиботӣ тавассути равзанаи омезиши ғояҳо, донишҳо ва усулҳои қаблан омӯхташуда ва эҷоди усулҳои нави дарёфти роҳҳои ҳалли вазъияти мушаххаси иртиботӣ-муоширатӣ дар назар дорад. Шартӣ мушаххаси ба даст овардани натиҷаи мувофиқ ин рушди малакаҳои шифоии донишҷӯён мебошад, ки бо ташаккули салоҳияти иҷтимоию фарҳангӣ ҳамчун сифати ҳамгирии инфиродӣ алоқаманд буда, имрӯз барои ҳар як мутахассиси соҳаҳои гуманитарӣ зарур аст. Дар заминаи таълими забонии қишрҳои ҷомеа, ин масъала аҳамияти махсус пайдо мекунад. Зеро, он ба донишҷӯ дар асоси низоми мавҷудаи дониш имкон медиҳад, ки афзалияти арзишашро дар асосу заминаи рафтори худ ва муносибатҳояшро дар ҳамкорӣ бо шарикон тавре созмон диҳад, ки ҷавоби созанда ба ҳолатҳои мушкили муносибат ба "шахсият-шахс", ки худро дар шароити фарҳангиву таърихии мушаххас муаррифӣ менамояд, мебошад.

Шартӣ муҳими таъмини самаранокии омӯзиши забонҳои ЗХ омӯзиши ба шахсият нигаронидашуда мебошад. Ин равандест, ки ба ҳадди аксар ба фаъолияти донишҷӯён дар аудитория ва ба нигоҳ доштани ин ҳолат мусоидат мекунад. Истифодаи пурраи чунин имконот ба монанди: маводи иловагӣ дар мавзуи дарси омӯзишӣ, ҳондани мақолаҳои рӯзномаҳо ва тамошои ахбор дар мавзӯҳои ҷамъиятиву сиёсӣ дар дарси омӯзишӣ ба фаъолсозии самараноки маводи таълимӣ дар ҷараёни таълим мусоидат намуда, ҳавасмандиро афзоиш медиҳад. Аз донишҷӯён омӯхтани ЗА қобилияти зуд паймоиш кардани матн бо забони хоричӣ ва муайян намудани маълумоти заруриро тақозо менамояд. Чунин банақшагирии бодикқати омӯзиши ЗА имкон медиҳад, ки фанни ЗХ дар низоми робитаҳои байнифанӣ истифода шуда, ба

татбиқи муваффақонаи донишҷӯён дар фаъолияти ояндаи касбии онҳо мусоидат кунад. Шарти педагогии муваффақонаи омӯхтани ЗХ назорат аз болои иҷрои ҳама амалҳои мебошад, ки ҷузъҳои фаъолияти мувофиқ мебошанд. Таваҷҷуҳ ба ҳама механизмҳои дохилӣ ва берунии татбиқи он, такмили ҷанбаи амалиётӣ, таҳлили амиқи ҳавасмандкунӣ ва омилҳои ҳавасмандкунӣ, ҳар як намуди фаъолияти, ки бо ҳамкориҳои мураккаби ангеҷаҳо, ҳадафҳо, ниёзҳо, манфиатҳо, ниятҳои донишҷӯёни донишгоҳҳо ва ҳавасмандкунандагон тавсиф мешавад, ки донишҷӯёнро барои муваффақона аз худ қардани ЗА ташвиқ мекунад. Афзоиши захираҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти таълимӣ рад қардани амсилаҳои ягонаи омӯзишро, ки хусусиятҳои шахсии мутахассиси ояндаро нодида гирифта, ба ҷандирии сохтани раванди таълим, гуногунии ҷузъҳои равонагардидаи он вобаста ба хусусияти ҳавасмандкунӣ, соҳаи ҳавасмандгардонии мавзӯи омӯзиш бо дарназардошти мутобиқати паҳлуҳои мундариҷаи раванд ба самтҳои ҳавасмандгардонии донишҷӯёни донишгоҳ бо дастгирии ҳавасмандгардонии раванди таълим бо мақсади эҷоди як намуди фаъолият равона гардидааст, фаро мегирад.

Шарти муҳими ба даст овардани натиҷа қори муштараки омӯзгор ва донишҷӯён ин аст, ки дар фазои бароҳати психологӣ, бо табдил додани рақобат ба шароити ҳамкорӣ ва шарикӣ бо ҳамдигар, аз ифодаи фардияти худ ҳарос надоштани ҳар як донишҷӯ ва малақаҳои забондонии худро фаълоне татбиқ намудани онҳо барои нойил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои муайяни омӯзиш мусоидат мекунад. Чунин ҷамъовариҳои маводи таълимӣ дар заминаи ҳамкориҳои омӯзгор ва донишҷӯён имкон медиҳад, ки он дар конференсияҳои ҳарсолаи донишгоҳҳо бо забони англисӣ дар мавзӯҳои иҷтимоӣ сиёсӣ истифода шуда, ба татбиқи тарҷумаҳо барои эҳтиёҷоти кафедраҳои тахассусӣ мусоидат намояд. Инҳо ҷанбаҳои муҳим ва моҳияти раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён дар омӯзиши ЗА, низоми сохторӣ ва мантиқии рафти он мебошанд. Албатта, тақсимоҳои ҷузъҳои

сохтори он дар омӯзиши ЗА хеле мустақилона аст, зеро дар байни онҳо сарҳадҳои возеҳ вучуд надоранд. Дар амалияи таълимӣ ҳамаи онҳо дар робитаи зич ва ивазшавандагӣ бо ҳамдигар амал мекунанд.

1.3. Равияи системӣ-фаъолмандӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар рафъи мушкилот дар таълими ЗА

Моҳияти назариявии салоҳияти нутқии таҳқиқшавандаро ба асос гирифта, проблемаҳои навсозии таҳсилоти педагогӣ ва технологӣ, муносибати субъектӣ-гуманистӣ ба таҳсилотро назардошт намуда, дар таҳқиқот раванди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар рафъи мушкилот дар таълими забони англисӣ ошкор гардонда ва тавсиф карда шуд.

Равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ дар таълим ба равияи гуманистӣ дар педагогика тааллуқ дорад, ки принсипи онро тақвия ба омӯзиш ташкил медиҳад, на тақвия ба таълим. Дар маркази омӯзиш ҳуди толибилм, рушди шахсияти вай, маънои омӯзиш ва ҳаёт меистад. Яъне шахсияти таълимгиранда ин ҷо на ҳамчун восита, балки ҳамчун мақсад амал мекунад.

Таълими шахсиятӣ-фаъолмандӣ таълимест, ки маркази он шахсияти таълимгиранда, худвижагӣ, ҳударзишмандии ӯ мебошад. Ин шахси асосии қулли раванди таҳсилот эътироф кардани толибилм аст.

Равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ тамоюли методологӣ дар фаъолияти педагогист, ки имкон медиҳад тавассути низоми мафҳумҳо ва ғояҳои ҳамбаста ва усулҳои амалиёт равандҳои худомӯзӣ, худсозӣ ва худтатбиқгардонии шахсияти таълимгиранда, инкишофи фардияти нотақрори ӯ таъмин ва дастгирӣ карда шавад [20, с. 11].

Ҳамин тариқ, таълими шахсиятӣ-фаъолмандӣ таълимест, ки худвижагии толибилм, ҳударзишмандии ӯ, субъективияти раванди таълимро дар маркази диққат мегузорад.

Мақсади таҳсилоти шахсиятӣ-фаъолмандӣ аз он иборат аст, ки дар вучуди таълимгиранда механизмҳои худтатбиқгардонӣ, худинкишофдиҳӣ, мутобиқшавӣ, худтанзимгарӣ, худмуҳофизатӣ, худтарбиягарӣ ва дигарҳоро, ки барои ташаккули симои худвижаи шахсиятӣ заруранд, бунёд ниҳад.

Вазифаи таълими шахсиятӣ-фаъолмандӣ аз он иборат аст, ки толибилмро ба омӯзиш одат кунонад, ӯро ба муассисаи таҳсилотӣ мутобиқ намояд.

Функцияҳои таҳсилоти шахсиятӣ-фаъолмандӣ аз *гуманитарӣ ва фарҳангофарӣ* иборат мебошад.

Механизмҳои татбиқи функцияи мазкур тавъамкунии фарҳангӣ ҳамчун барқарорсозии равобити мутақобила дар байни одам ва халқи ӯ, қабули арзишҳои он ба сифати арзишҳои худӣ ва сомондиҳии ҳаёти худ бо назардошти онҳо мебошанд;

- *ичтимоигардонӣ*, ки таъмини азхудкунӣ ва таҷдиди таҷрибаи иҷтимоиеро барои инсон пешбинӣ мекунад, ки барои воридшавии ӯ ба ҳаёти ҷомеа зарурӣ ва кофист. Механизми ба амал ҷорӣ сохтани функцияи рефлексия, ҳифзи фардият, эҷод ҳамчун мавқеи шахсӣ дар ҳама гуна фаъолмандӣ ва василаи худмуайянкунӣ мебошанд [20, с. 12].

Татбиқи ин функцияҳо наметавонад дар шароитҳои усули фармоишӣ-маъмурӣ, авторитарии муносибати омӯзгор ба шогирдон ба вуқӯъ пайвандад. Дар таҳсилоти тамоюли шахсиятӣ мавқеи дигаргуни омӯзгор пешбинӣ карда мешавад:

- муносибати хушбинона ба талаба ва ояндаи ӯ ҳамчун кӯшиши омӯзгор ҷиҳати дидани дурнамои рушди иқтисодии шахсиятии шогирд ва қобилияти ба ҳадди ниҳой таҳрик бахшидан ба рушди вай;

- муносибат ба толибилм ҳамчун субъекти фаъолияти таълимии худ, ҳамчун ба шахсияте, ки метавонад на маҷбуран, балки ихтиёран, тибқи хоҳиш ва интихоби худаш биомӯзад ва фаъолиятмандии худро зоҳир намояд;

- така ба маънои шахсиятӣ ва шавқу рағбати (маърифатӣ ва иҷтимоии) ҳар як толибилм дар таълим, мусоидат кардан барои бадастоварӣ ва рушди онҳо.

Дар маркази таваҷҷуҳи технологияҳои шахсиятӣ-фаъолмандӣ *шахсияти нодирӣ комили одами рушдбандае меистад*, ки вай барои ба ҳадди ниҳой татбиқ гардондани имконоти худ (худактуалигардонӣ) мекӯшад, барои идроки таҷрибаи нав кушод мебошад, барои интихоби бошуурона ва масъулиятнок дар ҳолатҳои мухталифи ҳаётӣ қобилият дорад. Дар технологияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ таҳсилот вожаҳое аз қабилӣ «рушд», «шахсият», «фардият», «озодӣ», «мустақилият», «эҷодкорӣ» муҳиманд.

Шахсият моҳияти ҷамъиятии одам, маҷмуи сифатҳо ва хусусиятҳои иҷтимоии ӯст, ки онҳоро як умр коркард менамояд.

Технологияҳои шахсиятӣ-фаъолмандӣ мекӯшанд чунин методҳо ва воситаҳои таълиму тарбияро дарёфт намоянд, ки онҳо ба ҳислатҳои инфиродии ҳар толибилм мувофиқат кунанд: методикаҳои психологӣ-ташхисиро сармашқ қарор медиҳанд, муносибатҳо ва ташкили фаъолияти муҳассилинро дигаргун месозанд, воситаҳои гуногуни таълимро истифода мебаранд, моҳияти таҳсилотро тағйир мебахшанд.

Технологияҳои шахсиятӣ-фаъолмандӣ ба муносибати авторитарӣ, бешахсият ва берӯҳ нисбат ба шогирд дар технологияи таълими анъанавӣ муқобил меистанд, фазои меҳру муҳаббат, ғамхорӣ, ҳамкорӣ ба вучуд меоваранд, барои эҷодкорӣ ва худтатбиқсозии шахсият шароит фароҳам месозанд.

Аммо барои он ки бо ҳар як толибилм инфиродӣ кор бурда шавад, ҳислатҳои психологӣ вайро ба назар гирифта, тамоми раванди таълимро ба тарзи дигар роҳандозӣ бояд кард.

Технологикунони раванди таҳсилоти шахсиятӣ-фаъолмандӣ тартибдиҳии матни дарсӣ, маводи дидактикӣ, тавсияҳои методӣ барои истифодаи он, навъҳои гуфтугӯи таълимӣ, шаклҳои назорат бар болои рушди шахсиятии талаба дар рафти бадастовари донишхоро пешбинӣ

мекунад. Танҳо зимни мавҷудияти таъмини дидактикие, ки принципи субъективияти таҳсилотро ба амал чорӣ месозад, оид ба ташкили раванди шахсиятӣ-фаъолмандӣ сухан гуфтан мумкин аст.

Барои он ки равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ аз ҷониби омӯзгорон дархост карда шавад ва ба амалияи оммавии донишгоҳҳои омӯзгорӣ ворид гардад, тавсифи технологии ин раванд лозим аст. Муҳаққиқи рус И.Я.Якиманская технологияи таълими шахсиятӣ-фаъолмандиро ҳамчун принципҳои коркарди ҳуди раванди таҳсилот муайян мекунад ва ба матнҳо, маводҳои дидактикӣ, тавсияҳои методӣ, навъҳои муколамаи таълимӣ, шаклҳои назорати рушди шахсияти толибилм, яъне ба коркарди ҳама таъминоти дидактикии таълими шахсиятӣ-фаъолмандӣ якҷанд талаботро ҷудо менамояд [198, с. 32]. Ин талабот чунинанд:

- маводи таълимӣ бояд мундариҷаи таҷрибаи субъектиро, бо фарогирии таҷрибаи таълими пешина, ошкор созад; баёни донишҳо дар китоби дарсӣ (аз ҷониби муаллим) бояд нафақат ба васеъгардонии ҳаҷм, мураббаъӣ, ҳамгирӣ, умумиятдиҳии мундариҷаи мавзӯи онҳо, балки инчунин ба навсозии доимии таҷрибаи субъекти толибилм равона карда шавад;

- дар рафти таълим мувофиқакунии ҳамешагии таҷрибаи субъекти муҳассилин бо мундариҷаи илмии донишҳои пешниҳодшаванда зарур аст;

- таҳриқбахшии фаъолнаи таълимгиранда ба фаъолияти таҳсилоти муосир, ки мундариҷа ва шаклҳои он бояд толибилмро бо имконияти худомӯзӣ, худинкишофдиҳӣ, худифодакунӣ дар ҷараёни азхудкунии донишҳо таъмин созад;

- тарҳрезӣ ва ташкили маводи таълимие, ки ба толибилм имконияти интихоби мундариҷа, намуд ва шакли онро зимни иҷрои супоришҳо, ҳалли масъалаҳо медиҳад;

- ошкоргардонӣ ва баҳогузори тарзҳои кори таълимие, ки толибилм онро мустақилона, устуворона ва сермаҳсул истифода мебарад. Имкони интихоби тарз бояд дар ҳуди супориш бунёд гузошта

шуда бошад. Бо воситаҳои китоби дарсӣ муҳассилинро ба интихоб ва истифодаи тарзҳои барояшон нисбатан аҳамиятноки коркарди маводи таълимӣ таҳрик бахшидан лозим аст;

- назорат ва баҳогузори натанҳо натиҷа, балки асосан раванди таълимро, яъне тағйиротеро, ки донишҷӯ зимни азхудкунии маводи таълимӣ иҷро менамояд, таъмин кардан мебояд;

- раванди таҳсилот бояд ташкилдихӣ, татбиқгардонӣ, рефлексия, арзишдовари таълимро ҳамчун фаъолияти субъектӣ таъмин созад. Барои ин чун кардани воҳидҳои таълим, тавсифи онҳо, истифодабарии омӯзгор дар дарс бо мақсади ташкилдиҳии таълим, дар қори инфиродӣ (шалқҳои гуногуни ислоҳ, репетиторӣ) лозим мебошад.

Равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ барои қисми таркибии иҷтимоӣ-фарҳангии салоҳиятмандии нутқӣ тавачҷуҳи вижа пешбинӣ мекунад. Ин бояд равиши фарҳангшиносии таълим, ошногардонии толибилмон бо фарҳанги мамлақати забони мавриди омӯзиш, идроки беҳтари фарҳанги мамлақати худ, қобилияти муаррифии он бо воситаҳои ЗХ, воридсозии муҳассилин ба гуфтугӯи фарҳангҳоро таъмин кунад. Ин ҳама талаботро ба дараҷаи омӯзиши ЗХ аз қониби толибилмон афзоиш медиҳад.

Ҳамин тариқ, равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ дар муайянгардонии мақсадҳо чандирро пешбинӣ менамояд, шавқу мароқи шахсии муҳассилин, хислатҳои инфиродии онҳоро ба ҳисоб мегирад ва барои натиҷабархшии бештари таълим заминаҳо фароҳам меоварад.

Вобаста бо мундариҷаи таълим равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ дар самтҳои зерини асосӣ зоҳир мегардад:

1. Қисми таркибии мундариҷаи таълим ҷиҳати манфиати рушди шахсияти озоду фаъол ба қисмати фаъолмандӣ, ба рушди таҷрибаи фаъолияти эҷодӣ ва тамоюлҳои арзишӣ махсусан тавачҷуҳ менамояд.

2. Зимни интихоби мундариҷаи таълим оид ба ЗХ беш аз пеш рағбату шавқи донишҷӯёни муосир ва проблемаҳои, ки онҳоро ба ташвиш меоваранд, ба ҳисоб гирифта мешаванд. Ин пеш аз ҳама зимни интихоби маводи матнии саҳеҳ, дар интихоби мавзӯҳо барои баррасӣ,

дар ҷалбсозии маводи рӯзмарраи аудио-визуалӣ, аз ҷумла бо ёрии интернет, зоҳир мешавад.

Гузариш ба ҷомеаи постиндустриалӣ, иттилоотӣ рушди комили шахсиятро талаб мекунад, аз ҷумла қобилиятҳои коммуникативӣ/коммуникатсионии ўро, ки воридшавӣ ба ҷомеаи ҷаҳониро осон менамоянд ва барои дар он муваффақона амал намудан имкон медиҳанд.

Донишҷӯи донишгоҳҳои омӯзгорӣ барои ин бояд шомили донишхое, ки манзараи томи оламро тартиб медиҳанд, малакаҳо ва маҳоратҳои иҷроӣ намудҳои гуногуни фаъолмандӣ: таълимӣ, меҳнатӣ, зебоишиносӣ, ҳамчунин майлонҳои арзишӣ ва таҷрибаи фаъолияти эҷодӣ бошад, технологияҳои нави иттилоотиро истифода бурдан тавонад, ба ҳамкориҳои шахсӣ ва байналмилалӣ ҳам дар дохили мамлакати худ ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ омода бошад.

Ин ҳама танҳо зимни равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ба таҳсилот ва тарбияи насли наврас ба даст оварда мешавад, ки он гоҳ ниёзмандиҳо, имкониятҳо ва майлу рағбати толибилм ба ҳисоб гирифта шуда, худи ў дар қатори муаллим ҳамчун субъекти фаъоли таълим амал мекунад.

Равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ба ҳама қисматҳои низоми таҳсилот (мақсадҳои таълимӣ ва тарбиявӣ ҳангоми тадриси ҳар фанни таълимӣ, мундариҷаи таълим, методҳо ва усулҳо/технологияҳои таълим) ва ба кулли раванди таълиму тарбия (ҳамкориҳои омӯзгор ва талаба, талаба ва васоити таълим ва ҳоказо) маҷмӯан таъсир расонда, ба ташкилдиҳии муҳити таълиму тарбияи барои донишҷӯ созгор мусоидат мекунад.

Зимни баррасии ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа ва ташкили раванди мушаххаси пешгирии мушкилоти таълимии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА дар параграфҳои қаблӣ пайваستا дар бораи омӯзгор ҳамчун омӯзгори фанҳои гуманитарӣ ва табиатӣ аз фаъолияти тарбиявии пешгирикунандааш тавсиф ва баррасӣ гаштанд. Таҷрибаи озмоишӣ нишон дод, ки маҳз онҳо раванди ҳадафмандонаи рафъи мушкилоти омӯзиш бо ЗХ-ро ташкил мекунанд ва дар пешгирии

самараноки ҳолатҳои душворе, ки дар синфхона дар муҳити донишҷӯ ба вучуд меоянд, сабабҳои ноқомии донишҷӯёро муайян мекунанд.

Фаъолияти пешгирию ислоҳии омӯзгорони ЗА ба ҷанбаҳои мураккаби таъсири тарбиявӣ ба донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дахл дорад. Баррасии ҳадафмандонаи ин фаъолият дар равияҳои гуманитарӣ, таҳлили таҷрибаи мусбат ва манфии қори таълимӣ бо донишҷӯёни ноқом аз гурӯҳҳои омӯзишии озмоишию таҷрибавӣ имкон дод, ки бо назардошти муносибати онҳо ба раванди пешгирӣ ва ислоҳи мушкилот дар омӯзиши ЗА ва тавсифи фаъолияти пешгирикунандаи таълимии онҳо, ки дар раванди навбатии педагогии қори таҳқиқотӣ амалӣ карда шудааст, дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ин ҷадвал нишон медиҳад, ки амиқсозӣ ва такмили фаъолияти пешгирикунандаи тарбиявии омӯзгорони донишгоҳҳои таҷрибавӣ ба омезиши илмӣ ва муқаррароти педагогии педагогикаи гуманитарӣ бо таҷрибаи амалии пешқадами қорамандони кафедраҳои ЗХ барои рафъи мушкилоти таълимӣ байни донишҷӯён дар омӯзиши ЗХ, ки яке аз шартҳои татбиқи ин раванд мебошад. Аммо, мурочиати омӯзгорони забони англисӣ ба назарияи омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ шумора ва хусусияти душворихоеро, ки дар ҷараёни фаъолиятҳои амалии таълимӣ ва ислоҳӣ рӯ ба рӯ мешаванд, қам нақардааст. Муқаррароти умумие, ки дар назарияи педагогикаи мактаби олии гуманитарӣ мавҷуданд, роҳҳои мувофиқи рафъи мушкилоти омӯзишро пешниҳод мекунанд, ки дар онҳо андешаҳои методологӣ дар бораи муносибати инфиродӣ ва тафриқавӣ ба донишҷӯёни ноқом, бо дарназардошти таҳсилоти онҳо безътиной ба ЗХ ва ғайра.

Методологияи таълими ЗА дар равияҳои гуманитарии мактаби оӣ истифодаи таҷрибаҳои мухталифи мушаххас ва инфиродиро пешбинӣ мекунад, ки дар ҷараёни он омӯзгорон аксар вақт бо мушкилоте дучор меоянд, ки ба назария ва методологияи таълим алоқаманд нестанд.

Ҷадвали 1. Навъҳои омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ

№	Навъҳои омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ	Хусусиятҳои хоси фаъолияти профилактикию тарбиявии педагогҳо барои рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗХ
1.	Коршиносони баландхатисоси равияи гуманитарӣ (22% ё 21 пурсидашуда)	<ul style="list-style-type: none"> - сатҳи баланди дониши предмети таълимии онҳо, қобилияти пешниҳод кардани маводи таълимӣ дар шакли дастрас, бо назардошти мушкилот дар омӯзиши ЗА; -эҳтиром ба донишҷӯёни ноком, тавачҷуҳ ба таҳсили онҳо; -серталабӣ ва некбинӣ нисбат ба донишҷӯён; -некбинӣ, қобилияти лаззат бурдан аз муваффақиятҳои мусбӣ бо онҳо; -чустуҷӯи доимии фаълонеи роҳҳои таъсири табиӣ ба донишҷӯёни ноком; -эҷодкорона истифода бурдани техника, пешгирӣ ва ислоҳ; -қобилияти амалӣ намудани ҳамкориҳои таълимӣ бо донишҷӯён; -рушд додани қобилияти танқид ва худтанқидкунӣ; - қобилияти дидан ва ба инобат гирифтани чизҳои нав дар соҳаи таълими ЗА, сари вақт фаъолияти профилактикии худро мувофиқи талаб тағйир диҳанд, талаботи муносири раванди таълим дар равияҳои гуманитарӣ; - дар муносибат бо донишҷӯён дар бораи саҳву иштибоҳоти тарбиявӣ.
2.	Омӯзгорони пешгирику-Нанда (57% ё 55 пурсидашуда)	<ul style="list-style-type: none"> -қобилияти ташкили шуғли таълимии донишҷӯёни ноком; -қобилияти додани имкон ба ҳар яки онҳо барои ислоҳи саҳву иштибоҳоти омӯзишӣ; боғайратона иҷро намудани тамоми дастуру супоришҳои омӯзгорон; - қобилияти таълим додан ба донишҷӯёни ноком; -дарк ва оғаҳии хусусиятҳои фардии рафтори донишҷӯён ва хусусияти сабабҳои мушкилот дар раванди омӯзиши ЗА; -қобилияти тақия кардан ба сифатҳои мусбати омӯзиши донишҷӯён; -қисман набудани мустақилият дар ҳалли мушкили вазифаҳои таълимӣ; -дар муносибат бо донишҷӯён оид ба саҳву иштибоҳоти таълимӣ.
3	Коршиносони равияҳои гуманитарӣ, ки сатҳи таҳассусашон паст аст (21%) ё 20 пурсидашуда)	<ul style="list-style-type: none"> -нотавонӣ ё майл надоштан ба таҷдиди сохтори фаъолияти таълимӣ бо донишҷӯёни ноком; -надоштани асосҳои раванди пешгирӣ ва ислоҳи мушкилоти омӯзишӣ; -формализм дар кори тарбиявӣ бо донишҷӯён; - муносибати хунукназарона ба дастуру маслиҳат дар раванди пешгирӣ ва ислоҳи душвориҳои ба амаломеда дар омӯзиши забони англисӣ; -андешаи аз ҳад зиёд дар бораи сифат ва натиҷаҳои пешгирикунандаи меҳнатӣ; -душворӣ доир ба шуури донишҷӯёни номуваффақ расонидани мундариҷаи маводи таълимӣ; -авторитаризм дар арзёбии натиҷаҳои фаъолияти таълимии донишҷӯён; -шубҳа ва нобоварӣ ба имконоти пешгирикунандаи омӯзгор; -амалҳои алоҳидаи зидди пешгирикунанда; -саҳву иштибоҳоти ҷиддии таълимӣ дар пешгӯии натиҷаҳои омӯзиши ЗА.

Аз ин рӯ, омӯзгорони забони англисӣ ҳамчун омӯзгорони гуманитарӣ бояд дар масъалаҳои психологӣ ва педагогии баҳисобгирӣ ва донишҷӯён хуб омӯхта шаванд.

Таҷрибаи педагогӣ, дониши методӣ, омӯзиши ҳаматарафаи масъалаҳои психологию педагогӣ ва муносибати эҷодӣ ба онҳо дар ҳал кардан ва рафъи душвориҳои дараҷаҳои гуногуни фаъолияти профилактикӣ ёрӣ мерасонад. Бо донишҷӯёни заиф кор карда, бо мақсади наздик кардани омӯзгорони ЗА ба натиҷаҳои самарабахши фаъолияти профилактикии омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ, тадбирҳои пешгирикунандаи тарбиявии омӯзгорони алоҳидаи ЗА муайян карда шуданд.

Амалҳои пешгирикунандаи онҳо дар рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёнро ба чанд намуд тақсим кардан мумкин аст: саҳву иштибоҳоти таълимӣ, қонуншиканиҳои таълимӣ ва амалҳои зидди тарбиявӣ барои рафъи мушкилоти донишҷӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ дар омӯзиши ЗА.

Таҳқиқот имкон дод, ки ба саҳву иштибоҳоти таълимӣ амалҳои омӯзгороне, ки бо муносибати аз ҳад зиёд меҳрубона тавсиф карда шудаанд, ангеҷаҳои рафтори расман дуруст доштанд, аммо дар ниҳоят ба натиҷаи муқобил оварда расониданд. Ин гуна амалҳоро ҳангоми ҳалли вазифаҳои пешгирикунанда метавон ҳамчун ноустувор ва хато муайян кард, ки ба қобилияти пешгӯии мушкилот ва истифодаи усулҳои муассир дар пешгирӣ ва ислоҳи онҳо дар раванди омӯзиши ЗА нигаронида нашудаанд, инҳо фаро мегиранд: Муносибати меҳрубона бо донишҷӯёни ноком, ҳамчунин, афзоиши талабот ба онҳо дар раванди таълим; баҳодиҳии беасос ё аз ҳад зиёд баҳогузори дар дарс бо ЗА; хоҳиши омӯзгорон барои баҳои ғайриқаноатбахш додан ва дидани майл надоштани хоҳиши мусбии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА; набудани муносибати инфиродӣ ва тафриқавӣ ба донишҷӯёни курсҳои гуногун; муайян накардани мушкилоти маъмулии таълимӣ барои ҳар як курси

тахсил дар равияи гуманитарӣ.

Сабабҳое, ки дар натиҷаи он амалҳои нодурусти тарбиявии омӯзгорон ошкор карда шудаанд, дар инҳо ифода ёфтаанд: мураккабии вазифаҳои пешгирикунанда ба афзоиши маҳорати методии омӯзгори гуманитарӣ мувофиқ набуд; субъективии омӯзгорони ЗА дар арзёбии фаъолияти таълимии ин ё он муҳасили ноком; дониши нокифоя дар бораи ангезаҳои донишҷӯён бо муносибати манфӣ ба омӯзиши ЗА; гумроҳҳои методӣ дар ҳалли проблемаҳои мураккаби таълим ҳангоми рафъи душвориҳои омӯзиши ЗА. Ҳамчун саҳву иштибоҳоти дар раванди таълим роҳ додаи омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ чараёни ба назар нагирифтани ҳолати воқеӣ ва рафъи мушкилоти омӯзиши ЗА-ро муайян кардан мумкин аст, ки чунин номуташаққилии омӯзгорон натиҷаҳои ниҳони таълими ЗА-ро дар равияҳои гуманитарӣ коҳиш медиҳад.

Чунин саҳву иштибоҳот инҳоянд: воқуниши хашмгинонаи омӯзгорон ба натиҷаҳои манфии омӯзиши ЗА; таъсири методии қолабӣ ба донишҷӯёни ноком; натавонистани онҳо ба шаклҳои ҷолиби омӯзиши ЗА ва истифодаи воситаҳои муассир барои ҳавасмандии мусбати омӯзиши онҳо; сарфи назар кардани қори тарбиявии инфиродӣ бо муҳассилини заиф; қобилияти водор накардани донишҷӯён ба омӯзиши мустақилонаи ЗА; ифодаи ҳисси бадбини (антипатияҳо)-и ҳаёлий ба донишҷӯён; таассурот ба камбудии худ; муоширате, ки бо хашм ва бо овози баланд ба роҳ монда мешавад ва амсоли инҳо.

Сабабҳои саҳву иштибоҳоти таълимӣ аз табиати бисёрҷанба, ҳамчунин, мураккабӣ ва носозгории қор бо донишҷӯёни ноком иборатанд: шаклگیرӣ (формализм)-и педагогӣ дар фаъолияти таълимӣ; сатҳи заифи омодагии психологию педагогӣ ва амалҳои пешгирикунанда дар рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА; бадкирдорӣ ва нохушӣ аз услуби номуваффақ, авторитарияти амалҳои пешгирикунанда бо онҳо ва ғ. Фаъолияти нодурусти профилактикии омӯзгорон аз кирдорҳои зидди тарбиявӣ ба амал омад, ки дидаю доништа натиҷаи манфӣ дошт.

Амалҳои нодурусти таълимӣ анҷом дода шуданд, ки ба мундариҷаи раванди пешгирӣ ва рафъи мушкilotи таълимӣ дар рафти омӯзиши ЗА ба ҳадафҳои асосии он муҳолиф буданд: методологияи гузаронидани дарсу машғулиятҳои таълимиро бо ЗА риоя накардааст; дар ҷараёни таълим нисбати донишҷӯён муносибати беэҳтиромона зохир карда, нисбат ба онҳо беаҳамиятӣ ва дағалӣ нишон дода шудааст ва ғайра.

Сабабҳои амалҳои номақбул инҳо буданд: тайёрии сусти методии омӯзгорони алоҳида дар қор бо донишҷӯёни номуваффақ; нахостани онҳо барои гирифтани донишҳои методии зарурӣ; малакаи паст ва қобилияти рафъи мушкilotи омӯзиши донишҷӯён дар омӯзиши ЗА; набудани тавачҷуҳ ба ин масъала; - набудани адабиёти методӣ оид ба пешгирӣ ва ислоҳи мушкilotи омӯзиш ҳангоми азхудкунии ЗА.

Омӯзиши далелҳои ошқоршудаи машақатҳои бефоидаи пуршиддати омӯзгорон нишон медиҳад, ки саҳву иштибоҳоти онҳо дар раванди тарбияи донишҷӯён натиҷаи баръакс медиҳад. Бо мақсади рушди сифати қорҳои тарбиявӣ-профилактикӣ, афзоиши самаранокии пешгирӣ ва рафъи душвориҳои таълим дар омӯзиши ЗА, омӯзгорони алоҳида маълумотро дар мавзӯи рисолаи мазкур омӯхтанд, бо устодон дарсҳои иловагӣ гузаронида шуданд, лексияҳои махсус хонда шуданд, семинару машғулиятҳои амалӣ ва мубодилаи таҷриба ба роҳ монда шуд.

Шартҳои асосии беҳтар кардани фаъолияти омӯзгорони ЗА дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ баланд бардоштани самаранокии қорҳои профилактикӣ ва ислоҳи шахсияти омӯзгори ЗА, маҳорати методии ӯ буд. Табиист, ки дар ин бобат сифатҳои педагогии шахсияти муаллим, ки ӯро ҳамчун муаллими моҳир тавсиф менамуд, нақши аввалиндараҷа бозид. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки равандҳои зиддиятнок дар шуур ва тафаккури донишҷӯёни ноқом ва афзоиши шумораи чунин донишҷӯён дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ, ки бо душвориҳои омӯзиши ЗА алоқаманданд, боиси мураккаб шудани ҳадафҳо ва вазифаҳо дар

фаъолияти профилактивӣ ва ислоҳии омӯзгор мегардад. Дар ин сурат омӯзгор наметавонад аз маҳорати психологию педагогӣ ва қобилияти рафъи мушкилот дар раванди таълим истифода намуда, фаъолияти пешгирикунанда, муносибати мусбӣ ва фаъолияти эҷодкоронаро ба кор барад.

Дар гурӯҳҳои таҷрибавӣ рушди хушбинии методологии омӯзгорон, эҳтиром ба донишҷӯёни ноком, фаҳмидани ҳолати руҳии онҳо ва тавачҷуҳ ба натиҷаҳои мусбии таълим бо мушкилиҳои зиёд амалӣ карда шуд. Омӯзгорон (коршиносон, омӯзгорони пуртаҷриба ва собикадор) дар муносибат бо донишҷӯёни каммаҳсул хушбинии фаъолона нишон надоданд. Онҳо итминон надоштанд, ки омӯзонидан метавонад, муносибаташонро ба омӯзиши ЗА тағйир диҳанд ва дар онҳо эътимод ба худомӯзиро бедор кунанд. Биноан, ба таҳияи возеҳи ҳадафҳо барои нойил шудан ба натиҷаҳои ниҳонии чунин омӯзгорон ва эътимод ба татбиқи онҳо, ташаббус ва фидокорӣ, ҳамчунин, муносибати мусбӣ ва қобилияти роҳнамоӣ ва ҳавасмандкунии донишҷӯён ба ҳалли масъалаҳои таълимӣ дар мактабҳои олии тавачҷуҳи зиёд зоҳир карда шуд.

Ҳар гуна иштибоҳи ночиз ё фарқияти ночиз бо мундариҷаи фаъолиятҳои пешгирикунандаи омӯзгорон дар муносибат бо онҳо боиси афзоиши безътиноӣ ба таълими забони хоричӣ ва зухури муносибати манфӣ ба омӯзиши ЗХ гардид. Таҳкими омодагии назариявӣ ва методии омӯзгорон барои фаъолияти пешгирикунанда дар равияҳои гуманитарӣ, асосан, аз сатҳи тайёрии методии онҳо вобаста буд.

Нуқтаи калидӣ дар таълими методии омӯзгорон аз истифодаи самараноки таҷрибаи пешқадами методӣ ва қобилияти муваффақонаи татбиқ намудани он дар корҳои профилактикӣ, бо истифода аз равиши эҷодӣ ва усулҳои муваффақонаи таъсиррасонӣ ба муҳассилини ноком буд. Барои ҳалли ин мушкилот дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ маҷмуи чораҳо дар синфхонаҳо таҳия ва озмуда шуданд, ки ба мучахҳаз сохтани омӯзгорони ЗА бо дониш дар бораи моҳияти пешгирӣ ва ислоҳи

мушкилоти таълим, нишон додани методологияи онҳо, шарҳ додани малакаҳои методологӣ дар ин раванд нигаронида шудаанд. Татбиқи муваффақонаи корҳои профилактикӣ дар раванди таълим бо донишҷӯёни каттамурифта дониши амиқи ҳаёти омӯзгоронро оид ба пешгирӣ ва ислоҳи мушкилоти омӯзиш ва доштани малакаҳои баланди методӣ пешбинӣ мекунад.

Таҳлили амалияи таълимӣ, адабиёти методӣ ва педагогӣ, ҳамчунин дигар сарчашмаҳои адабӣ исбот мекунад, ки мушкилоти нокомии академии донишҷӯён барои бисёр омӯзгорон аҳамият дорад. Нокомии донишҷӯён ҳамчун натиҷаи безътиноӣ ва бепарвоии омӯзгор фаҳмида мешавад. Таҷриба нишон медиҳад, ки танҳо пешгирии саривақтӣ ва баъдан рафъи душвориҳои мушаххас дар таълими ЗА дар байни донишҷӯён ба нигоҳ доштани ҳолати бароҳати психологии онҳо мусоидат мекунад, ки ин мушкилот дар раванди таълим самараноктар рафъ шавад. Муайян карда шуд, ки нокомии таълимии донишҷӯён метавонад ҷанба ва хусусияти психологӣ надошта, бо як қатор сабабҳои дигар ба монанди: шароити зиндагӣ, нокомии таълимӣ, сатҳи таҳсилот, ҳамчунин сабабҳои психологӣ: норасоии каттамурифта, эҳтиёҷ ба соҳаҳои ҳавасмандкунӣ, хусусиятҳои инфиродии психологии донишҷӯён алоқаманд бошад.

Ҷаҳлияти педагогии омӯзгорон бо сабаби дақиқ муайян кардани сабабҳои нокомии таълимии муҳассилин вобаста ба гуногунии онҳо душвортар мегардад. Аксар вақт, омӯзгорон роҳи классикии рафъи нокомии академии донишҷӯёнро истифода бурда, барои баррасии маводи фаро гирифта вақти иловагӣ ҷудо мекунад. Сабабҳои мухталифи нокомии донишҷӯён барои омӯзгорон дар муайян кардани онҳо мушкил эҷод мекунад ва дар аксари ҷунун ҳолатҳо омӯзгорон аз роҳи анъанавии кор бо донишҷӯёни заиф, дарсҳои иловагӣ бо онҳо, ки асосан аз такрори маводи таълими гузашта мебошад кор мегиранд. Одатан, ҷунун дарсҳои иловагӣ дар як вақт камбудиро бо якҷанд

донишчӯи ноком ҳал менамояд, аммо ин кор рафъи мушкилоти таълимро кафолат намедихад, зеро сабаби асосии мушкилот метавонанд заминаи тамоман дигар дошта бошад. Биноан, дар аввал барои омӯзгорон дақиқ муайян кардани сабабҳои воқеие, ки барои азхудкунии муваффақонаи маводи таълимӣ монеъ мешаванд, муҳим аст.

Омӯзиш ва таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ дар мавзӯи таҳқиқотӣ имкон дод ба хулосае биёем, ки решакан кардани сабабҳои нокомии донишчӯён танҳо дар сурати саривақт бартараф кардани мушкилоти мавҷуда муваффақ ва самаранок хоҳад буд.

Ҳангоми мавҷудияти мушкилоти тарбиявӣ бо муҳассилини ноком бояд корҳои тарбиявии инфиродӣ гузаронида шаванд. Дар кори таҷрибавӣ ба омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ тавсия дода шуд, ки сабабҳои нокомии таҳсилро самаранок рафъ кунанд:

Хусусияти муносибати донишчӯён ба таҳсил ва хусусияти кори таълимии онҳо ҳангоми дарси ЗА ислоҳ карда шавад. Роҳҳои гуногуне мавҷуд ҳаст то муайян карда шавад, ки донишчӯён аҳамияти фаъолияти таълимии худро пурра дарк мекунанд ва зарурати ҳам барои худ ва ҳам барои донишгоҳ фаъолона, эҷодӣ, мунтазам ва суботкорона фаъолият намоянд. Биноан, ташкили машғулиятҳои таълимӣ дар равияи гуманитарӣ бояд ба он нигаронида шавад, ки дар чараёни таълим донишчӯён ҳамчун шахсият ва ҳам дар коллектив зухури фаъолона ва суботкорона дошта бошанд.

Барои муваффақона пурзӯр кардани кори таълимии донишчӯёни каммаълумот, бо онҳо бояд бо роҳи гурӯҳӣ муомила кард. Барои ин гурӯҳ бояд як дастаи зич бошад, то ки ҳар як узвро дастгирӣ намояд. Аз ин рӯ, таълими ЗА бояд мавзӯҳои гуногунро дар бар гирифта, дар шакли инфиродӣ ва гурӯҳӣ ба роҳ монда шавад. Барои сари вақт муайян кардани ақибмонӣ дар раванди таълимии ҳар як донишчӯ ва феврал рафъ кардани он, назорати ҷорӣ бояд ҳамаҷониба бошад ва назорати ҳар як марҳилаи барномаи таълимӣ ва назорати дониши ҳар як донишчӯро

дар назар дошта бошад. Барои муваффақона амалӣ намудани чунин назорат, худи донишҷӯён бояд ба ҳамкориҳои байниҳамӣ, худтанзимкунӣ ва худбаҳодиҳӣ бо роҳбарии омӯзгори ЗА одат кунанд.

Рушди малака ва маҳорати таълимӣ, мавҷудияти қобилияти донишҷӯён оид ба омӯхтан ва дарк кардани аҳамияти таълими онҳо ба муваффақона иҷро шудани корҳои таълимӣ дар синф дар дарсҳои ЗА мусоидат мекунад. Биноан, рушди малакаҳои таълимӣ дар байни донишҷӯён бояд дар барномаи таълимии ЗА пешбинӣ карда шавад. Натиҷаҳои кори муваффақонаи таълимии онҳо аз хусусият ва дарки масъулияти шахсии худи донишҷӯён вобаста аст. Аз ин рӯ, таълими ЗА бояд омӯзиши ҳар як донишҷӯро ҳамчун шахсияти аз ҷиҳати эҷодӣ ғайбӣ ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ мутахассиси баркамол соҳаҳои гуманитарии оянда бо донишҷӯи ЗА омезиш диҳад. Муносибати байни муҳассилин бояд ба муносибати хушбинонаи омӯзгор ба ҳар як донишҷӯ асос ёбад. Муаллим бояд ба қобилияти ҳар як донишҷӯ эътибор дошта бошад. Вай бояд ҷиҳатҳои тавоноии ҳар як донишҷӯро дида тавонад ва ба онҳо таълим кунад, ки нуқсонҳои онҳоро дар раванди таълим сари вақт рафъ намояд, то ки ҳар як донишҷӯ ЗА-ро муваффақона азхуд кунад.

Маъмулан, ҳаёти омӯзгорони пуртаҷриба дар кафедраҳо бояд дар раванди рафъи воқеии мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши забони англисӣ ба омӯзгорони ҷавон, бахусус онҳое, ки корро бо донишҷӯёни ноком шуруъ мекунанд, мусоида кунанд.

Марҳилаҳои омодагии омӯзгорон ба ҷорабинҳои бартарфсозии мушкилоти таълим аз ҷиҳати ҳадафмандии таълимӣ метавонад чунин бошад:

Марҳилаи 1: муайян намудани тамоюли истифодаи ҷорабинҳои пешгирикунанда ва ислоҳӣ бо донишҷӯёни ноком;

Марҳилаи 2: муайян кардани малака, маҳорат ва донишҳои асосӣ, аз ҷумла мундариҷа, ташкил ва методологияи рафъи мушкилоти омӯзишӣ дар азхудкунии ЗА;

Марҳилаи 3: нишон додани сатҳи омодагӣ ба чорабиниҳои пешгирикунанда ва ислоҳӣ бо донишҷӯёни ноком;

Марҳилаи 4: оmodасозии ҳамаҷонибаи омӯзгорон ба раванди амалии пешгирӣ ва рафъи душвории гуногуни таълимӣ барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар таълими ЗА.

Хусусиятҳои муфассали ҳар як марҳиларо баррасӣ мекунем.

Марҳилаи аввали муайян кардани тамоюли истифодаи чорабиниҳои профилактикӣ ва ислоҳӣ бо донишҷӯёни ноком аз рӯи танзимои зерини таҷрибавӣ:

1) зарурати худмудирияти амалҳои пешгирикунанда аз ҷониби донишҷӯёни ноком; дониш - огоҳӣ аз ҷой ва вазифаи фаъолияти ислоҳӣ дар гурӯҳи забонҳо;

2) муносибати шахсӣ ва инсондӯстона дар кор бо донишҷӯёни ноком; мавҷудияти ҳавасмандии қавӣ ва истифодаи муносибати мусбӣ дар корҳои пешгирикунанда барои рафъи мушкилоти таълим; қобилияти доштан ва татбиқ кардани донишҳои пешрафтаи психологӣ ва педагогӣ дар таълими ЗА;

3) доштани ғоя ва мавқеи худ оид ба масъалаҳои корҳои ислоҳӣ бо донишҷӯёни ақибмонда; сатҳи баланди мустақилият дар кор бо онҳо; тасаввурот дар бораи ҷӣ гуна рафъ кардани муҳолифатҳо ва душвории гуногун дар фаъолиятҳои пешгирикунанда барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар гурӯҳи омӯзишӣ;

4) салоҳияти пешгирикунанда; мавҷудияти хусусиятҳои сифатӣ.

Банди яқум дар ҳалли мушкилоти омӯзиши забон ба донишҷӯ мустақилият дода, ба маҳорати худи ӯ дар ҳалли ин мушкилӣ равона карда шудааст.

Ҷузъҳои банди дувум имкон доданд, ки тамаркузи инфиродӣ ва бартарии фаъолияти муваффақонаи пешгирикунанда дар кор бо донишҷӯёни ноком муайян карда шавад.

Ҷузъҳои дар банди сеюм номбаршуда омӯзгоронро ҳамчун

субъектҳои низоми таълими гуманитарӣ, қобилияти онҳо дар муайян кардани интихоби дуруст дар шароити мухталифи рафъи мушкилоти таълим тавсиф мекунад.

Қузъҳои пешниҳодшудаи банди чорум дар фаъолияти ислоҳӣ барои баромадан аз қолибҳои мавҷудаи муқарраршуда ба омӯзгор омӯзгор вобаста ба хусусиятҳои сифатӣ мустақилият додааст.

Дар марҳилаи навбатӣ чунин таърифҳо ба монанди ташкил ва усулҳои фаъолияти ислоҳии омӯзгорон муайян карда шуданд: ҳаҷм ва мундариҷаи дониши ислоҳӣ; мавҷудияти малака ва маҳоратҳои фаъолияти ислоҳӣ; истифодаи таҷрибаи методии муайяншуда. Дар марҳилаи ниҳой дараҷаи омодагии омӯзгорон ба рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён таҳхис карда шуд, ки дар ҳадави 2 нишон дода шудааст.

Натиҷаҳои бадастомада имкон доданд, ки ҳаритаи инфиродии омодагии омӯзгорони гурӯҳи таҷрибавӣ ба истифодаи ҳорабиниҳои профилактикӣ муайян карда шавад, ки бо ёрии он шумораи ҳолҳои шартӣ (ҳозир - 1 ҳол, ғойиб - 0 ҳол) ҳисоб карда шуд. Аз рӯи натиҷаҳои ҷамъбасти ҳолҳо имкон дод, ки дараҷаи муайяни омодагии методии омӯзгорон муайян карда, дар раванди таълим ҳорабиниҳои пешгирикунанда ва ислоҳӣ ҷорӣ карда шавад: сатҳи баланд бо фосолаи ҳолҳо аз 14 то 16; сатҳи кофӣ - аз 11 то 13 ҳол; дараҷаи қаноатбахш - аз 8 то 10 ҳол; сатҳи паст - аз 5 то 9 ҳол; сатҳи ибтидоӣ - аз 0 то 4 ҳол. Марҳилаи чоруми омӯзиши маҷмӯии омӯзгорони гурӯҳи таҷрибавӣ ба қорҳои тарбиявӣ-профилактикӣ мувофиқи дараҷаи тайёрии муайянкардаи онҳо имкон дод, ки маҷмӯи тадбирҳои махсус қор карда баромада, ба амал бароварда шаванд. Мувофиқи натиҷаҳои буриши мобайнии фаъолияти профилактикии омӯзгорон, бо мақсади афзоиши омодагии назариявӣ ва методии онҳо ба ташкил ва таҷбиқи раванди пешгирӣ ва рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА, амсилаи яғонаи фаъолияти профилактикии омӯзгорони ЗХ ташкил карда шуданд.

Ҷадвали 2. Дарачаи омодагии омӯзгорон (устодони пуртаҷриба ва собиқадор) ба корҳои ислоҳӣ бо донишҷӯён

Нишондиҳандаҳои меъёрҳо	Донишҳо	Малака ва маҳоратҳо	Истифодаи амалии онҳо
Донистани хусусиятҳои психологию педагогии корҳои профилактикӣ бо донишҷӯёни гуногун	Моҳияти психологию педагогии шахс, аломатҳо ва сабабҳои хусусиятҳои инфиродии психологию мушкилоти таълимии ӯ	Муайян кардан ва омӯхтани хусусиятҳои психологию педагогии донишҷӯёни ноком, ташҳиси таҳсили онҳо	Таҳлили ҳолатҳои гуногун ва ҳалли мушкилоти таълимӣ дар асоси фаъолияти пешгирикунандаи психологию педагогӣ
Азхуд кардани назария ва методологияи муайян кардани сатҳи душворӣ дар омӯзиши ЗА	Қоидаҳо, принципҳо ва усулҳои ташҳис, меъёрҳо ва нишондодҳои омӯзиши ЗА	Муайян кардани дарачаи муайяни мушкилот	Таҳлили тамоюлҳои муайяншуда дар ҷараёни пешгирӣ ва ислоҳ, қобилияти пешгӯӣ
Аз худ кардани назария ва методологияи истифодаи дастаи таълимӣ дар корҳои профилактикӣ бо муҳассилини ноком	Имконоти иҷтимоӣ-психологӣ ва хусусиятҳои истифодаи дастаи таълимии гурӯҳ	Муайян кардани марҳилаҳо бо истифода аз дастаи таълимии гурӯҳ	Қобилияти роҳнамоии таъсири ҳайати омӯзгорон ба пешгирӣ ва ислоҳи таҳсили донишҷӯён
Азхуд намудани назария ва методологияи мудирияти худомӯзии донишҷӯён	Моҳият ва мазмуни роҳбарии педагогӣ, хусусиятҳои он дар раванди худомӯзии донишҷӯён	Омӯхтани моҳият ва мазмуни роҳбарӣ, хусусиятҳои раванди худомӯзии донишҷӯён	Татбиқи роҳнамоии амалӣ дар раванди худомӯзии донишҷӯёни ноком
Таҳлили натиҷаҳои фаъолияти профилактикӣ ва ислоҳии омӯзгорон	Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокии ҷорабиниҳои профилактикӣ барои рафъи мушкилоти омӯзишӣ	Қобилияти санҷидани самаранокии корҳои профилактикӣ бо донишҷӯёни ноком	Ҷорӣ намудани технологияҳои нави корҳои профилактикӣ ва ислоҳӣ бо мақсади афзоиши натиҷаҳои он дар гурӯҳҳои омӯзишӣ

Маводҳои таҳқиқотӣ нишон доданд, ки ҳатто омӯзгори ботаҷриба дар доираи чорабиниҳои профилактикӣ бидуни истифодаи таҷрибаи педагогии ҳамкорони кафедра рафъи миқёси мушкилоти пешгирикунанда душвор аст.

Тавре ки таҷриба нишон медиҳад, заифтарин роҳ дар ҳалли ин масъала муносибати ғайрифаъоли омӯзгорони навкор дар мубориза барои рафъи нокомии донишҷӯён дар омӯзиши ЗА мебошад. Биноан, диққати аввалиндараҷа ба чамъ овардани ҳайати омӯзгорони кафедра дар ҳалли вазифаҳои тарбиявии пешгирикунанда, муҷахҳаз кардани омӯзгорони навомӯз бо дониш, малака ва маҳоратҳои ҳозиразамон дар кор бо донишҷӯёни ноком гузошта шуд. Бо мақсади татбиқи таҷрибаи психологию педагогӣ чорабиниҳои гузаронида шуданд, ки ба муайян намудани малакаҳои фаъолияти пешгирикунанда дар раванди таълим ва маҳорати педагогӣ дар қобилияти баҳо додан ба амалҳои худ ва таҳлили чараёни пешгирӣ ва ислоҳи нокомии таълимии донишҷӯён нигаронида шудаанд.

Шарти муҳими ҳамкориҳои таълимӣ рушди мавқеи хушбинона ва инсонпарваронаи омӯзгорон нисбати донишҷӯёни ноком буд. Таҳлили далелҳои аз ҷиҳати тарбиявӣ наздик будани омӯзгорон ба донишҷӯёни ноком дар рафти ислоҳи онҳо ва ба ҳам пайвастании мавқеи принсипиалию одилона, ки серталабии муаллиму тавсиф мекунад, муносибати боварибахши муҳассилинро муайян намуд. Кор оид ба ташаккули некбинии кормандони кафедра, боварии онҳо ба устувории донишҷӯёни ноком душвории муайяне ба миён овард. Дар гурӯҳҳои таълимӣ ҳолатҳо дар чараёни чорабиниҳои пешгирикунанда муайян ва таҳлил карда шуданд, ки дар онҳо омӯзгорон бо донишҷӯёне, ки хислати душвор доштанд ва ба натиҷаҳои мусбати худ дар омӯзиши ЗА эътимод надоштанд, ҷи гуна муносибат карданро нафаҳмиданд. Натиҷаҳои таҳлил фаҳмиши возеҳи омӯзгоронро пас аз кор бо онҳо нишон доданд, ки онҳо дурнамои зарфияти донишҷӯёнро хубтар дарк карда,

масъулияти шахсии онҳоро барои таҳсил афзоиш доданд. Такмили фаъолияти профилактикии омӯзгорон бо шарти омезиши таҷрибаи пешқадами омӯзгорон бо эҷодиёти шахсӣ ва аз худ кардани донишҳои нави илмӣ сурат гирифт. Ин аз омӯзгорон талаб мекард, ки роҳҳои нави ҳалли ҳадафҳо ва вазифаҳои муқаррарии пешгирикунандаро пайдо кунанд, ба таҷрибаҳои беҳтарини ҳамкасбон муроҷиат кунанд ва дар корҳои профилактикӣ муносибати эҷодкорона татбиқ намоянд. Муносибати эҷодӣ дар татбиқи тавсияҳои муносири илмҳои гуманитарӣ педагогӣ ифода ёфт.

Таҳлили вазъи воқеӣ дар корҳои профилактикии омӯзгорон нишон дод, ки танҳо сеяки онҳо тавсияҳои илмӣ методиро дар қори худ бо донишҷӯёни ноқом истифода кардаанд.

Ҳамин тариқ, амалисозии омодагии назариявӣ ва методи омӯзгорони ЗА роҳи афзалиятнокии раванди пешгирӣ ва рафъи мушкилоти таълими донишҷӯён дар қараёни омӯзиши ЗХ буда, қори минбаъдаи пешгирикунанда дар равияҳои гуманитарӣ як навоариест, қанба ва хусусияти муташаққил, мунтазам ва ба мақсад мувофиқ.

Омӯзиши масъалаҳои илмӣ тақмили раванди таълим нишон медиҳад, ки дар рафти омӯзиши ЗХ афзоиши ҳавасмандии азхудқунии он аз қониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ нақши хеле муҳим мебошад. Биноан, ҳадафи ин таҳқиқот баррасии афзоиши ҳавасмандии донишҷӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ ҳангоми аз худ кардани қурси ЗА, тақмили ташкил ва усулҳои таълими он дар равияҳои гуманитарӣ мебошад, ки роҳи навбатии педагогии мавзӯи диссертатсия мебошад.

Дар шароити муносири мавқеи устувори бисёре аз олимону муҳаққиқон муқаррар шудааст: ҳавасмандӣ дар омӯзиши ЗХ нақши ҳалқунанда дорад. Дар баробари ин, ин падида қамтар омӯхта шудааст ва дар методикаи муносири таълими ЗХ тавсия дода намешавад. Аз ин рӯ, дар ин бахш ба асоснок кардани шароити ҳавасмандии самаранок барои азхудқунии муваффақонаи ЗА аз қониби донишҷӯёни равияҳои

гуманитарии донишгоҳҳои таҷрибавӣ диққати ҷиддӣ дода мешавад.

ЗА ҳамчун забони асосии гуфтушунидҳои байналмилалӣ ва таълим дар сатҳҳои гуногун хизмат мекунад. Бо вуҷуди ин, ЗА ҳамчун як фанни таълимӣ бояд барои донишҷӯён барои ташаккули малака ва маҳоратҳои дурусти нутқи хаттӣ ва шифоҳӣ ва афзоиши тамоюли гуманитарӣ-касбӣ хизмат кунад.

Ҳавасмандӣ барои аз худ кардани ЗХ дар шароити самтҳои гуманитарӣ ҳамчун шартҳои муҳим дар таълими донишҷӯёни англисизабони касбӣ нигаронидашуда хизмат мекунад. Рушди муносибатҳои ҳавасмандкунӣ асоси қори ҳадафмандонаи омӯзгорон аз ҷиҳати таъсири низомнок ба ҳавасмандкунии донишҷӯён барои ташаккули ангезаҳои мусбӣ тавассути таъсири омилҳои объективӣ таълимӣ ва субъективӣ мебошад. Чунин таъсир метавонад бевосита дар дарсҳои ЗА дар ҳайати таълимӣ ва ҳам дар чараёни тамоми раванди таълимӣ ба амал ояд. Шартҳои асосии педагогии ин фанни таълимӣ барои амалӣ намудани ҳавасмандии мусбӣи донишҷӯён дар мактаби олии гуманитарӣ аҳамияти муҳим дорад.

Мувофиқи фарзияи таҳқиқот, яке аз чунин шартҳо ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён дар дарсҳои ЗА мебошад, ки асосан боиси ташаккули эҷоди захираҳои нав барои фаъолияти касбии мутахассисони оянда мегардад.

Таҳлили маводи таҷрибавӣ нишон медиҳад, ки ташаккули дониши зарурии фардии ЗА дар донишҷӯён метавонад ҳамчун шартҳои муайянкунандаи рушди ҳавасмандкунӣ хизмат кунад. Дониши зарурии фардии ЗА дар донишҷӯён аҳамияти объективӣ ва субъективӣ, самти гуманитарӣ - касбии ҷорабинҳои омӯзишӣ ва супоришҳои таълимиро барои онҳо ифода мекунад. Он фаъолияти маърифатии донишҷӯёни равияҳои гуманитариро нишон медиҳад. Шартҳои муайянкунандаи ташаккули ин маъноӣ фардӣ амалӣ шудани он ҳамчун зарурати муваффақона азхудкунии ЗА мебошад.

Ангезаи омӯзиш чузъи чудонопазири татбиқи ҳама тағйирёбандаҳо мебошад, ки ба раванди омӯзиши ЗХ ва азхудкунии бевоситаи он таъсир мерасонанд. Агар донишчӯён ба омӯзиши ЗХ хориҷӣ ҳавасманд набошанд, истифодаи дилхоҳ усули самараноктарин натиҷа намедихад.

Рафъи ин мушкилот тавассути дарк намудани шарти педагогии рушди низомнок ва пайгиروнаи дарки фардии донишчӯён ва кори онҳо дар дарсҳои ЗА имконпазир аст. Ба ҳайати омӯзгорон аҳамияти объективии амалҳои таълимӣ дар чараёни омӯзиши ЗХ ва барои ташаккули ангезаҳои маънидор дар онҳо, ки ҳамчун пешбаранда ва муайянкунандаи фаъолияти таълимӣ барои рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА фаҳмонида шуд. Аз ҷиҳати психологӣ, ин ҳамчун як ҳаракати шуури инфиродӣ амал мекунад, ки тавассути фаъолияти объективии онҳо дар омӯзиши маводи хориҷӣ ба вучуд омадааст. Чизи асосие, ки дар айни замон моҳияти ботинии шахсияти донишчӯро ошкор мекунад, дарки вазифаи донишчӯ дар фаъолияти тарбиявӣ ва, ҳамчунин, шахсан муҳим қабул намудани вазифаҳо, мавқеъ ва нақши онҳо дар татбиқ ва ташаккули шахсияти донишчӯ ҳангоми муносибати донишчӯ ба фаъолияти омӯзишии ӯ мебошад. Набудани чунин маъно ба мавқеи заифи донишчӯ оварда, фаъолияти маърифатии ӯро бозмедорад ва ӯро ба шахсияти дар таҳсил ноком табдил медиҳад. Дар баробари ин, сухан дар бораи нокифоя будани ҳавасмандгардонии донишчӯён ҳамчун мутахассисони оянда дар раванди омӯзиши ЗХ мерavad. Ва баръакс, хузури он зуҳури фаъолият ва саъю кӯшишро дар синфхона бо ЗА, ҳатто, дар шароити номусоид муайян мекунад.

Ҳамин тавр, муҳаққиқи рус А.Н.Леонтев зикр карда буд: «...вақте фаъолияте, ки барои маънои шахсияти инсон аҳамияти калон дорад ва дар чараёни татбиқи он бо ангезаи манфӣ бархурд мекунад, ки ҳатто боиси таҷрибаи пурзӯри эҳсосӣ мегардад, он гоҳ шахсияти инсон тағйир намеёбад, балки бо сабаби ин аксар вақт чизи дигаре рӯй медиҳад. Яъне,

як навъ бадномкунии психологии зудафзояндаи эҳсосотӣ ба вучуд меояд" [107, с.187].

Шарти навбатӣ афзоиши самараноки ташаккули ҳисси мусбати шахсии азхудкунии ЗА дар байни донишҷӯён буд ва он тавассути татбиқи ҳадафмандонаи маҷмӯи чорабиниҳо дар гурӯҳҳои омӯзиши таҷрибавӣ мувофиқи барномаи таҷрибаомӯзии формативӣ дар тамоми давраи таҳсил ба даст омад. Бо ин мақсад бо омӯзгороне, ки ба озмоиш чалб гардиданд, барои афзоиши омодагии психологию педагогии онҳо дар масъалаҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти таълимӣ дар дарси ЗА тадбирҳо андешида шуданд. Дар рафтори онҳо ба тавзеҳ додани методологияи ташаккули маъноӣ мусбии таълими касбии ба ЗА нигаронидашуда дар донишҷӯён бо истифода аз воситаҳо ва усулҳои гуногун тавачҷуҳи махсус зоҳир карда шуд, ки бо мусоҳибаҳо бо омӯзгорон пурра гардонида шуда, дараҷаи азхудкунии онҳо ошкор карда шуд, муқаррароти назариявӣ ва методологӣ мувофиқи концепсияи таҳқиқот муқаррар гардид. Илова бар ин, омӯзгорон оид ба муайян кардан ва ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии психологии донишҷӯён, диққати худро равона кардан ба азхудкунии ЗХ-и афкор ва руҳия дар масъалаҳои омӯзиш, дараҷаи рушди қобилияти азхудкунии ЗА, огоҳӣ аз аҳамияти рафъи душвориҳо корхоро анҷом доданд. Ҳамаи ин ба фароҳам овардани имконоти мусоид барои кори ҳадафмандонаи ҳайати омӯзгорон барои ташаккули ҳисси мусбии шахсии фаъолият дар донишҷӯён дар дарсҳои ЗА мусоидат намуд. Бо ин мақсад, дар чараёни дарсҳо омӯзгорон ба таври боварибахши арзиши объективии маводи ба касб нигаронидашуда дар фаъолияти ояндаи донишҷӯён ва маъноӣ шахсии он барои онҳо нойил шуданд. Шунавандагон имконоти амалӣ гардонидани талабот, муносибат ва самтҳои арзишманди худро дар фаъолияти таълимӣ кашф намуданд. Муайян карда шуд, ки донишҷӯёни курси 1 ва 2 барои муносибат ба "ҷой гирифтани" дар донишгоҳҳо, "исбот" кардани қобилияти онҳо дар азхудкунии маводи барномавии ЗА

нисбат ба дигарон мувофиқтаранд. Ҳангоми кор бо онҳо ба нишон додани имконоти худтаъсис маҳз дар таълими ба касбият нигаронидашудаи забони англисӣ диққати махсус дода шуд. Аксарияти онҳо дар соли сеюм бартарияти самтро ба омодагии шоистаи худ ба фаъолияти касбии гуманитарӣ тавсиф мекунанд.

Аз ин рӯ, дар чараёни дарсҳои ЗА, омӯзгорон ҳамеша чунин самтхоро бо рафъи душвориҳои таълимӣ, ки дар онҳо азхудкунии дониш, малака ва маҳоратҳои назарраси ЗХ ба вуҷуд меоянд, алоқаманд мекунанд.

Тавре ки натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ташаккули самараноки маъноӣ шахсии фаъолияти таълимӣ ҳамчун шартӣ муҳим дар ҳар як дарс бо ЗА сурат мегирифт. Дар таълими ин фан барои ташаккули мазмуни шахсии фаъолияти таълимӣ дар байни донишҷӯён имконоти мушаххас мавҷуданд. Шиносоии онҳо ба муттаҳидсозии талошҳои омӯзгорон дар ташаккули чунин маъноӣ фаъолият мусоидат намуд. Муайян карда шуд, ки баъзе донишҷӯён бо донишҳои нокифоя ба равияҳои гуманитарӣ дохил мешаванд ва манфиати амалии омӯзиши баъзе фанҳо, аз ҷумла ЗХ-ро намебинанд. Махсусан, ин муносибат нисбат ба фанҳои хориҷӣ зоҳир мешавад.

То 25% донишҷӯён ҳамчун мутахассисони ояндаи соҳаҳои гуманитарӣ омӯхтани ЗА-ро барои худ ноғозим медонанд. Чунин муносибат ба таълими касбии ба ЗА асосёфта боиси он мегардад, ки донишҷӯён маводи таълимии ЗА-ро рӯякӣ ва танҳо ба хоҳири баҳои мусбат гирифтанд дар синфхона ва супоридани санҷишу имтиҳонҳо аз ЗА ба даст меоранд. Ин ақида, ки аз пурсишҳои донишҷӯён дар қисмҳои назоратӣ шаҳодат медиҳад, метавонад муддати тулонӣ боқӣ монад ва дар сурати таъсири фаъолияти таълимӣ бидуни омилҳои ташкилӣ, ҳатто метавонад ҳангоми таҳсил дар равияҳои гуманитарӣ мустаҳкам карда шавад. Аз ин рӯ, дар таълими ЗА ба ошкор ва ифшоӣ ҷанбаҳои онҳо, ки ба ташаккули маъноӣ шахсии донишҷӯён аз фаъолияти таълимӣ ҷиҳати

рафъи мушкилоти ба вучуд омада таъсири мусбат мерасонанд, таваччуи хоса зоҳир карда шуд. Аҳамияти субъективӣ барои донишҷӯён маънои шахсии фаъолияти таълимӣ барои рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА аз ҷавобҳои хостарин ҳангоми суҳбатҳои инфиродӣ бо пурсидашавандагон шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, зиёда аз 65% донишҷӯён ҷавоб доданд, ки огоҳӣ дар бораи маънои шахсӣ ва касбии омӯзиши ЗА ба амиқтар фаҳмидани ҳадафҳои фаъолияти таълимӣ мусоидат менамояд ва ин имкон дод, ки тақсимои оқилонаи қувваҳо, нақшагирии корҳои профилактикии таълимӣ ба роҳ монда шавад. Ин натиҷаи ташаккули ангезаҳои мусбӣ онҳо барои донишҷӯён ЗА ва, пеш аз ҳама, шаклҳои субъективӣ онҳо, аз қабилӣ хоҳиш, манфиатҳо, эътиқодҳо буд. Ин хусусият бештар ба фаъолияти омӯзгорони гурӯҳҳои курси якум аз сабаби надоштани таҷрибаи омӯзиш ва дарки аҳамияти субъективӣ онҳо хос буд. Вобаста ба ин, давраи мусоидтарин барои ташаккули маънои касбӣ дар омӯзиши ЗА дар байни мутахассисони оянда давраи таҳсили 1-уми онҳо мебошад. Дар боқимондаи курсҳо ин маъно дар фаъолияти амалӣ "тақвият" дода мешавад. Дар мавриди омӯзиши фанҳои нави таълимӣ, барои аксарияти донишҷӯёни курси 2 ва 3 дар асоси дарк кардани аҳамияти объективӣ ин фанҳо, аз ҷумла, ҳангоми омӯзиши ЗХ мустақилона чунин маъноро "пайдо кардан" хос аст.

Ташаккули ҳавасмандии мусбӣ дар байни мутахассисони оянда барои омӯзиши ЗА татбиқи на танҳо муносибати инфиродӣ ва бо дарназардошти самтҳои арзишӣ, одатҳо ва арзёбии арзишҳо, намудҳои рафтор ва сатҳи орзуҳо, балки татбиқи муносибати тафриқавӣ вобаста ба таҷрибаи фаъолияти таълимӣ мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, дар аксари далелҳо барои донишҷӯёне, ки баъди адои хизмати ҳарбӣ ба равияҳои гуманитарӣ дохил шудаанд ва таҷрибаи иҷрои вазифаҳои хизматӣ ё таҷрибаи таълими ЗХ дар литсейҳо, техникумҳо, коллеҷҳоро доранд, ифшои маъноӣ ба назар мерасад, ки

омӯзиши ЗХ ба нақшаи дувум дохил мешавад ва танҳо "тақвиятҳо"-и он лозим аст.

Дар баробари ин, барои муҳассилини дирӯза намоиш додани чунин мазмуни касбӣ шартӣ муҳими ташаккули ҳавасмандии фаъолияти таълимӣ дар омӯзиши ЗА мебошад. Вобаста ба ин, дар самти асосии кори таҷрибавӣ шартҳои психологию педагогии муваффақияти кори ҳайати омӯзгорон оид ба ташаккули ҳавасмандии мусбат аз ЗА дар байни донишҷӯён ошкор карда шуданд. Чунин шартӣ пешакӣ, ки аз таҳлили маълумоти пурсишномаҳо ва гуфтугӯҳои инфиродӣ бо омӯзгорон шаҳодат медиҳад, инҳоянд: шартҳои умумӣ: омодагии методии омӯзгорон ба ин қор; дониши онҳо дар бораи хусусиятҳои психологии инфиродӣ ва вобаста ба синну соли донишҷӯён, заъфҳо ва қувваҳои онҳо, ки эҳтимолан барои фаъолияти касбии гуманитарӣ муҳиманд; донишҷӯёни ангезаҳои омӯзиши забони хориҷӣ, самти касбии он; қобилияти муайян кардани хусусияти муносибати донишҷӯён ба омӯзиши ЗА; рафъи мушқилот дар азхудкунии он, ҳамчунин, қобилияти пешгӯӣ кардан дар асоси мушқилоти муайяншуда, дурнамои азхудкунии ЗА-и касбӣ дар равији гуманитарӣ; шартҳои мушаххас: дониши амиқ дар бораи таълими фан, ҳавас ба он, муҳаббат ба ин фан; омодагии баланди методологӣ ва фаросати (эрудити) илмӣ; муътамадии касбӣ; муносибати эҷодӣ дар қор бо донишҷӯёни номуваффақ.

Сифати шахсияти онҳо низ ба муваффақияти кори омӯзгорон дар ташаккули ҳавасмандии мусбат дар дарс бо ЗА таъсири қалон мерасонад.

Ҳамин тавр, дар посух ба саволи саволнома: "Қадам хислатҳои шахсияти муаллими ЗА ба шумо бештар писанд аст ва чаро?" - 72% донишҷӯён хислатҳоеро ба монанди "қорӣ ва илмӣ" номидаанд. Таҳлили сифатҳои шахсӣ ва касбии додашуда муҳим аст, зеро донишҷӯён дар ҳуди муаллими ЗА намунаи барҷастаи донишҷӯёни ЗХ-ро барои тақлид мебинанд. Рафтор ва таълимоти ӯро бодикқат мушоҳида мекунанд, баҳо

медиханд, дар шахсияти ӯ лаҳзаҳои мусбат мегиранд, кӯшиш мекунанд, ки ба ӯ тақлид кунанд. Натиҷаҳои таҳқиқот ба таври боварибахш шаҳодат медиҳанд, ҳар қадаре, ки фарҳанги педагогӣ ва маҳорати методии омӯзгори ЗА баланд бошад, комёбии гурӯҳҳои омӯзишии, ки ӯ дар он таълим медиҳад, ҳамон қадар баландтар аст. Биноан, сатҳи ташаккули ҳавасмандии донишҷӯёни дар омӯзиши ЗА-и касбӣ низ, баландтар мегардад. Дар баробари ин, дағалӣ, муносибати сабуқфикрона ба натиҷаи фаъолияти омӯзгорӣ ва паст будани сатҳи касбияти омӯзгори ЗА омили таъсири манфӣ дар ташаккули ҳавасмандии омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ мебошад. Ин ҳолатро метавон ҳамчун "интиқол"-и арзёбии арзишҳо дар бораи сифатҳои шахсии омӯзгор дар раванди омӯзиши ЗА тавсиф кард. Зарурати ба инобат гирифтани ин хусусият муҳим аст, зеро ҳолати манфие, ки дар байни донишҷӯён нисбат ба омӯзгорони забони "душвор"-и англисӣ ба вуҷуд омадааст, метавонад дар зухуроти сифатҳои дар боло зикршуда ифода ёбад ва ба рушди мураккаби раванди амалишавӣ мусоидат намояд, маъноӣ касбӣ ва шахсии қори таълимӣ дар дарсҳои амалӣ ва интиҳобӣ аз ЗА низ муҳим аст.

Шароити муҳими педагогии татбиқи ин насб, тавре ки қорҳои таҷрибавӣ нишон медиҳанд, инҳоянд: фазои эҷодӣ дар синф; гузаронидани бозиҳо, мизҳои мудаввар, мубоҳисаҳо; истифодаи технологияҳои модуль дар омӯзиши ЗА; оҳанги аз ҷиҳати эҳсосӣ ғаниии таълим ва омӯзиш дар синфхонаҳо; ҳамкориҳои таълимӣ байни омӯзгор ва донишҷӯ; бароҳати таълим бо ЗА; диққати худро ба натиҷаҳои баланди таълими ЗА равона кардан ва ғайра. Ҳамаи ин аз омӯзгорон интиҳоби махсуси бодикқатро талаб мекунанд ва имкон медиҳад хароҷоти эҳтимолиро дар қори ташаккули ҳавасмандии мусбӣ дар донишҷӯён барои омӯзиши ЗА истисно кунанд: рафъи такрорҳо дар амал; эҷод ва ҳалли шумораи зиёди ҳолатҳои мушкилот; иҷрои вазифаҳои зеҳнӣ ва эҷодӣ; дарёфти алгоритмҳои аслиӣ ва татбиқи онҳо дар омӯзиши ЗА;

истифодаи супоришҳои модули дар омӯзиши ЗА; гузаронидани машғулиятҳои омӯзишӣ дар шакли баҳсу мунозираҳо. Муҳаққиқи машҳури рус С.Л.Рубинштейн ба ин муносибат зикр намудааст, ки аз ҷиҳати психологӣ... маҳз ба воситаи баҳодихӣ таъсири иҷтимоӣ ба ҷаъолияти шахс сурат мегирад. Бинобар ин, ташкил кардани он дар амал хеле муҳим аст [148, с.150]. Чунин чора барои донишҷӯён баҳодихӣ дар дарсҳои амалӣ аз фанҳои хориҷӣ мебошад, ки бояд онҳоро ба ҳадди аксар барои гузаштани ҳадафҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳим ва ба даст овардани аввалин муваффақият дар омӯзиши ЗА ҳавасманд кунанд. Шарти зарурии педагогии ҳавасмандӣ ба омӯзиши ЗА ҳамоҳангӣ ва мутобиқати ҳадафҳо ва вазифаҳо, масъалаҳои таълимии ҷаласаи омӯзишӣ бо салоҳиятҳои касбӣ, ки барои ҷаъолияти ояндаи донишҷӯён заруранд, мебошад. Дар ин ҷо ангезаи шахсии донишҷӯ хеле муҳим аст, ки барои ҷаъол сохтани дониш, малака ва маҳорати ЗХ зарур аст, яъне омӯзиши забони шахсӣ барои ҳар як донишҷӯ зарур аст.

Эҷоди робитаи эҷодкоронаи таълимӣ дар синфҳои ЗА шари афзалиятнокии кори муваффақонаи омӯзгор мебошад. Донишҷӯён бояд доимо дар ҳолатҳои иттилоотӣ дар дарсҳои ЗА қарор дошта бошанд, онҳо бояд аз нуқтаи назари дониш оид ба мушкилоти забон андешаи худро дошта бошанд ва баён кунанд.

Луғати англисӣ. Тавре ки мусаллам аст, дар шароити вақти хурди таълимӣ, ки барои омӯзиши ЗА ҷудо карда шудааст, тавсия дода мешавад, ки ба донишҷӯён имкон фароҳам оварда шавад, ки то ҳадди имкон бо ЗА таҳсил кунанд, оид ба масъалаҳои гуногуни таълим сухан гӯянд, омӯзгорро пурра кунанд, ки оид ба проблемаҳои гуманитарии касбӣ нуқтаи назари худро дошта бошанд. Муошират бо ЗА шари муҳими педагогии азхудкунии муваффақонаи ЗА мебошад ва ин омӯзандагон ва омӯзгорро ба ҳам наздик мекунад, ба ҳамкориҳои таълимии онҳо мусоидат мекунад.

Вазифаи махсус барои омӯзгори ЗА ташаккули муносибатҳои

ҳавасмандкунанда дар чараёни омӯзиш ва азхудкунии падидаҳои грамматикӣ ва воҳидҳои лексикӣ мебошад. Барои аз худ кардани қоидаҳои грамматикӣ ва татбиқи онҳо дар нутқи шифоҳӣ, ба донишҷӯён тавсия дода мешавад, ки ҳар рӯз ба миқдори кофӣ машқҳоро иҷро кунанд, ки аз онҳо муносибати бовиҷдонона ба омӯзиш, талошҳои иродавӣ ва ақлӣ ва дигар сифатҳоро талаб мекунад.

Барои рушди ҳавасмандкунӣ, истифодаи якҷояи малакаҳо ва маҳоратҳои грамматикӣ бо амалияи суҳанронӣ муҳим аст. Шарти муҳими навбатии афзоиши ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА хондани матнҳои аслиӣ, маҷаллаҳо ва рӯзномаҳои марбут ба хусусиятҳои ҳадамоти ояндаи мутахассисон мебошад. Дар ин робита донишҷӯён маълумоти зарурӣ ва муҳимро мегиранд, уфуқи илмии лингвистикӣ онҳо васеъ мешавад, онҳо дар манбаъҳои иттилооти хориҷӣ бо ЗА беҳтар ҳидоят карда мешаванд. Истифодаи матнҳои аслии гуманитарӣ аз матбуоти Бритониё ва Амрико дар дарсҳо хеле муҳим аст, ки ҳавасмандии онҳоро ба хондани онҳо ва тарҷумаи дуруст, ки муносибати ҳавасмандии муҳассилинро ба таври назаррас афзоиш медиҳад, хеле муҳим аст. Тавсия дода мешавад, ки донишҷӯён дар дарсҳо мунтазам порчаҳои филмҳои таълимӣ гуманитарӣ бо ЗА истифода бурда, онҳоро муҳокима карда, нуқтаи назари худро танҳо бо ЗА баён намоянд. Дар чараёни тамошои сюжетҳои гуногуни ин филмҳои таълимӣ донишҷӯён дар муҳити созандаи забонӣ қарор мегиранд, ки дар он мувоҳисаҳо, бозиҳои забонӣ сурат мегиранд. Манфиатҳои таълимӣ истифодаи порчаҳои видеоӣ бо ЗА иборатанд аз: видеоҳои нисбатан кӯтоҳмуддати омӯзишӣ, ки онҳоро хангоми мувоҳисаҳои омӯзишӣ муҳокима кардан мумкин аст; имкони истифодаи дигар шаклҳои гузаронидани дарси омӯзишӣ; қобилияти истифода бурдани иттилооти гирифташуда дар фаъолияти гуманитарӣ -касбӣ; таваҷҷуҳро ба маводҳои видеоии таълимӣ мусбат равона сохтан; барои мустақилона тамошо кардани видеоҳои таълимӣ ба ЗА ташвиқ кардани донишҷӯён. Таъсири назарраси

мусбат дар азхудкунии ЗА тавассути тамошои порчаҳои филмҳои бадеӣ, ки падидаҳои грамматикиро дар нутқи шифохӣ ва гӯш кардани сурудҳо бо ЗА дар давраи омӯзиш дар мактаб ва дар машғулиятҳои беруназсинфию беруназмактабӣ, вақтҳои холи ва ғайра таъмин мекунанд, ба даст меояд. Таҳлили онҳо, муҳокимаи ибораҳои гуногуни устувор, хондан ва тарҷумаи матнҳо, ки дар онҳо ин ибораҳо мавҷуданд, тавачҷуҳи лингвистии донишҷӯёнро ба омӯзиши ЗА баланд мебардорад, захираи луғавӣ ва маҳорати тарҷумаи онҳоро зиёд мекунад. Рушди ҳавасмандгардонии донишҷӯёни ЗА тавассути татбиқи усули лоиҳавии фаъолияти гуманитарӣ-касбӣ, ки барои ташаккули қобилияти забонии эҷодӣ ва татбиқи онҳо дар амал зарур аст, мусоидат мекунад. Ҳавасмандии устувори донишҷӯён барои азхудкунии ЗА аз ҳар як омӯзгор тақозо мекунад, ки дар дарс аз маводҳои таълимии собитшуда, аз ҷиҳати ташкилӣ аслий ва далелнок, пурмазмун ва ба таври худ дастрас, аз ҷиҳати методология ҷолиб ва ҷаззоб истифода барад. Дар робита ба ин, истифодаи маводи низомии минтақавӣ муҳим аст, ки ба рушди хотира ва фаросати англисизабон имкон медиҳад.

Тавре ки таҳқиқот нишон дод, сатҳи пасти ҳавасмандии донишҷӯёни курси 1 ба омӯзиши ЗА яке аз мушкилоти шадид дар таълими ин фан дар донишгоҳ мебошад. Барои тағйир додани сатҳи ҳавасмандкунӣ бояд усулҳои истифода бурд, ки ба афзоиши он нигаронида шудаанд.

Муаллифи рисола барои афзоиши ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА як қатор шартҳои педагогиро пешниҳод намуда, самаранокии истифодаи онҳоро исбот мекунад. Ҳамаи шароитҳои тавсифшударо дар дарсҳои ЗА на танҳо дар таҷриба, балки дар дигар равияҳои гуманитарии мактабҳои олии низ истифода бурдан мумкин аст, дар ҳоле ки тавсияҳои муаллимони ЗА бояд ба эътибор гирифта шаванд.

Дар шароити муосир, бо афзоиши шумораи тамосҳо бо хизматчиёни гуманитарӣ, аҳамият ва зарурати дониш ва истифодаи

луғати англисӣ дар байни донишҷӯён барои паймоиш дар фазои гуманитарӣ-касбӣ меафзояд, ки тавре таҳқиқот нишон дод, баъзе донишҷӯён (қариб 5%) тайёр нестанд. Бо дарназардошти аҳамияти ташаккули муносибатҳои ҳавасмандкунӣ ҳамчун қувваҳои ҳаракаткунанда, ташаккул додани худомӯзӣ, худмукамалгардонии лаёқати забондонӣ дар байни донишҷӯёни каммаърифат бо мақсади ташаккули салоҳияти иртиботӣ-муоширатии онҳо барои фаъолияти касбии гуманитарӣ дар соҳаҳо зарур аст. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки сатҳи пасттарини ҳавасмандӣ дар донишҷӯёни курси аввали таҳсил будаанд, ки ЗА барои онҳо як фанни душвор ва серталаби таълимӣ буда, таваччуҳи касбиро бедор накардааст. Барои афзоиши сатҳи ҳавасмандии ин донишҷӯён, муаллим мебоист кори тарбиявиро бо онҳо фардӣ мекард, ки диққати онҳо ба донишҷӯёни ақибмонда ва рафъи мушкilotи таълимии онҳо равона мегардид. Муаллим аз аввалин дарсҳои ЗА бояд хусусияти мушкilotи омӯзиши донишҷӯён ва сабабҳои онҳоро муайян мекард, кор бо донишҷӯёни ақибмондаро таҳлил ва ба нақша мегирифт. Саволнома (таҳқиқ)-и санчидашуда истифода шуд, ки он аз 20 саволи мубрамтарин бо 5 варианти ҷавоб (мавқеъ)-и донишҷӯён иборат буд. Ҷавобҳои онҳо аз рӯи чадвали 5-холӣ баҳо дода шуданд. Ба ин саволҳо донишҷӯён ҷавобҳои дилхоҳи худро интихоб карданд. Тибқи методологияи интихобшуда, панҷ дараҷаи ҳавасмандии донишҷӯён ошкор карда шуд: иртиботӣ-муоширатӣ (5); маърифатӣ (4); касбии гуманитарӣ (3); порҷаи бозӣ (2); иҷтимоӣ (1) ва сатҳҳои зерин: хеле баланд, баланд, кофӣ, паст ва пасттар. Қорқарди мавод ёрӣ расонд, ки кори тафриқавӣ ва инфиродии муаллим бо донишҷӯёни мактабҳои олиӣ таҷрибавӣ ташкил карда шавад.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ маҷмуи усулҳои афзоиши ҳавасмандкунӣ ҳамчун рушди ангезаҳо, ки роҳҳои мушаххаси таъсир расонидан ба донишҷӯёне, ки мушкilotи таълимиро аз сар мегузaronанд, фаҳмида мешуд.

Ташаккули ҳавасмандии донишчӯён дар дарс дониши тамоми ҳайати омӯзгоронро дар бораи механизмҳои ин ташаккул пешбинӣ мекунад. Зухуроти фаъолият ҳадафҳои тарбиявиرو муайян мекунад, ки ташаккули ангезаҳои худӣ донишчӯён ангезаҳои муайянро нишон медиҳад. Дар айни замон, ниёзҳо ҳамчун заминаи амиқ ва манбаи ангезаҳои шахсият амал мекунанд. Бинобар ин, шуурнокии талаботи муҳассилин, ки бо ин ё он мазмун ва риояи меъёрҳои муайяни гуманитариро касбӣ хос аст, боиси ташаккули ангезаҳои мувофиқ мегардад. Ин механизмро метавон механизми «объектиқунонӣ»-и эҳтиёҷоти барои инсон аҳамиятнок номид. Амали дигарон ба зуҳури умумии бештари баррасӣ асос ёфтааст. Дуюмро метавон механизми актуализатсияи интиқобӣ ва гурӯҳии импульсҳо номид. Дар ин ҳолат, дидаву доништа таҳким ва тақвияти ангезаҳо вучуд дорад, ки аз ҷиҳати мундариҷаи иҷтимоии худ метавонанд ҳамчун нуқтаи ибтидоии ангезаи ташаккулёфта хизмат кунанд. Дар ин бобат ҳавасмандкунии саривақтии амалҳои тарбиявии муҳассилин мутобиқи ин ангезаҳо аҳамияти калон дорад. Сеюмро метавон механизми азхудкунии мазмуни маъноии ангезаҳои «маълум»-ро тавассути кори ботинии бошуурона-ихтиёрии шахс номид.

Ҳамин тариқ, ба донишчӯён фаҳмондани аҳамияти муносибатҳо, манфиатҳо ва идеалҳои мусбат аз ҷиҳати психологӣ маъноии онро дорад, ки онҳо гӯё дар шакли тайёр як қатор ангезаҳое ҳастанд, ки то ҳол барои онҳо “маълум”, “фаҳмида” мешаванд. Ин кори семантикии дохилии онҳоро оид ба “интиқоб”-и ин ангезаҳо хеле осон мекунад, онҳоро аз ҷустуҷӯи номуназзам озод мекунад ва ба табдил додани ангезаҳои “маълум” ба амалан амалкунандаи қабулшудаи дохилӣ мусоидат мекунад.

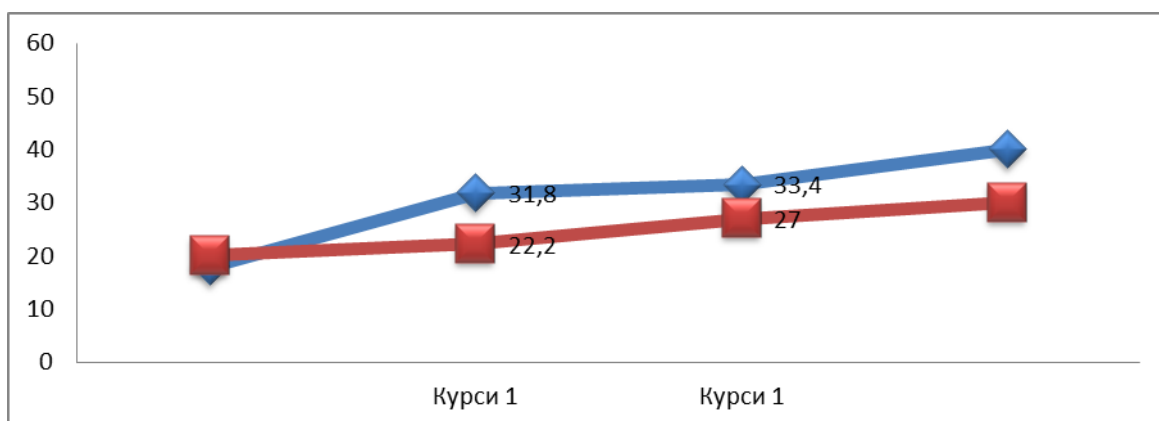
Муҳаққиқи машҳур рус С. Л. Рубинштейн [148] зикр мекунад, ки шахс метавонад аз ангезаҳо болотар баромада, дар байни онҳо интиқоб кунад. Маҳорати мутахассисони оянда, ҳаҷми доимо васеъшавандаи

дониш дар шароити донишгоҳҳо аз онҳо талаб мекунад, ки машқҳои пуршиддати омӯзиширо анҷом диҳанд, ки ин танҳо бо ҳавасмандии баланд ва мавҷудияти маъноӣ мусбате, ки онҳо ба ин фаъолият сармоягузорӣ мекунанд, имконпазир аст. Мавҷудияти чунин маъно бевосита ба рушди ҳавасмандии онҳо таъсир мерасонад ва дар ташаккули ҳавасмандӣ зоҳир мешавад. Маълумоти умумӣ оид ба рушди фаъолияти таълимӣ бо сатҳи баландтарини он, ки бо бузургтарин ташаккули маъноӣ мусбии фаъолият дар курсҳои гуногуни таълими забони хориҷӣ тавсиф мешавад, дар диаграммаи 1 оварда шудааст.

Маълумоти бадастомада нишон медиҳад, ки дар гурӯҳҳои омӯзишии таҷрибавӣ, ки дар онҳо барои ташаккул додани ҳавасмандӣ дар синф кори ҳадафмандона гузаронида шуда буд, рушди муваффақонаи ҳавасмандии донишҷӯён низ таъмин карда шуд.

Маълумоти бадастомада нишон медиҳад, ки дар гурӯҳҳои омӯзишии таҷрибавӣ, ки дар онҳо барои ташаккул додани ҳавасмандӣ дар синф кори ҳадафмандона гузаронида шуда буд, рушди муваффақонаи ҳавасмандии донишҷӯён низ таъмин карда шуд.

Диаграммаи 1. Расми афзоиши шумораи донишҷӯёни дорони ҳавасмандии баланд дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ

Ҳамин тариқ, таҳлили ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён нишон медиҳад, ки ба он аз курс то курси тайёрии донишҷӯён афзоиши душвори сатҳи он хос аст. Баррасии ташаккули ҳавасмандӣ ва таъсири омилҳои

хавасмандкунанда ба он дар чараёни корҳои озмоишӣ ва таҷрибавӣ имкон дод, ки шароити муассири педагогӣ барои пешгирӣ ва рафъи мушкилоти гуногун дар чараёни омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ муайян карда шавад.

Хулосаҳои боби якум

Дар ин боб рафъи мушкилоти таълимии омӯзиши забони англисӣ дар назария ва амалияи педагогӣ таҳлил карда шуд, ки ин аввалин роҳи педагогии таҳқиқоти диссертатсионӣ буд. Таҳлили рисолаҳои илмии олимону муҳаққиқон, методистон ва амалгароёни ватанӣ ва хориҷӣ имкон дод, ки маҷмӯи мушкилоти таълимии донишҷӯёни мактабҳои олий, аз ҷумла, донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, ки ба онҳо барои омӯзиши муваффақонаи ЗХ имкон намерасанд, муайян карда шавад, ки барои фаъолияти ояндаи касбӣ зарур аст. Корҳое, ки бо дараҷаи муайяни анъанавӣ анҷом дода шуданд, имкон доданд, ки мушкилоти таълимии мураккабии гуногунро аз рӯи асосҳои илмии зерин тасниф кунанд: Омӯзиши ЗХ дар асоси сарфу наҳв ва луғати модарӣ барои омӯзандагони ЗМ (Л.С.Виготский, И.А.Зимняя, Л.Виссон, Н.С.Трубетской; мураккабии ЗА ва миқдори зиёди мундариҷаи иттилоотӣ (Ю.К.Бабанский, И.И.Кобилянский, В.Г.Панов, Л.И.Рувинский ва ғ.); мушкилот дар ҳалли вазифаҳои маърифатӣ, маҷмуи таълими ЗА, мураккабии маводи таълимӣ (Л.И.Аронова, Г.А.Болл, И.Я.Ким, И.Я.Лернер, В.С.Сетлин ва ғайра). Мушкилот ба мисли "нокомии академикӣ", "ғайрифъолияти лингвистикӣ", "беэтиноӣ дар таълим", "мураккабии забон", " монеа" (Д.В.Дмитриев, М.В.Матюхина, Т.С.Михалчик, Л.И.Петрова, Д.Н.Ушанов ва дигарон); мушкилот ҳамчун ҳолати субъективии шиддат, норизоятӣ (Н.В.Кузмина ва дигарон); мушкилот ҳамчун монеаҳо барои бартараф кардани мушкилот, мураккабӣ (луғати забони адабии муосири рус, В.С.Сетлин ва ғайра);

мушкилот ҳамчун душворихои луғат ва мушкилии сарфу наҳв (М.Л.Хопесес, Г.А.Белянова, З.Л.Лвовская ва ғайра); мушкилот ба монанди набудани ангезаи таълимии забон, мутобиқшавии заифи таълимӣ ба омӯзиш дар равияи гуманитарӣ, хаяҷон, пеш аз интизоми нави академӣ (Л.И.Аронина, В.В.Богуславский, А.А.Камишев ва ғайра).

Дар байни шартҳои асосии самаранокии раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ инҳо буданд: дониши омӯзгорон дар бораи моҳият ва мундариҷаи душворихои омӯзиш, донишҷӯён ва усулҳои рафъи онҳо; вояи методии ҳаҷми маводи таълимӣ бо ЗА, бо дарназардошти омодагии донишҷӯён дар равияи гуманитарӣ; рушд додани қобилият ва маҳорати маърифатии донишҷӯён, афзоиши ҳавасмандӣ ба омӯзиши забон; ҳангоми омӯзиши ЗХ ба назар гирифтани хусусиятҳои ЗМ; ташаккули талошҳои бузурги иродавӣ ва равонӣ ва фишори эҳсосотӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; таҳлил ва бо дарназардошти ҳар як ҳолати мушаххас, дар сурати рафъи мушкилоти таълимии сифатҳои шахсӣ ва касбии донишҷӯ, шароити таҳсил дар равияи гуманитарӣ; таносуби инфиродии мушкили мушаххас нисбат ба донишҷӯи мушаххас, ба назар гирифтани ягонагӣ ва алоқамандии объективӣ ва субъективӣ дар шахсияти ӯ; фароҳам овардани шароити таълимӣ барои интихоби босалоҳияти маводи таълимӣ, ҳамкориҳои донишҷӯён ва омӯзгор, муаррифии муваффақона ва сохтани мавод, нигоҳ доштани тавачҷуҳ дар давоми машғулият; бо дарназардошти вазъи саломатӣ, бемориҳо, ҳолатҳои хаяҷон, ки аз шароити таҳсил дар равияи гуманитарӣ ба вучуд омадаанд; кори ҳадафмандона оид ба азхуд намудани шакл, дониш ва истифодаи воҳидҳои луғавӣ ва ғайра аз тарафи муҳассилин.

Роҳи муҳими педагогии назариявӣ асосноккунии моҳият, мундариҷа ва сохтори рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ буд. Дар баробари ин

мушкилоту душвориҳои татбиқи ин раванд дар мактаби олии ва хусусиятҳои он муайян ва таҳлил карда шуданд.

Таҳлили сарчашмаҳои адабӣ ва таҳқиқотӣ, фаъолияти амалии таълимии омӯзгорони равияҳои гуманитарӣ, натиҷаҳои мушоҳидаҳои ҳадафмандона, гуфтугӯҳо ва пурсишҳои донишҷӯён имкон доданд, ки моҳияти рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА ҳамчун ҳадафи муайян, муташаккил ва мушаххас раванди педагогии таъсиррасонӣ ва ҳамкориҳои омӯзгорон ва донишҷӯён барои ба даст овардани натиҷаҳои мусбати раванди таҳқиқ тавассути фаъолгардонии фаъолияти маърифатии донишҷӯён ва рафъи душвориҳои мавҷудайи таълимӣ. Хусусияти моҳиятии раванди баррасишаванда инҳоро дар назар дорад: нойил шудан ба натиҷаҳои метафанӣ, ки бо ташаккул ва ташкили фаъолияти таълимии омӯзгорон ва донишҷӯён алоқаманд аст: ташҳиси мушкилоти гуногуни таълимӣ байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши забони англисӣ; пешгӯии чараёни рушди рафъи душвориҳои омӯзиш; назорат ва тарбияи малакаҳои худтанзимкунӣ ва худомӯзӣ дар байни донишҷӯён дар омӯзиши ЗА; ислоҳи муносибатҳои манфии ҳавасмандии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; пешгирии рафъи мушкилоти омӯзишӣ; рушд додани қобилият ва маҳорати тарбиявӣ ташкилотчигӣ; ташаккули малака ва маҳоратҳои таълимӣ ва зехнӣ; тарбия намудани муносибати эҳтиромона ва таҳаммулпазирӣ нисбат ба намояндагони миллатҳои дигар; эҷоди муносибатҳои мусбии ҳавасмандгардонӣ ба омӯзиши таърихи кишварҳои забони мавриди ҳадаф.

Хусусиятҳои асосноки раванди рафъи душвориҳои таълимӣ дар таълими забони англисии донишҷӯён унсурҳои психологию педагогии онро муайян карданд. Интиҳоби ин унсурҳо ба назар шартист, зеро байни онҳо фарқи калон вучуд надорад.

Муқаррароти дар ин боб баррасишуда имкон доданд, ки роҳҳо ва шартҳои асосии афзоиши самаранокии рафъи мушкилоти забон дар

мухассилин асоснок карда шуда, хулосаҳои зерин бароварда шаванд. Дар раванди пешгирӣ ва ислоҳот муҳимгардонии омодагии назариявӣ ва методии омӯзгорони ЗА барои рафъи душвориҳои мушаххаси омӯзиши донишҷӯён аҳамияти ҳалқунанда дорад, ки шартҳои асосии он аз инҳо иборатанд: таълими тафриқавии категорияҳои гуногуни омӯзгорон барои фаъолияти пешгирикунанда бо донишҷӯёни ноком ва суст иҷроқунанда; ташаккули нуфузу эътибори муаллими ЗА ва маҳорати методии ӯ; ҳузури хушбинии методологӣ, эҳтиром ба донишҷӯёни ноком; дарки аҳамияти шахсӣ ва касбии қори омӯзгорӣ, масъулияти шахсӣ барои муваффақияти хониши донишҷӯён; оё омӯзгорон нисбат ба донишҷӯёни ноком мавқеи хушбинона ва инсонпарварона доранд; пайвастании донишҳои илмию методӣ бо таҷрибаи пешқадам ва эҷодиёти шахсӣ ва ғайра. Яке аз роҳҳои асосии ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён барои рафъи мушкilotи таълимии ЗА буд, ки шартҳои асосии татбиқи он инҳо буданд: аз қониби донишҷӯён азҳуд қардани малақа ва маҳорати муоширати ЗХ, азҳудқунии босифати ЗА бо дарназардошти самту соҳаҳои гуманитарӣ-қасбии донишҷӯён, ки қорони маъноии мусбати шахсии фаъолият дар давраи омӯзиш бо ЗА, зуҳури хусусиятҳои инфиродии психологии донишҷӯён ва ба назар қирифтани онҳо ҳангоми дарсҳои таълимӣ, қори мустақилонаи мунтазами рафъи душвориҳои таълимӣ дар азҳудқунии ЗА, таъмини робитаи маводи ЗХ бо хидмати қасбии дарпешистода, қонистани механизми ташаккули донишҷӯён, ҳавасмандии таълимӣ ва ғайра. Қастқирии методии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ, пешгирии мушкilotи таълимӣ бо ЗА як роҳи муҳими педагогӣ ва рафъи мушкilotи омӯзиш мебошад. Шартҳои асосии татбиқи он мувофиқи мақсад аст: ҳамқории методии ҳама иштирокчиёни фаъолияти таълимӣ, истифодаи методикаи тасдиқшудаи технологияҳои муосири иттилоотию иртиботӣ барои омӯзиши ЗА, татбиқи равиши инфиродӣ ба донишҷӯёни ноком, оптимизатсияи усулҳои таълими ЗА, қорӣ намудани технологияҳои олиии

методологӣ дар раванди таълими ЗА, истифодаи оқилонаи имконоти интернет ва технологияи компютерӣ, истифодаи порчаҳо аз филмҳои бадеӣ ва барномаҳои телевизионӣ, истифодаи эҷодии тахтаи интерактивӣ ва нармафзори он, низомнок гузаронидани олимпиадаҳо аз ЗХ ва ғайра.

БОБИ II: ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ПЕДАГОГӢ ДАР ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТМАНДИИ НУТҚИИ ДОНИШЧӢӢН ДАР ТАЪЛИМИ ЗА

2.1.Ворид кардани технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар омӯзиши ЗА

Дар методологияи муосири таълим бо ЗХ проблемаи технологияҳои инноватсионӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Имрӯз дар аксари муассисаҳои таҳсилоти олии технологияи таълимӣ ҳамчун фан таълим дода мешавад. Мо технологияи интерактивиро ҳамчун яке аз технологияҳои инноватсионӣ дар ЗА истифода мебарем. Интерактивият ба таъмини иттилоот, паймоиш дар байни мундариҷа, ҷустуҷӯи калимаҳои калидӣ, иваз кардани шаклҳо ва ғайра нигаронида шудааст. Барномасозии таҷрибаи корбар ва пешрафти таълимӣ технологияҳои интерактивӣ мебошанд. Кори эҷодӣ ва шавқовари муаллимон, технологияи интерактивӣ то чӣ андоза самараи таълими донишомӯзон ва самараи таълими меҳнатро зиёд мекунад.

Бояд зикр кард, ки дарсу машғулиятҳо дар асоси китобҳои дарсии муаллифони хориҷӣ - Н.А.Бонк, Г.А.Котий, Н.А.Лукиянова [42] (Китоби дарсии ЗА.Қ.1 ва 2.-Москва: “ГИС”, 2001;1995 ва “Курси амалии ЗА 2 курс : Китоби дарсӣ барои донишчӯёни мактабҳои олии/(В.Д.Аракин ва дигарон.); зери таҳрири В.А.Аракин. - нашри 7.- М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. -516с.; (курси 4) бо таҳрири В.Д.Аракина (Москва, ”Гуманитарный издательский центр”, ВЛАДОС, 2000 гузаронида мешаванд [18].

Китоби дарсии муаллифон Н.А.Бонк, Г.А.Котий, Н.А.Лукиянова барои донишчӯёне пешбинӣ шудааст, ки нахустин маротиба таҳти роҳбарии муаллим ба омӯзиши ЗА шуруъ мекунад ва қисми аввали китоби дарсӣ барои курси чорсолаи таҳсил бо фарогирии 8-10 соат дар як ҳафта дарс таъйин гаштааст. Китоб метавонад дар курсҳои ЗХ, дар

донишгоҳҳои забонӣ ва ғайризабонӣ, ҳамчунин дигар муассисаҳои таълимӣ, ки ҳадафи таълими ЗА аз худ намудани малакаҳои нутқи шифоҳӣ мебошад, истифода шавад. Китоби дарсӣ тақрибан барои тақрибан 500 соати кори синфӣ ва ҳамчунин ҳамин миқдори кори мустақилона таълиф ва таҳия гаштааст. Интиҳои китоби дарсӣ бо фарогирии донишҷӯён бояд малакаҳои талаффузи дурусти ЗА-ро омӯзанд ва нутқи шифоҳӣ ва хаттии ЗА-ро дар доираи луғат ва грамматикаи пешбинишуда азхуд кунанд. Мавзӯҳои матнҳои китоби дарсӣ ҷамъиятию сиёсӣ ва рӯзмарра мебошанд. Китоб ҳамчунин ҷанба ва хусусиятҳои луғатро муайян мекунад. Ин луғат 1250 калима ва ибораҳоро дар бар мегирад. Маводи грамматикӣ ба барномаи грамматикаи соли якуми мактаби олии забонӣ пешбинӣ шудааст.

Китоби дарсӣ курси муқаддимаӣ (10 дарс), курси асосӣ (26 дарс), дастури грамматикӣ дарсҳо барои курсҳои муқаддимаӣ ва асосӣ, ҷадвалҳои грамматикӣ ва луғати дарсирофаро мегирад. Фасли «Калимасозӣ» (қоидаҳои калимасозӣ) ва низоми машқҳои қисмҳои 1 ва 2-ро Н.Луқьянова таҳия кардааст. Н.А.Луқьянова ҳамчунин дастур ва ҷадвалҳои грамматикиро тартиб дода, низоми машқҳои грамматикиро (фаслҳои машқҳои грамматикӣ, тақрори грамматика) омода намудааст.

Масалан, ин китоби дарсӣ, ки барои донишҷӯёни соли 2 пешбинӣ гаштааст [42], онҳоро барои рушди минбаъдаи малакаҳои нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ дар натиҷаи аз худ намудани қолабҳои нутқ, ки ҳодисаҳои нави лексикӣ ва грамматикӣ доранд, ҳамчунин барои амиқтар омӯхтани ҷанбаҳои алоҳидаи забон дар муҳлати пешбинишудаи барномаи таълимӣ роҳнамоӣ менамояд. Ҳамчунин қолабҳои гуфтор, ки аз қисми аввал маълуманд ва воҳидҳои луғавӣ таркибии онҳо, маводи фонетикӣ ва грамматикӣ муттаҳид мешаванд. Гузашта аз ин, китоб донишҷӯёнро бо намунаҳои аслии наср ва назми англисӣ ва амрикоӣ, ҳамчунин якҷанд падидаҳои, ки ба ҳаёт, анъана ва тарзи зиндагии англисизабонҳо хос аст, шинос менамояд.

Дар ин робита дар факултетҳои филологияи хориҷӣ барномаҳои таълимии алоҳида таҳия шудаанд, ки якчанд адади онҳоро дида мебароем. Масалан, дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ яке аз барномаҳои таълимӣ чунин аст: Барномаи таҳсилотӣ аз рӯи самт (ихтисос). Гурӯҳи ихтисосҳо: 0203 - Таълими фанҳои филологӣ ва забоншиносӣ. Ихтисос: 1-020307 - Забони англисӣ. Забони хитой. Тахассус: Омӯзгор. Дараҷаи академӣ: Бакалавр. Мухлати таҳсил: 5 сол.

Мундариҷаи он аз чунин қисматҳо иборат аст: Феҳристи ихтисораҳо; Муқаррароти умумии барномаи таҳсилотӣ; Хуччатҳои танзимкунандаи мундариҷа ва раванди татбиқи барномаи таҳсилотӣ аз рӯи ихтисоси 1-020307 - “Забони англисӣ. Забони хитой”; Ҳади ақали ҳатмии мазмун ва мундариҷаи барномаҳои таҳсилотӣ 1-020307 - “Забони англисӣ. Забони хитой”; Мухлати азхудкунии барномаи таҳсилотӣ; Шароитҳои амалигардонии барномаи таҳсилотӣ; Мундариҷаи маҷмӯи хуччатҳои барномаи таҳсилотӣ аз рӯи ихтисоси 1-020307 - “Забони англисӣ. Забони хитой”; Аттестатсияи ҳатм аз рӯи ихтисос; Низоми дохилии таъмини сифати барномаи таҳсилотӣ; Қоидаҳои қабул ба барномаи таҳсилотӣ; Мудирияти тағйирот; Замима: Фишурдаи барномаҳои кории фанҳои таълимӣ.

Барномаи дигар - Барномаи таълимӣ аз фанни луғатшиносии забони англисӣ (барои донишҷӯёни факултети филологияи хориҷӣ муассисаҳои таҳсилоти олиии касбӣ). Мурағибон: Давлатов Ф.Ҷ. Мирзоева З.Ғ. Муҳаррири масъул: Шарипов Х.А. Муқаррир: Гулямов Ҳ.. Барнома аз якчанд қисматҳо иборат аст: Номгӯи мавзӯҳои дарсҳои лексионӣ, амалӣ аз фанни «Луғатшиносии забони англисӣ»; Номгӯи мавзӯҳои дарсҳои амалӣ аз фанни «Луғатшиносии ЗА»; Номгӯи мавзӯҳои КМДРО аз фанни «Луғатшиносии ЗА ; Рӯйхати адабиёт.

Барномаи таълимӣ аз фанни практикуми нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ (барои донишҷӯёни факултети филологияи хориҷӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ): Мураттиб: Бобоев А.З. Муҳаррири масъул: Давлатов Ф.Қ., Муқарриз н.и.ф. Галамадшоев Ш. Барномаи кори фан: 1.Мақоми фан дар тайёрии касбии донишҷӯён; 1.2.Тавсияҳои методӣ доир ба ташкили омӯзиши фан; 1.3.Переквизитҳои фан; 1.4.Постреквизитҳои фан; 1.5. Салоҳиятнокии касбӣ ва умумӣ оид ба сатҳи азхуднамоии фан; Рӯйхати адабиёт.

Ҳамин гуна барномаҳои таълимӣ оид ба масъалаҳои дигар низ мавҷуданд, аз ҷумла: Барномаи таълимӣ аз фанни назарияи тарҷума (барои донишҷӯёни факултети филологияи хориҷӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ); Барномаи таълимӣ аз фанни грамматикаи назариявӣ дар ЗА (барои донишҷӯёни курси 4-уми факултети филологияи хориҷӣ) ва ҷанде дигар.

Таҳқиқот нишон дод, ки кор оид ба пешгирӣ ва рафъи ноқомии таълимии донишҷӯён дар маҷмӯъ ва мушкilotи гуногуни таълимӣ дар омӯзиши ЗА, аз ҷумла, бояд як низом бошад ва он ҳамкориҳои фаъоли методии ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти таълимро тақозо мекунад. Барои нойил шудан ба муваффақият дар ин кор истифодаи методии санҷидашудаи технологияҳои муосири иттилоотӣ иртиботӣ барои омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарии мактабҳои олии зарур аст. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ намудҳои гуногуни технологияҳои иртиботӣ ҳамчун заминаи методологӣ барои таъмини фаъолияти таълимии донишҷӯён дар ҷараёни омӯзиши ЗА истифода шудаанд. Ворид шудани онҳо ба методологияи таълими ЗА самаранокии азхудкунии ЗХ-ро аз ҷониби донишҷӯён хеле афзоиш дод, тавачҷухро ба луғати англисизабон афзоиш дод ва қобилияти донишҷӯёнро ҷиҳати мустакилона аз худ кардани забони англисӣ ташаккул дод.

Татбиқи технологияҳои методӣ қариб дар тамоми машғулиятҳои таълимӣ талаботи муосирро дар назди ҳайати омӯзгорон меғузорад:

зарурати ба назар гирифтани хусусияти таҳсили донишҷӯён; хусусиятҳои муҳити таълимӣ; таъсири сарчашмаҳои гуногун ба монанди радио, телевизион, сарчашмаҳои интернетӣ. Ҳамаи ин ба раванди ташаккули донишҷӯён дар равияи гуманитарӣ ҳамчун мутахассисони оянда таъсир мерасонанд. Ҳангоми таълими донишҷӯёни курси аввал, дар оғози омӯзиши ЗА, онҳо бояд ангезаеро барои азхуд кардани он ташаккул диҳанд ва худро ба омӯзиши ин фан ҳавасманд кунанд, зеро бе ин натиҷаҳои мусбӣ ба даст овардан ғайриимкон аст.

Дар рафти омӯзиши ЗА барои омӯзгорон истифодаи чунин технологияҳо муҳим аст, ки аз як тараф ба ташаккули худҳои донишҷӯён ва аз ҷониби дигар ҳавасмандии педагогӣ дар омӯзгорон мусоидат мекунанд. Дар донишгоҳҳои озмоишию таҷрибавӣ, дар таълими ЗА таҷҳизоти аудио ва видео фаъолона истифода мешаванд, ки ба маводи омӯхташаванда таваҷҷуҳи махсус зоҳир мекунанд. Дар байни онҳо инҳоянд: компютерҳо, тахтаи интерактивии дорой проектор, компютери планшетӣ, гӯшмонакҳо бо микрофон, камераи ҳуҷҷатгузори ва ғайра. Бо истифода аз ин воситаҳои технологӣ омӯзгор набояд ҳалли мушкилоти таълимиро фаромӯш кунад, ба таълим хусусияти инноватсионӣ диҳад, душвориҳои таълими муҳассилинро рафъ намояд.

Дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ шумораи зиёди технологияҳои зарурӣ (ТИК) истифода мешаванд, ки ба ҳалли самараноки мушкилот бо рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён, хусусан, дар соли аввали таҳсил мусоидат мекунанд.

Интернет барои омӯзгорон ва донишҷӯён имконоти навро барои истифодаи захираҳои нав дар раванди таълим фароҳам меорад: таҳлили низомнок, мубоҳисаҳо дар бораи набардҳои иттилоотӣ бо истифода аз хабарҳои тозаи гуногун дар мавзӯҳои гуманитарӣ ва сиёсӣ, нашрияҳои гуногун. Ин як шартҳои муҳими гирифтани донишҳои зарурии гуманитарӣ мегардад, аз ҷумла, оид ба масъалаҳои хориҷӣ. Донишҷӯёни шартҳои педагогии интихоби самаранок ва истифодаи технологияҳо дар раванди

таълим барои омӯзгорони ЗА муҳим аст, ки дар байни онҳо инҳоро фарқ кардан мумкин аст. Ҳангоми таълими ЗА, барои рафъи мушкилот дар ассимилятсияи он на худди технология муҳим аст, балки он чӣ гуна ба расидан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои таълимӣ мусоидат мекунад. Дар хотир доштан муҳим аст, ки истифодаи василаю асбобҳои гаронбаҳои технологӣ ҳатман ба муваффақият оварда намерасонад, балки ҳамчун технологияҳои хуби исботшудаи дигар барои ба даст овардани натиҷаҳои беҳтар дар рафъи мушкилоти забон кумак хоҳанд кард. Ҳангоми истифодаи технологияҳои муайян дониستاني имконоти татбиқи онҳо дар муҳити муайян бо дарназардошти хусусиятҳои инфиродии донишҷӯён дар дарки иттилооти технологӣ муҳим аст.

Шарти педагогии бештар нигаронидашудаи интихоби технология равиши мултимедиявӣ мебошад, ки истифодаи технологияро дар муошират ва амали мутақобила водор месозад. Натиҷаҳои пурсиши ҳайати омӯзгорон ва донишҷӯён гувоҳӣ медиҳанд, ки афзалиятҳо ба истифодаи обзорҳои компютерӣ дода мешаванд, ки принсипҳо ва усулҳои фардиқунонии онҳо ва таълими тафриқавии донишҷӯёнро дар раванди омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ имкон диҳанд. Дар чараёни корҳои таълимӣ татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар таълими ЗА-ро метавон ба чор восита тақсим кард: ҳамчун василаи шарҳи маводи таълимӣ; ҳамчун воситаи такмил додани омӯзиши ЗА; ҳамчун муҳити таълимӣ барои интихоби иттилооти мувофиқ; ҳамчун муҳити омӯзиш барои рафъи душвориҳои омӯзиш.

Дастовардҳои таҷриба ба натиҷаҳои асос ёфтаанд, ки ба таҳия ва татбиқи шароит барои афзоиши фаъолияти таълимии муҳассилин бо истифода аз воситаҳои ТИК дар синф бо ЗА мусоидат кардаанд. Ҳадафи озмоиш асоснок кардани шароити оқилонаи истифодаи ТИК барои афзоиши фаъолияти таълимии донишҷӯён буд. Тавре ки таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон дод, ТИК барои кор дар гурӯҳҳои таълимӣ бо мақсади фарқ кардан ва фардиқунонии он ҳамчун шарти асосии

педагогии технологияи раванди таълими ЗА самаранок истифода шудааст. Дар рафти он таҷрибаи васеи истифодаи маводи таълимӣ дар васоити CD, DVD ва флеш-кордҳо ба назар гирифта шуд. Дар чунин таҷҳизот донишҷӯён метавонанд машқҳо, супоришҳо, саволхоро барои ташаккули салоҳияти забонии худ пайдо кунанд. ТИК ҷустуҷӯи иттилооти заруриро барои гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА дар шакли матн, машқҳои лексикӣ, клипҳои видеоӣ осон мекунад ва имкон медиҳад на танҳо тамошо кунанд ва хонанд, балки дар фаъолияти касбии гуманитарӣ истифода шаванд. Интернет - иттилоот мутобиқи барномаи таълимӣ ҳамчун маводи иловагӣ барои омӯзиши иловагӣ ва мустақилона барои донишҷӯёни каммаълумот истифода мешуд.

Шарти муҳими педагогӣ ва натиҷаи кори анҷомдодашуда ташаккули малака ва маҳорати донишҷӯён барои интихоби иттилоотӣ барои кори мустақилона оид ба аз худ кардани ЗА дар равияи гуманитарӣ мебошад. Дар дарс назорат, суҳбат, таҳлили натиҷаҳои азхудкунии ЗА, санҷиши асарҳои хатгӣ бо ЗА, мушоҳидаи кори инфиродии донишҷӯён дар таълим истифода шуданд. Дар соли аввали омӯзиши ЗА дар равияҳои таҷрибавӣ аз ҳисоби донишҷӯён, бахши ибтидоӣ ташкил карда шуд, ки дар он сатҳҳои омодагии донишҷӯён барои рафъи мушкилот дар таълими ЗА муайян карда шуданд. Натиҷаҳои бадастомада дар байни ин гурӯҳҳо чандон фарқе надоштанд.

Дар соли дуҷуми таҳсил дар семестри якум дар синфҳои компютерӣ дарсҳои амалӣ гузаронида шуда, донишҷӯён оид ба масъалаҳои гуманитарӣ-касбӣ баромад намуданд. Донишҷӯёни курси 1 дар иҷрои вазифаҳои кӯтоҳ ва оддӣ кор мекарданд ва донишҷӯёни курси 2 дар муаррифии маълумот дар бораи ҷомеа ва сиёсатҳои ИМА ва Бритониё.

Истифодаи слайдҳо, намоиши онҳо аз он шаҳодат медиҳад, ки донишҷӯён маводи омӯхташударо пешкаш карда метавонанд. Дар марҳилаи навбатӣ, дар охири омӯзиши ЗА, ташҳиси тафриқавии

кобилияти донишчӯён дар рафъи душворихои таълим ва кумак ба дигарон дар рафъи онҳо гузаронида шуда, сатҳҳои ниҳони афзоиши фаъолияти таълимӣ дар синф муайян карда шуданд (дар асоси технологияҳои истифодашуда). Муътамадии озмоиши педагогиро дуруст ташкил кардани кор бо донишчӯёни акибмонда аз ЗА муайян кард. Донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ зикр намуданд, ки ҳангоми истифодаи барномаҳои таълимии компютерӣ ва китобҳои электроники дарсӣ дар машғулиятҳо мушкилоти таълимӣ рафъ гардида, шавқу рағбат ба забони англисӣ афзуда, хоҳиши кор бо ин манбаъҳо пайдо шуд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки дар муносибати донишчӯён ба омӯзиши ЗА бо истифода аз ТИК дигаргуниҳои мусбат ба амал омадаанд.

Истифодаи ТИК на танҳо самаранокии раванди таълимро афзоиш медиҳад, балки тавачҷуҳи донишчӯёнро ба худомӯзӣ ва азхудкунии ЗА меафзояд, ки ба ташаккул ва афзоиши малакаҳои мустақилона мусоидат мекунад.

Таҳқиқот аҳамияти истифодаи ТИК-ро ҳангоми муоширати омӯзгор ва донишчӯён дар раванди таълим собит мекунад. Дар ташаккули муҳити забонӣ дар равияи гуманитарӣ омӯзгорон аз муколамаҳои видеоҳои таълимӣ истифода мебаранд. Истифодаи пораҳои видеои филмҳои бадеӣ ва таълимӣ нисбат ба гӯш кардани сабтҳои аудио бартарҳои бештар дорад. Дар чараёни тамошои порчаҳои видеои донишчӯён на танҳо иттилооти аудиоиро мешунаванд, балки истифодаи чехра, имову ишора ва артикулятсияи персонажҳоро мебинанд. Тавре ки мусаллам аст, ду маротиба гӯш кардани матни аудиоӣ дар муқоиса бо тамошои пораҳои видео сатҳи даркро ба таври назаррас хоҳиш медиҳад. Барои муваффақона аз худ кардани ЗА, донишҷӯи бартарҳои техникии DVD муҳим аст: тағйирпазирии истифодаи як қатор сабтҳо (трекҳо)-и аудиоӣ ба ЗХ; имконоти амалии маводи забони англисӣ; гузариши зуд аз як забон ба забони дигар; истифодаи субтитрҳо дар мавзӯҳои гуногун; гузариши хеле зуд ба ягон порчаи видеои таълимӣ; ҳолати бозикунӣ зуд

ё суст ва ғайра.

Технологияҳои муосири иттилоотӣ ба ҳайати омӯзгорон барои муваффақона гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА, чорӣ намудани он бо имконоти забоншиносии худ дар робита ба истифодаи методологӣ барои дарёфти маводи таълимӣ барои такмили фаъолияти омӯзгорӣ мусоидат мекунанд.

Дар таҷрибаи педагогӣ шаклҳои гуногуни технологӣ истифода шуданд, ки самаранокӣ ва пурмаҳсулии азхудкунии ЗА-ро аз ҷониби донишҷӯён зиёд намуда, ба онҳо имкон медиҳанд, ки душворҳои омӯзиши худро муваффақона рафъ намоянд.

Яке аз шаклҳои самарабахш кори лоиҳавӣ маҳсуб меёбад, ки аксари омӯзгорон ба методологияи татбиқи он дастрасӣ доранд ва истифодаи васеи онро дар синфхонаҳо шарҳ медиҳанд. Дар байни ҷанбаҳои мусбати ин шакл бештар инҳоро зикр кардан мумкин аст: таъсир ба афзоиши ҳавасмандии муҳассилин; арзиши таълимӣ ва тарбиявӣ; истифодаи ЗА ҳамчун воситаи муҳими омӯзиши забон барои донишҷӯён.

Ин шакли гузаронидани дарсҳо бо ЗА хусусиятҳои инфиродии психологиро ба назар мегирад. Лоиҳаҳо як намуди кори методӣ буда, ба шахсият нигаронида шуда, ба донишҷӯён барои мустақилона омӯختани қобилияти забонии худ, ифодаи худшиносӣ ва тасдиқи онҳо кумак мерасонанд. Онҳо фаъолияти таълимии худро афзоиш медиҳанд: донишҷӯён маълумоти гирифташударо таҳлил мекунанд, сабтҳои аудио ва видеоро мустақилона таҳия ва тағйир медиҳанд. Ин шакл қобилияти табиӣи донишҷӯёнро дар азхудкунии ЗА назорат мекунад, ба онҳо барои иштирок дар машғулиятҳо бо ғоидаи ҳадди аксар кумак мекунад. Барои баҳодихии машқҳо ва супоришҳои хаттӣ омӯзгорон аксар вақт аз тахтаи одию маъмулӣ ё тахтаи сафед истифода мебаранд. Дар баробари ин, омӯзгорон мушкилоти объективиро аз сар мегузаронанд: аксар вақт аудиторияҳо бо воситаҳои техникий мувофиқ мучаҳҳаз нестанд, бисёр

омӯзгорон намедонанд, ки чӣ тавр онҳоро дуруст истифода баранд ва ғайра. Албатта, омӯзгорони муосир кор кардан бо тахтаи интерактивиро дӯст медоранд, зеро ҳангоми истифода бурдани он имконоти мултимедиявиро амалӣ гардондан мумкин аст. Онҳо имкони амалисозиро ифода мекунанд: тавзеҳоти касбии маводи таълимӣ, нишон додани нуктаҳои асосӣ ва муҳим, гирифтани маълумоти иловагӣ ва ғайра.

Шарти муҳими педагогӣ мунтазам ва ҳадафмандона бурдани нармафзори ин лавҳаҳо барои такрори мавод ба ЗА мебошад. Дар ин ҳолат, маводи назарраси тасвирӣ барои кумак ба аз худ кардани малакаҳои нави лексикӣ ва грамматикӣ ва иҷрои самараноки машқҳо истифода мешавад, ки ба шунавоӣ табиати эҷодӣ медиҳад, машқҳои интерактивӣ бо истифода аз аудио ва видео дар онҳо бо таваққуфи имконпазир ва бозикунии минбаъда ва ғайра иҷро карда мешаванд.

Ҳангоми истифодаи тахтаи интерактивӣ, омӯзгор метавонад мунтазам донишҷӯёнро ба корбарӣ бо маводи забонӣ омӯзонад. Ин ҳолат ба омӯзгор имкон медиҳад, ки вақти таҳсилро сарфа кунад, фаъолияти таълимиро ҳавасманд кунад ва ҳамаи донишҷӯёнро ба фаъолияти муштаракӣ ЗХ дохил ҷалб созад.

Истифодаи фаъолонаи ТИК имконоти методии омӯзгорони ЗА-ро афзун намуда, ба онҳо дар таъмини аёнияти маводи таълимӣ мусоидат намуда, сатҳи методии омӯзгор ва ҳавасмандии муҳассилинро афзоиш медиҳад. Пешрафтҳои муосир дар таъминоти технологияи машғулияти таълимӣ ба омӯзгорони ЗА барои рафъи душвориҳои таълимии донишҷӯён дар омӯзиши ЗА дар равияи гуманитарӣ имконоти васеъ фароҳам меоранд. Айни замон, ба равияҳои гуманитарӣ технологияҳои нави иттилоотӣ (технологияҳои нави мултимедиявӣ, китоби мултимедиявӣ, китобҳои дарсии электронӣ ва ғайра) ворид мешаванд, ки нақши муҳим доранд. Омӯзиши ҳама гуна фанҳо бо истифода аз ТИК ба донишҷӯён барои таҳсили муваффақона, иштироки фаъолона дар кор

захираҳои иловагӣ фароҳам меорад, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки шавку рағбат ба омӯзиши ЗА ва ҳуди муаллим зиёд шавад.

Санҷишҳо, истифодаи ТИК барои васеъ кардани дониши донишҷӯён дар омӯзиши ЗА, ташаккул додани малака ва маҳоратҳои зарурӣ кумак мекунад. Истифодаи технологияҳои нави таълимӣ ба ташаккули сифатҳои шахсии донишҷӯён мусоидат мекунад. Истифодаи технологияҳои мултимедиявӣ дар таълими ЗА барои ба таври назаррас афзудани самаранокии муошират (ҳам бевосита бо ЗМ ва ҳам тавассути телевизион, матбуот, интернет) пешбинӣ шудааст. Истифодаи компютер имкон медиҳад, ки кори мустақилонаи донишҷӯён дуруст ташкил карда шавад.

Ҳангоми омӯзиш донишҷӯён нутқи англисиро мешунаванд, ибораҳои худро бо ЗА тавассути микрофон талаффуз мекунад ва ин имкон медиҳад, ки дар муддати кӯтоҳтарин сахву иштибоҳоти талаффуз ғавран ислоҳ ва рафъ карда шаванд. Дар ин самт мисолҳо овардан мумкин аст, ки омӯзгорони донишгоҳҳои таҷрибавӣ чӣ тавр дар таълими донишҷӯён компютер ва дигар технологияҳои информатсиониро истифода мебаранд. Онҳо технологияҳои информатсионӣ компютериро барои муваффақона ҳал кардани чунин масъалаҳои таълимӣ дар дарс истифода мебаранд: шиносоии донишҷӯён бо маводи нав, ғайбдорӣ ва ба низом даровардани маводи таълимӣ, усулҳои анъанавӣ ва мултимедиявӣ мониторинги маводи таълимиро муттаҳид мекунад, ба донишҷӯён омӯзиши мустақилона ва ғ. ба роҳ монда мешаванд.

Таълими ЗА тавассути истифодаи технологияҳои компютерӣ дорои қобилияти муассири таълим мебошад.

Ҳамин тариқ, зимни истифодаи компютер шавку рағбат, ташаккули ҳавасмандӣ ва азхудкунии маводи таълимӣ ба ЗА аз ҷониби донишҷӯён зиёд мегардад. Ҳангоми кор бо компютер донишҷӯён саводнокии компютерӣ ва забониро баланд мебардоранд, тафриқа ва фардикунонии таълими ЗА сурат мегирад ва фикру мулоҳиза байни

омӯзгор ва донишҷӯён дар давраҳои омӯзиш дар равияҳои гуманитарӣ амалӣ карда мешавад.

Самаранокии истифодаи компютери фардӣ барои кори мустақилона аз рӯи маводи таълимӣ бо миқдори зиёди вақти омӯзиши ЗА дар рафти худомӯзӣ бо талаботи худ донишҷӯ муайян карда мешавад. Дар рафти таҳқиқот чунин камбудихои такроршавандаи таълим ҳангоми истифодаи компютерҳо муайян карда шуданд: шавку ҳавас ба самараҳои компютерӣ, зиёдтии рангҳо дар маводи таълимӣ.

Дар ин фасли рисола, муаллифи он таҷрибаи шахсии худро дар ташкил ва гузаронидани олимпиадаи умумидонишгоҳӣ бо ЗА, ки ба тақвияти ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА бо салоҳиятҳои рушдёфтаи забоншиносӣ ва фарҳангии онҳо равона карда шудааст, пешниҳод мекунад. Ҳадафи он ташаккул додани тавачҷуҳи донишҷӯён ба омӯзиши забони англисӣ, дарёфт ва дастгирии донишҷӯёни болаёқат барои иштирок дар озмунҳои байналмилалии ЗХ, ҳамчунин супоридани имтиҳон аз ЗХ ҳангоми қабул ба магистратура, докторантураи PhD ва аспирантура буд. Пеш аз ин чорабинӣ омодагии ҳадафмандона ва низомнок гузаронида шуд.

Низомномаи олимпиада таҳия гардида, барои гузаронидани он масъулин омода карда шуданд, натиҷаҳои он ҷамъбаст гардид. Марҳилаи муҳими корҳои омодагии пеш аз олимпиада таҳияи супоришҳои мураккабе буд, ки ба барномаи таълимӣ мувофиқанд. Навъи охирини супоришҳо ба ташаккули тавачҷуҳ ба забони англисӣ мусоидат намуд. Тибқи нақша олимпиада дар шакли рӯзона сурат гирифта, 2 даврро фаро гирифт.

Дар даври 1-ум донишҷӯёни аълоҳони забномӯзӣ аз ҷониби омӯзгоронашон муайян карда шуданд. Ба даври 2-юми ин олимпиада донишҷӯёне ҷалб карда шуданд, ки ҳавасмандии зиёд ба омӯзиши ЗА доштанд, ҳамчунин, онҳое, ки дар даври 1-ум аз 100 холи ҳадди имкон ҳадди ақал 80 хол гирифта буданд.

Дар чараёни олимпиада иштирокчиёни он вазифаҳои мураккаби хаттиро иҷро карданд. Вазифаҳои даври 1 шакл ва луғати имтиҳони грамматикиро ифода мекарданд ва дар даври 2 донишҷӯён вазифаҳои мураккаби санчиши саводнокии лексикӣ ва ҳамчунин, он вазифаҳоеро иҷро мекарданд, ки ба онҳо барои муайян кардани сатҳи малакаҳои нутқи худ имкон меоданд.

Ҳайати ҳакамон ба ҳайси омӯзгорони ботаҷриба ва соҳибхисоси кафедраи дорой таҷрибаи калони педагогӣ шомил буд, ки вазифаи онҳо арзёбии таълифоти хаттии иштирокчиён ва маҳорат ва малакаи нутқи онҳо дар ҳарду даври олимпиада буд. Аз рӯйи натиҷаи даври дувум ғолибони олимпиада муайян шуданд, ки ҳадди аксарашон аз 100 хол 100 холро ташкил меод. Мувофиқи низомномаи олимпиада 3 ҷоиза пешбинӣ мешуд, аммо интихоби чанд ҷоиза ба инобат гирифта шуд (агар баҳои баланди иштирокчиён мувофиқ меомаданд). Ғолибони олимпиада бо ифтихорнома ва дипломҳо сарфароз гардониданд. Таҳлили солонаи натиҷаҳои олимпиадаи умумидонишгоҳӣ нишон медиҳад, ки хоҳишмандони иштирок дар ин чорабинӣ сол то сол зиёд мешаванд.

Шарти асосии эътироф гардидани олимпиада дар он иштироки зиёда аз 50 нафар донишҷӯ барои санҷидани дониш ва маҳорати худ буд. Баргузори ин чорабинӣ аз таваҷҷуҳи воқеии донишҷӯён ба ширкат дар он шаҳодат медиҳад, ки аз маъруфияти баргузори олимпиада аз 3А дар доираи равияи гуманитарӣ дар сатҳи баланд аст. Тибқи натиҷаҳои таҳқиқот, шарти асосӣ дар чараёни рафъи мушкilotи таълимӣ дар байни донишҷӯён тақмили раванди таълим, истифодаи вазифаҳои тарбиявӣ ва рушдкунанда дар иртиботи омӯзгор бо шогирдон, ҳам дар дастаи таълимӣ ва ҳам алоҳида мебошад. Фаъолияти педагогии омӯзгорон дар раванди пешгирии нокомии муҳассилин истифодаи чораҳои амалиро барои рафъи он дар назар дорад. Танҳо бо сабабҳои нокомии академикӣ роҳнамоӣ кардан хатост, зеро дар назария ва амалия мафҳуми «қафомонии академӣ» унсурҳо ва аломатҳои ақибмониро муайян

намекунад. Дар ҳамин ҳол, интихоби дурусти чораҳо барои рафъи нокомии таълимӣ, ифшои сабабҳои мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА барои донишҷӯёни ноком зарур мегардад. Ҳангоми кор бо донишҷӯёни ақибмонда бояд барои онҳо вазифаҳои иҷрошавандаи инфиродӣ таҳия карда шаванд, ҳангоми ҷавоби шифохӣ ба онҳо шитоб накунад ва бо ҳар роҳ динамикаи мусбати рафъи мушкилоти таълимиро зикр кардан лозим аст. Қадами муассир дар роҳи рафъи мушкилоти омӯзиши забон аз ҷониби донишҷӯён метавонад ба 3 зергурӯҳ тақсим шавад: қавӣ, миёна ва заиф. Истифодаи ин қадам имкон медиҳад, ки дар раванди машғулият бо иҷрои вазифаҳои дараҷаҳои гуногуни мураккаб кори мустақилона анҷом дода шавад. Донишҷӯёни боғайрате, ки дар ҷаласаи омӯзишӣ саъю кӯшиш ба ҳарч медиҳанд ва ба итмом расонидани доимии маълумот оид ба корҳои худомӯзиро нодида намегиранд, метавонанд ба осонӣ ба зергурӯҳи сатҳи болотар гузаранд.

Гузaronидани машғулиятҳои иловагии нақшавӣ ва машваратҳои инфиродӣ бо донишҷӯёни ақибмонда ва бо мақсади ташаккули донишу маҳорати онҳо омӯзгор мустақилият, ташаббус барои иҷрои вазифаҳои иловагӣ ва рафъи мушкилоти таълимӣ тавсияҳо медиҳад.

Тавре ки таҳқиқот нишон дод, баъзе донишҷӯён дар омӯзиши ЗА ҳангоми таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мушкилот доштаанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ин мушкилиҳоро дар навбати аввал рафъ намуда, сипас, тадриҷан дониш, малака ва маҳорати онҳо дар таълими забон баланд бардошта шавад. Дар давраи озмоиши педагогӣ барнома оид ба безарар гардонидани сабабҳо ва шароити муайяншудаи мушкилоти таълимии донишҷӯён дар асоси шаклҳо, воситаҳо, намудҳо, усулҳои кори тарбиявӣ бо донишҷӯёни ақибмонда амалӣ карда шуд. Дар ин маврид аз чунин шаклу воситаҳо истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст: чи тавр истифода бурдани супоришҳои инфиродӣ дар асоси варақаҳо, дониши низомноки иловагӣ бо роҳи иҷрои машқҳо аз ЗА, пурсиш ва суҳбатҳо аз рӯйи мавзӯҳои муайян ва монанди инҳо.

Асоси кори таълимӣ бо донишчӯёни ақибмонда бояд ба алгоритми ислохот барои ҳар як донишчӯ асос ёбад, ки ба рафъи мушкилоти омӯзишӣ дар таълими забон нигаронида шудааст. Он одатан фаро мегирад: ҳадафи корҳои ислоҳӣ; мушкилоти рафъи мушкилоти таълимӣ; машқҳои иловагӣ; таҳлили натиҷаҳои баҳодиҳии омӯзиши донишчӯёни ақибмондаро.

Дар натиҷаи гузаронидани чорабиниҳои ислоҳӣ ҳавасмандии донишчӯён ба иштироки фаъолона дар дарсҳои амалии ЗА, бенуқсон тартиб додани кори ҳатӣ, дар таълими забон натиҷаҳои мусбат нишон дода, сатҳи муоширати забонӣ бо муаллим баланд гардид. Барои муваффақона рафъ кардани ноқомии таълимӣ сабабҳои мушкилоти таълимии донишчӯён, дастгирии методӣ ва тағйир додани муносибати донишчӯён ба фаъолияти таълимӣ бояд зери назорати доимӣ қарор дода шавад. Ин ҳолат аз он иборат аст, ки донишчӯён то чӣ андоза аҳамияти аз худ кардани ЗА-ро ҳам дар доираи гурӯҳи таълимӣ ва ҳам дар алоҳидагӣ дарк мекунанд. Аз ин лиҳоз, машғулиятҳои омӯзишӣ бояд ба таври ҷолиб, пурмазмун ва шавқовар гузаронида шаванд, то ки ҳар як донишчӯ аҳамият ва зарурати онҳоро барои фаъолияти касбии ояндаи гуманитарӣ дарк намояд. Барои амалӣ намудани чунин фаъолият, омӯзгори ЗА бояд ба ҳар як донишчӯ муносибати инфиродӣ ба роҳ монад. Ба вай тавсия карда мешавад, ки ба ин қор донишчӯёни ҳуби қордон ва умуман, гурӯҳи таълимиро ҷалб намояд. Зарур аст, ки барои муваффақона аз худ кардани ЗА омодагии ноқифояи донишчӯён ба таври инфиродӣ сари вақт таҳхис карда шавад. Дар ин маврид шаклу воситаҳои назорат ва ҳудмудириятро истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст. Шартҳои муҳими самаранокии таълим хусусияти субъективӣ ва бошууронаи фаъолияти донишчӯ дар раванди таълим мебошад. Он на танҳо объекти таъсири педагогӣ аст, балки метавонад бо кумаки фаъоли омӯзгор иштирокчиӣ ташаббусқори раванди омӯзиши ЗА дар равияи гуманитарӣ гардад. Донишчӯёни ақибмонда бояд нисбат ба дигар

донишчӯён бештар супоришҳои инфиродӣ гиранд. Онҳоро ба раванди таълим дар дарси ЗА фаъолона ҷалб кунонидан лозим аст.

Муваффақияти дарсҳои ЗА, асосан, аз қобилияти донишчӯ дар азхудкунии маводи забон, қобилияти дубора навиштану талаффузи дуруст ва тарҷумаи дурусти матнҳои хориҷӣ ба ЗТ муайян карда мешавад. Дар омӯзиши забон бо таъя ба сифатҳои мусбати шахсияти омӯзанда ва, пеш аз ҳама, ирода, сифату хислат, қобилият ва самтҳои натиҷаҳои мусбат ба даст овардан мумкин аст. Дар қори тарбиявӣ бо донишчӯёни ақибмонда ва ба қулли муҳассилин муносибати некбинона зоҳир қардан зарур аст.

Муаллими ЗА бояд ба қобилияти мусбати донишчӯён таъя қарда, дар қаробари ин, қӯшиш намоқд, қи қарои ҳар як донишчӯ дар раванди омӯзиш шароит фароҳам оварад.

Ҳамин тариқ, таъминоти методии технологияҳои иттилоотию иртиботии омӯзиши ЗА роҳи муҳими педагогии пешқирӣ ва ислоҳи мушкилоти забонии муҳассилин буда, имқон медиҳад, қи фаъолияти таълимӣ бо муҳассилини заифтар ва номуваффақ мақсаднок ба роҳ монда шавад.

2.2. Истифодаи усули лоиҳасозӣ ва технологияҳои мултимедӣ дар ташаққули салоҳиятмандии нутқӣ

Усулҳои қунин равиш усули лоиҳасозиро дарназар қоранд, қи ба донишчӯён тафакқури мустақили интиқодӣ ва қобилияти қор бо иттилоот, ҳамқироии донишҳои соҳаҳои гуногунро таълим медиҳад. Донишчӯён дар асоси далелҳои ва қонунҳои илмӣ ҳулосаҳои асоснок қаровардан, мустақилона қарор қабул қарданро меомӯзанд. Бешубҳа, усули лоиҳасозӣ аз мавқеи ташаққул ва рушди маҷмуи салоҳиятҳои, қи дар донишчӯён қарои муваффақияти фаъолияти ояндаи қасбии онҳо

заруранд, хеле самаранок мебошад.

Шубҳае нест, ки донишчӯён аз курси якум бояд ба фаъолиятҳои лоиҳасозӣ ҷалб карда шаванд ва дар гурӯҳ-даста кор карданро омӯзанд, нақшҳои гуногуни иҷтимоиро иҷро кунанд, ки боиси ташаккули салоҳияти зарурии ташкили фаъолияти муштаракӣ лоиҳасозӣ ва иҷтимоии вобаста ба фарҳанги муошират дар коллектив мегардад.

Арзишмандии усули лоиҳасозӣ имрӯз, пеш аз ҳама, бо зарурати фаҳмидани маъно ва ҳадафи кори худ, мустақилона гузоштани ҳадафҳо ва вазифаҳои касбӣ, фикр кардани роҳҳои татбиқи онҳо ва бисёр чизҳои ба мундариҷа дохилшуда муайян карда мешавад, зеро лоиҳа маҷмуи амалҳои мебошад, ки аз ҷониби омӯзгор махсус ташкил карда шуда, аз ҷониби донишчӯён мустақилона татбиқ мегардад, ки онҳо метавонанд дар қабули қарорҳо мустақил бошанд ва барои интихоби худ, натиҷаи кор ва эҷоди маҳсули эҷодӣ масъул бошанд.

Ҳар як фан хусусияти хоси худро дорад ва мутаносибан вижагиҳои истифодабарии усулҳои муайян ва технологияҳои таълимро дорад ва фанни таълимии «ЗА» низ истисно нест. Аҳамияти омӯзиши ЗА имрӯз инкорнопазир аст ва ҷомеаи мо зарурати аз худ кардани ҳадди аққал як ЗХ-ро дарк кардааст, аммо дар рафти омӯзиш ва дар роҳи аз худ кардани ЗА мушкилоти зиёде ба миён меоянд. Ба инҳо, пеш аз ҳама, проблемаҳои зиёд кардани самараи таълими нутқи шифохӣ дар дарси ЗА, ки ба фосилаи байни назария ва амалия, хусусият ва ҷанбаи ғайрифаволи фаъолияти таълимӣ бевосита алоқаманд аст, дохил мешаванд. Агар дар раванди таълими нутқи шифохии ЗА технологияҳои муосири педагогӣ истифода шаванд, ин самаранокии таълими ин намуди фаъолияти нутқро зиёд мекунад.

Масъалаи истифодаи методи лоиҳасозӣ дар таълими ЗА на як бору ду бор дар асарҳои муҳаққиқон, педагогҳо, психологҳо, муаллимони мактабҳои олии ва муаллимони муассисаҳои таълимӣ ба миён гузошта шудааст. Ин масъаларо пурратар ба назар гирифта,

имконпазирӣ ва самаранокии истифодаи ин усулро асоснок мекунад, талаботи асосии истифодаи онро ҷамъбаст карда, марҳилаҳои таҳия ва татбиқи лоиҳахоро муайян менамоянд ва типологияи умумии дидактикии лоиҳахоро дар асоси хусусиятҳои типологӣ пешниҳод мекунад: усули афзалиятноки фаъолият дар лоиҳа, соҳаи мавзӯ, хусусияти ҷамоагароӣ ва ҷамъиятӣ, хусусияти алоқаҳо, шумораи иштирокчиёни лоиҳа ва давомнокии онро баррасӣ ва арзёбӣ менамоянд.

Технологияи мултимедӣ мазмун ва мундариҷаест, ки ҳамзамон бо шаклҳои гуногун интиқол дода мешавад: графика, аниматсияҳои компютерӣ, намоиши видеоӣ ва ғ. Масалан, як объект метавонад маълумотҳои матнӣ, аудиоӣ, графикӣ, видеоӣ ва ҳамчунин роҳи усулҳоро, ки бо он алоқаманд аст, дар бар гирад. Ин ҳама бо истифода аз маҷмуи махсуси сахтафзор ва нармафзор ба даст меояд.

Истилоҳи мултимедиа низ дар амалия татбиқ намудан истифода мешавад, ки имкони нигоҳ доштани миқдори зиёди маълумотро фароҳам меорад ва дастрасии онҳоро ба таври одилона таъмин мекунад (нахустин воситаи чунин намуд дискҳо буданд). Дар ин ҳолат мафҳуми «мултимедиа» маънои онро дорад, ки компютер метавонад васоити ахбори зиёдеро ҳам истифода барад ва маълумотро ба истифодабаранда тавассути ҳамаи намудҳои имконпазир, ба монанди аудио, видео, аниматсия, тасвирҳо ва ғ. дастрас намояд.

Воситаи мултимедӣ метавонад ба таври қобили мулоҳиза ё ба таври мушаххас тасвири сатрӣ ва ғайри маъмулӣ дошта бошад.

Ин қисмати рисола дар ин робита бо таҳлили конструктивӣ ва муназзами мундариҷа, ташкил ва усулҳои рафъи душворихои омӯзишӣ аз ҷониби 96 омӯзгор ва 110 донишҷӯи равияҳои таҷрибавӣ, ки роҳи муҳими омӯзгорӣ дар таҳқиқот ба ҳисоб меравад, оварда шудааст. Дар нақши усулҳои омӯзиш инҳо қорбаст шудаанд: мушоҳида, пурсиш, суҳбат, машваратҳо, машқҳо ва усулҳои дигар.

Худи таҳлил бояд барои расидан ба ҳадафи мушаххас равона

карда шуда, мувофиқи услуби додашудаи мавзуи рисола анҷом дода шавад. Ин буд, ки ҳодисаҳои нохуш ва саҳву иштибоҳот, асосан, баргараф карда шуданд, дар соҳаи рафъи душворҳои фаъолияти тарбиявӣ дар байни донишҷӯёни ноком тамоюлҳои хоси мусбат ва манфӣ зикр карда шуданд, муносибати онҳо бо душворҳои дигар дар байни донишҷӯён ошкор карда шуд. Аз ин рӯ, дар ин фасл таҳлили вазъи фаъолияти таълимии 96 омӯзгори се мактаби олий: дар факултетҳои забони англисии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ДДК), Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н.Хусрав (ДДБ) ва Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (ДДОТ) бо теъдоди 420 донишҷӯ, 15 омӯзгори ЗА дар гуруҳҳои озмоишӣ ва санҷишӣ дар чараёни таҳқиқоти илмии мундариҷа, ташкил ва технологияи он гузаронида шуд. Натиҷаҳои бадастомада дар озмоиши муайянкунӣ дар асоси муқаррароти зерин тасниф карда шуданд: ташкили раванд ва методология барои рафъи мушкilotи таълимӣ дар омӯзиши ЗА. бояд зикр кард, ки аксари корҳои озмоишӣ дар ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ташкил ва гузаронида шуданд. Дар ду донишгоҳи дигари зикршуда қисмате аз омӯзгорон ва донишҷӯён ба тариқи интихобӣ фақат ба гурӯҳи назорати ҷалб ва сафарбар гашта буданд.

Дар озмоиши мушаххас якҷанд гурӯҳи омӯзгорони равияҳои таҷрибавӣ вобаста ба фаҳмидани моҳият ва мундариҷаи раванди рисолаи мавриди баррасӣ қарордошта муайян карда шуданд. Яке аз гурӯҳҳои тренерон (28 нафар омӯзгорон ё 29% ҳамаи пурсидашудагон) изҳор намуданд, ки барои муваффақона пеш бурдани кори тарбиявӣ бо донишҷӯёни ақибмонда донишҷӯёни моҳият ва мазмуни раванди рафъи душворҳои таълими донишҷӯён ба ҳадаф мувофиқ аст.

Гурӯҳи навбатии тренерон (25 омӯзгор ё 26%) муътақиданд, ки ин дониш дар кор бо муҳассилини ақибмонда муҳим нест.

Гурӯҳи сеюм нисбат ба дуи аввал (43 муаллим ё 45%) зиёд буд, ки намояндагони онҳо зарурати донишҷӯёни хусусиятҳои асосӣ ва моҳиятии

раванди баррасишавандаро инкор накарданд. Бо вучуди ин, онҳо бештар ба истифодаи малака ва маҳоратҳои амалӣ барои пешгирии мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён таъя мекарданд. Маҳз аз ҳамин сабаб аст, ки асоси фаҳмиши назариявии моҳият ва мундариҷаи фаъолияти тарбиявӣ дар маркази диққати омӯзгорон буд ва баҳс мекарданд, ки бе мавҷудияти дониши махсус оид ба ин мавзӯ ҳеҷ кори амалии муассир бе робита бо он вучуд надорад.

Дар рафти таҳқиқот тамоюлҳои муайян карда шуданд, ки дар робитаи зич бо хусусиятҳои муҳим ва пурмазмунӣ ин фаъолият зоҳир мешуданд. Норасоии маъмулӣ дар ин далелҳо нишон дода шуданд: надониستاني хусусиятҳои моҳият ва мундариҷаи ин фаъолият, иваз кардани машғулиятҳои анъанавии таълим; азхуд намудани хусусиятҳои назариявӣ лозим нест; эҳсоси баъзе мушкилот дар ҷараёни ҷавоб додан ба саволҳои додашуда.

Бо дарназардошти ин камбудии дар фаъолияти ислоҳии таълимии омӯзгорон, дар озмоиши мушаххас барои азхудкунии босифати забони англисӣ аз ҷониби донишҷӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ ҷораҳои махсус пешниҳод ва амалӣ карда шуданд.

Ҳамин тариқ, ҳангоми ташаккули муносибатҳои мусбӣ ҳавасмандгардонии донишҷӯён оид ба омӯзиши забони англисӣ зарурати фаъолияти мақсадноки тарбиявӣ омӯзгоронро бо донишҷӯёни ноком бояд зикр кард. Албатта, ҳангоми ба гурӯҳҳои забонӣ тақсим кардани донишҷӯён омӯзгорони як қатор кафедраҳои таҷрибавӣ пешниҳод карданд, ки пеш аз таҳсил дар курси ЗА дар равияи гуманитарӣ аз санҷиши муайян кардани сатҳи забондонии донишҷӯён гузаранд, аммо чунин амал на ҳамеша ба «сатҳи забоншиносӣ» мусоидат мекард. Дар ин маврид аз омӯзгорон талаб карда мешуд, ки нисбат ба донишҷӯёни сустхон бодикқат ва ҳассостар муносибат кунанд, бо онҳо дарсҳои иловагӣ гузаронанд, дар машғулиятҳои таълимӣ кори инфиродиро фаъол гардонанд, дар рафти таълими мустақилона дар равияҳои

гуманитарӣ донишҷӯёни номуваффақро ба донишҷӯёни пурқувват вобаста намоянд.

Таҳлили омӯзиши фаъолияти таълимӣ ва методи омӯзгорон барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА ба мо имкон дод, ки фарқи байни донишҷӯёни муваффақ ва донишҷӯёни нокомро муайян кунем. Донишҷӯёни ноком омода набуданд, ки ба омӯзиши ЗА шавқу рағбат зоҳир кунанд ва барои онҳо дар давраи омӯзиш тамаркуз кардани диққати худро ба вазифаҳои гузошташуда душвор буд. Аз ин рӯ, онҳоро аксар вақт мавзӯҳои бегона парешон мекарданд. Худташқилкунии заифи донишҷӯёни ноком ба хусусиятҳои психологӣ онҳо бастагӣ дорад ва ба азхудкунии дониш дар раванди омӯзиши ЗА монеъ мешавад, ки онро бояд тамоми ҳайати омӯзгорони донишгоҳҳои таҷрибавӣ ба инобат гиранд.

Барои фаҳмидани он ки омӯзгорон чӣ гуна хусусиятҳои пешгирии мушкилиҳои омӯзишӣ дар низоми таъсирот ва таъсири мутақобиларо дарк мекунанд, онҳо дар раванди пешгирӣ ва ислоҳи мушкилот дар омӯзиши ЗА онро чӣ гуна ба инобат мегиранд, ин проблемаи таҳқиқотӣ дар фаъолияти 96 омӯзгори 3 мактаби олии таҷрибавӣ омӯхта шуданд.

Таҳлили пурсишҳо ва саволномаҳо, таҳқиқоти илмӣ фаъолияти таълимӣ ва методи категорияҳои гуногуни пурсидашудагон тамоюли мусбати зеринро дар мавқеи онҳо нишон дод: Пешгирии мушкилоти таълимӣ як соҳаи сифатан беназир ва хоси қорҳои ислоҳии таълимӣ дар равияҳои гуманитарӣ мешавад (33 посухдиҳанда ё 34% инро изҳор кардаанд). Пешгирии мушкилоти омӯзиш бо мураккабӣ ва давомнокии ба даст овардани натиҷаҳои мусбӣ дар қори таълимӣ бо донишҷӯёни ноком тавсиф мешавад (ин тамоюл ҳангоми пурсишу роҳандозии саволномаҳо барои 32 посухдиҳанда ё 33% ошкор шудааст).

Дар ин фаъолияти таълимӣ бояд камбудии муайяни омӯзиши забони англисӣ аз ҷониби донишҷӯён рафъ карда шавад, ки барои онҳо имконоти педагогӣ ҳар як омӯзгор мавҷуд бошад ва маҷмӯи устувори

беътиноии тарбиявӣ, ки дар онҳо ташаккул ёфтааст, пешгирӣ ва рафъ карда шавад ва маҳз дар омӯзиши ЗА, ки дар он пешгирӣ ва ислоҳ вазни кофӣ дорад (32 пурсидашуда ё 33% инро изҳор кардаанд).

Таҳлили амалияи рафъи душворихои таълимии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ЗА дар ҷаласаҳои таълимӣ дар озмоиши муайянкунанда нишон дод, ки шартҳои асосии рафъи душворихои таълимӣ дар байни донишҷӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ инҳо мебошанд: самти таълимии омӯзгорон ба ҳавасмандкунии донишҷӯён; дарсҳои иловагӣ бо истифода аз равиши ба донишҷӯён нигаронидашуда; ташҳиси педагогии муайян кардани мушкилоти таълимӣ дар донишҷӯён; татбиқи технологияҳои нав ва усулҳои таълим, махсусан, омӯзиши мушкили ЗА. Барои рафъи ин мушкилот пешниҳод карда мешавад, ки дар озмоиши муайян кори мустақилонаи беруназсинфӣ гузаронида шавад ва ҳамчунин, донишҷӯён дар лабораторияҳои забоншиносии кафедраи ЗХ иштирок намоянд.

Услуби фаъолияти педагогии омӯзгор на танҳо ба раванди омӯзиши ЗА, балки ба натиҷа, ҳамчунин, ба чунин далелҳо, аз қабилӣ: ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА, худбаҳодиҳии донишҷӯён, муносибати миёни муаллим ва гурӯҳи забонмӯзон дар рафти дарс алоқаманд аст.

Ба андешаи мусоҳибони пурсидашуда, услуби авторитари муаллим дар таълими донишҷӯён таъсири бениҳоят манфӣ дорад. Ин тарзи услуб ташаккули ҳавасмандиро дар донишҷӯён заиф мекунад, шубҳа ва ноумедиро ташаккул медиҳад. Барои муаллим, донишҷӯён шарикони иртиботӣ-муоширатӣ не, балки объектҳои таъсиррасонӣ мешаванд. Муаллим дар алоҳидагӣ аз донишҷӯён, ҳамчунин, аз тамоми гурӯҳ масофа нигоҳ медорад. Манфиатҳои донишҷӯёне, ки қаблан дар омӯзиш шавқу ҳавас нишон медоданд, яъне шавқу рағбатҳои донишҷӯёни заиф барои дарсҳои ЗА дарки худ ҳамчун шахси эҷодкор ҳалал мерасонад. Аз ин бармеояд, ки донишҷӯ ният надорад омӯзишро

дар сатҳи баланд идома диҳад. Дар натиҷаи ин услуб донишчӯёни заиф хавасмандии камтар мегиранд, ки ин ба фарқияти боз ҳам бештари сатҳи забон дар байни донишчӯёни гурӯҳи омӯзиши забон мусоидат мекунад.

Муносибати бепарвоёнаи муаллим дар донишчӯёни заиф ҳисси «партофтан»-ро ба вучуд меорад. Усули махсуси педагогии ташхиси илмии фаъолияти тарбиявии ислоҳии омӯзгорон дар таҷрибаи санчиши таҳлили ташкили он дар равияҳои гуманитарии таҷрибавӣ буд. Пеш аз ҳама, намояндагони гурӯҳҳои мухталифи ҳайати омӯзгорони се мактаби олии таҷрибавӣ, ки асоси озмоишро муайян мекунанд, масъалаи зарурати ташкили пешгирии мушкилоти омӯзишро дар шароити муосир ва талаботи амалияи таълимиро омӯхтанд. Ин вазъият дар навбати худ тағйир додани шаклу усулҳои кори тарбиявии омӯзгоронро бо донишчӯён пешбинӣ мекунад.

Омӯзиши муқоисавии хусусиятҳои миқдорӣ ва сифатии омодагии донишчӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ дар омӯзиши ЗА дар солҳои 2019-2022 динамикаи пастшавии сифати омӯзиши ЗА-ро дар ин соҳаи таҳқиқот метавонед ин ҷо бубинед (нигаред ба ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. Шумораи донишчӯёни ноком дар омӯзиши ЗХ дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ, ки дар ҷараёни озмоиш муайян карда шудаанд

№	Курсҳо	2019 - 2020		2021 - 2022	
		Ҳамагӣ донишчӯён	% аз донишчӯён	Ҳамагӣ донишчӯён	% аз донишчӯён
1.	Донишчӯёни соли аввали таҳсил	56	51%	36	33%
2.	Донишчӯёни соли дуюми таҳсил	54	49%	40	67%

Тибқи нишондиҳандаҳои таҳлили ин ҷадвал, давраи омӯзишӣ ба чунин тамоюлҳо мувофиқат мекард: афзоиши шумораи донишчӯёне, ки дар омӯзиши ЗА душворӣ мекашанд, новобаста аз шумораи умумии

омӯзиши ЗА ба донишчӯён.

Далелҳои ошкоршудаи мушкилоти воқеии омӯзиши донишчӯён мувофиқи таркиби миқдорӣ ва сифатии онҳо, фарзияи кории таҳқиқоти диссертационӣ оид ба аҳамияти гузаронидани корҳои ислоҳии таълимӣ дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ собит карданд.

Таҳлили ташкили кори таълимӣ барои рафъи мушкилоти забонии донишчӯён, омӯзиши забони англисӣ ба мо имкон дод муайян кунем, ки донишчӯёни тоҷикзабон ҳангоми ташаккули малакаҳои грамматикӣ ЗА сарфу наҳви ЗТ-ро зиёд зам мекунанд, бо дигар донишчӯён ҳамкорӣ намекунанд, супориши омӯзгоронро иҷро намекунанд ё онҳоро бедикқатона иҷро мекунанд. Дар робита ба ин, пешниҳод менамоем, ки натиҷаҳои омӯзиширо муҳокима кардан, донишчӯёнро ҳавасманд кардан, мувофиқи сатҳи дониши забонии донишчӯён истифода бурдани супоришҳо зарур аст. Интиҳоби машқҳо мувофиқи сатҳи дараҷаи дониши забонии донишчӯён ва талаботи вазифаҳои гуногуни грамматикӣ анҷом диҳанд, ки онҳо роҳҳои ҳал ва рафъи мушкилоти забони таълимӣ дар байни донишчӯён хоҳанд буд. Муаллим мисолҳоеро нишон медиҳад, ки ҳангоми омӯзиши ЗА дар амал истифода бурдан мумкин аст. Дар баробари ин, истифодаи намудҳои кори мустақилонаи донишчӯён, ки асоси шаклҳои ташкилӣ доранд: форум, ҳафтаи муошират бо ЗА, вохӯрӣ, дарси мавзӯӣ зарур аст. Барои донишчӯёни ихтисосҳои гуногуни гуманитарӣ ташкил ва корбасти чунин шаклҳои ташкилӣ муҳим аст: мусоҳиба, мусобиқаи интеллектуалӣ, озмун барои тарҷумонҳои матни гуманитарӣ, олимпиада, эҷоди презентатсия дар мавзӯ, викторинаи минтақавӣ, конференсия ва ғайра. Тавре ки мусаллам аст, кор бо плакатҳо ва презентатсияҳо ба азхудкунии сохторҳои грамматикӣ аз ҷониби донишчӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ мусоидат мекунанд. Барои рушди нутқи диалогӣ ва ҳалли мушкилоти ташаккули нутқ ва ҳамчунин, барои муоширати муваффақона барои донишчӯ фаҳмидани он муҳим аст, ки тамоми забон на танҳо аз лексика

ва сарфу нахв иборат аст, балки вазифаи асосии он байни мазмун ва ё фикри муайяне мебошад. Муҳим аст, ки омӯзгорон вазъияти иртиботӣ-муоширатиро ба вучуд оварда тавонанд. Ҳамзамон, номбар кардани омилҳое, ки ба ин вазъият таъсир мерасонанд, тавсия дода мешавад: тавачҷух, фаҳмидани баёния, аксуламали донишҷӯ, дониши кофии сарфу нахв ва луғат, фазои мусбат дар гурӯҳ, мутобиқшавии донишҷӯён. Муошират дар муколама нисбат ба монолог хеле мушкилтар аст. Аз ин рӯ, ба андешаи муаллифи рисола, муколама бояд тавсиф шавад: мавҷудияти муҳити бароҳат, ҳадди ақал ҳузури ду ҳамсӯҳбат, тағйирёбии вазъ дар забон, тағйир додани ҳамсӯҳбат ҳангоми муошират, истифодаи унсурҳои ғайришифоҳӣ.

Яке аз мушкилоти рафъи мушкилоти таълимӣ дар чараёни дарс таҳия ва ба тартиб даровардани вазифаи нутқ мебошад. Муаллиф чунин мешуморад, ки проблемаи мавҷудаи нутқи нотайёрро бо ёрии бозихҳои нақшбозӣ ҳал кардан мумкин аст. Нақшбозӣ яке аз усулҳои муассиртарин ва ғайриоддӣ мебошад. Бозии ин намуд тавачҷуҳи донишҷӯёнро бо дарназардошти хусусиятҳои синну соли онҳо ошкор мекунад ва, ҳамчунин, онҳоро барои таҳсили минбаъда дар равияи гуманитарӣ бармеангезад. Фаъолияти нутқи донишҷӯён ба шарофати чунин вазъияти муошират имкон медиҳад, ки суханро барои муоширати воқеӣ тақлид кунад. Забон аз як тараф, ҳамчун воситаи муоширати байни донишҷӯён ва, аз тарафи дигар, бо муаллим амал мекунад. Қисми чудонашавандаи бозии нақшакашӣ ҳалли вазъияте мебошад, ки мушкил вучуд дорад. Ин ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки фаъолияти нутқии худро фаъл созанд. Азбаски муошират ба таври табиӣ сурат мегирад, донишҷӯён дар ин ҳолат тафаккури интиқодӣ рушд медиҳанд, мантиқро машқ мекунанд ва маҳорати баёни далелҳо ва муқобилиятҳоро пайдо мекунанд. Марҳилаҳои бозии нақшакашӣ ҳангоми озмоиши муайянкунӣ ба таври зерин пешниҳод карда шуданд: шиносӣ бо ҷузъи вазъии алоқа, вазифаҳои муошират, драматизатсия, натиҷаҳои ниҳой. Афзалият ва

чихатҳои мусбати ин усул дар он аст, ки он ба рушди минбаъдаи нутқи омодашуда мусоидат мекунад, ки самаранокии кори донишҷӯёнро афзоиш медиҳад ва таваҷҷуҳро дар вазъият барои муддати тӯлонӣ шадидтар мекунад.

Бозӣ метавонад намудҳои гуногуни вазъият дошта бошад:

Бозии "Ҳикояи ҷолиб". Гурӯҳи донишҷӯён ба ду даста тақсим мешавад. Пешниҳод карда мешавад, ки дар ин мавзӯ як ҳикояи хурд таҳия карда шавад: рӯзи кории донишҷӯ, таҳсил дар равияи гуманитарии мактаби оӣ, рӯзи ғалаба, дӯстони беҳтарин ва ғайра. Ғолиб он гурӯҳест, ки хато намекунад ва ҳикояро васеътар баён мекунад.

Бозии "Зина". Аввалин шахсе, ки хангоми омӯзиши мавзӯи СММ интихоб шудааст, мегӯяд: "Дар СММ 6 мақом вучуд дорад ..." Ташкилоти СММ аз 6 шӯба иборат аст, масалан "Ассамблеяи Генералӣ". Дувумӣ мегӯяд: "Дар Маҷмаи Умумии СММ ва Шурои Амният 6 мақом вучуд дорад." СММ Ассамблеяи Генералӣ ва Шурои Амниятро фаро мегирад. Ҳамин тавр, то даме ки донишҷӯён ҳамаи мақомоти СММ-ро номбар накунад, бозӣ қатъ намегардад. Ҳар касе, ки метавонад мақоми СММ-ро дар ёд дорад ва дуруст талаффуз кунад, ин бозиро тарк мекунад. Маълум аст, ки таваҷҷуҳи асосӣ ба омӯзиши сарфу наҳв ва лексика дода мешавад. Донишҷӯён машқҳои назариявиро иҷро мекунад, қоидахоро аз ёд мекунад, хангоми муошират бо ЗА чизҳои навро барои худ ёд мегиранд. Сабабҳои мушкилоти забонии донишҷӯён, ки барои онҳо зуд ба гуфтугӯи диалогӣ ё монологӣ машғул шудан имконнопазир аст, инҳоянд: дар матн дар ёд доштан ва дар хотир нигоҳ доштани калимаҳо ва дар нутқи диалогӣ татбиқ карда натавонистани дониш; тарҷумаи бемаънӣ, истифода накардани малакаҳои муошират дар нутқ. Рафъи ин душворӣ метавонад бо тавсияи дуруст аз ёд кардани калима, масалан, калимаи «dormitory» ба ЗТ "хобгоҳ" мусоидат кунад, аммо пас аз ёфтани тарҷума вазъиятҳоеро ёфтан лозим аст, ки дар онҳо истифода мешавад.

Гузашта аз ин, тавсия дода мешавад, ки калимаро дуруст шунавед, якчанд маротиба бо овози баланд талаффуз кунед ва бо он ҷумлаҳо оғоз кунед. “Мо дар хобгоҳ зиндагӣ мекунем”. Мо дар хобгоҳ зиндагӣ дорем. Хобгоҳ дар ҳудуди донишгоҳи мо воқеъ гардидааст. Хобгоҳ ҳар рӯз тоза карда мешавад”. (We live in a dormitory. The dormitory is located on the territory of our university. The dormitory is cleaned every day”). Чунон ки аз ин мисолҳо дида мешавад, вазъияти нутқи дар он истифода шудани калимаро тағйир додан лозим аст. Баъд аз он мушкилии дигар пеш меояд - малакаҳои гӯшкунӣ ғайрифайзола. Ин яке аз мушкилоти маъмултарин дар омӯзиши ЗА мебошад. Мушкилии забон дар он аст, ки донишҷӯ қобилияти шинохтани нутқро бо гӯш надорад. Шунидани чараҳои нутқ, донишҷӯ маводи забонро намефаҳмад, яъне вай калимаҳои ба ҳам омехташударо эътироф карда наметавонад. Гуфтугӯ бо ЗХ бо гӯш ва эътирофи он маҳоратест, ки бо мурури замон меояд ва ба муҳассилин лозим аст, ки дар болои он заҳмат кашанд. Барои рушди ин маҳорат бояд то ҳадди имкон сухани англисӣ гӯш карда шавад, тамошои видеоҳо бо забони англисӣ қорбандӣ гардад, дар чараҳои тренинг муошират низ бояд бо ЗА таҷдид карда шавад, лексияҳоро гӯш кунад ва ба танқид дучор нашавад. Танқид дар бораи худ ба донишҷӯ дар омӯзиши ЗА боис ба рафъи мушкилот мегардад, яъне донишҷӯ метавонад баландтарин сатҳи омӯзиши ЗА-ро муқаррар кунад ва кӯшиш намояд, ки дар як муддати кӯтоҳ ҳаҷми супоришҳоро, ки барои як давраи муайяни таҳсил пешбинӣ шудааст, иҷро кунад. Таҷрибаи қор бо донишҷӯён нишон медиҳад, ки дар амал ҳангоми дучор шудан бо мушкилоти таълимӣ ва забонӣ ҳангоми омӯзиши ЗА ҳавасмандии донишҷӯ ба омӯзиши ин фан ба таври назаррас қоҳиш меёбад.

Мушкилоти ҷиддии забоншиносӣ омехтагии замони англисӣ ҳангоми омӯзиши маводи грамматикӣ мебошад. Замони грамматикӣ забони англисӣ барои донишҷӯён тоҷикзабон аз ёд кардан ва фаҳмидан душвор ва ғайриодӣ аст. Ин аз он иборат аст, ки замони грамматикӣ ЗТ

бо ЗА аз ҳам фарқ мекунанд. Сабаби нофаҳмӣ дар он аст, ки ин вақтҳо гуногунанд ва бояд дуруст истифода шаванд. Шонздаҳ замони ЗА ба чор зергурӯҳ тақсим мешавад: вақтҳои одӣ, номуайян, замони комил, комили дарозмуҳлат, комили доимӣ ё пешрафтаи комил, вақтҳои тӯлонӣ ё вақти тӯлонӣ, давомнок ё пешравӣ. Омӯзиши замони бо ЗА дар се марҳила зарур аст: дарки истифодаи вақти мушаххас дар вазъияти мушаххас; намунаи нақша дар шакли вазъият барои замони грамматикӣ истифодашуда; вариантҳои мисолҳои онҳо аз рӯйи дараҷаи дониши забон.

Чунин тавсияҳо ба фаҳмиш дар ҷараёни тавзеҳ ва истифодаи равони замони грамматикӣ дар нутқ мусоидат мекунанд. Мушкилоти махсус дар истифодаи замони грамматикӣ истифодаи замони гузашта аст. Замони одии замони гузашта ва гузаштаи комил, замони (Present Perfect Tense) дар як ҷумла.

Нокифоягии баёни пурраи тафаккур бо ЗХ мушкилоти маъмултарин дар байни донишҷӯён дар раванди омӯзиши ЗА мебошад. Дуруст аст, ки донишҷӯён дар мавриди тарҷума ба душворӣ дучор моеянд. Тавассути заҳмати бардавом ин душворӣ тадриҷан аз миён меравад ва қобилияти ҷумласозӣ ташаккул меёбад. Ин душвориро тавре бартараф кардан лозим аст, ки донишҷӯён ҳар як гурӯҳи калима, ибора ва феълро ҷавран қор қарда баромада, онҳоро дар сохти лексикӣ грамматикӣ мустақилона дар шакли ҷумла дуруст созанд. Ҳангоми таълими малакаҳои талаффузи донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ душвории дорои хусусияти акустикӣ ва артикуляторӣ ба миён меоянд. Дар ин ҳолат рафъи ин мушкилот тавассути ҷорӣ намудани машқҳои фонетикӣ дар ҷумлаҳои гуногуни вазъиятӣ имконпазир аст. Азбаски қобилияти муоширати ҳуди донишҷӯ мустақиман аз ташаккули салоҳиятдори малакаҳои фонетикӣ вобаста аст, барои баррасӣ мо ду равиши маъруфро истифода хоҳем бурд: шунавоӣ (акустикӣ) ва қори узвҳои нотика (артикуляторӣ): акустикӣ шунидани садои ҳақиқӣ ва

равшанро фаро мегирад; артикуляторӣ имкон медиҳад, ки овоз дуруст талаффуз карда шавад.

Тавассути дурустии шунавоӣ ва кори бенуқсонӣ узвҳои нотика метавон ба талаффузи дурусту беҳато ноил шуд. Ба сифати намуна рушди шунавоӣ ва овозиро меорем, ки чунин супориш дода мешавад: Ҳузури калимаҳо (чанд калима)-ро дар ин ҷумлаҳо тавассути гӯшу шунавоӣ муайян кунед:

This is the last time I'll look at the clock.

I will not look at it again. It is ten minutes past seven.

Ин бори охирин аст, ки ман ба соат менигарам.

Ман дигар ба он нигоҳ намекунам. Аллакай аз 7 10 дақиқа гузаштааст.

Муайян кардани ҳичоҳо дар калимаҳо:

Telephone, time, hurry, never.

Ин намуди машқ ҳам барои беҳтар кардан ва ҳам тезтар кардани шунавоии фонемикӣ ва ҳам азхудкунии меъёрҳои фонетикӣ дар ЗА кумак мекунад. Ҳамчунин, метавонад зергурӯҳҳои дигари ташаккули маҳоратҳо вучуд дошта бошанд, ки ба таълими транскрипсия ва интонатсияи таълимӣ тамаркуз мекунанд.

Ҳангоми муайян кардани мушкилоти фонетикӣ дар раванди омӯзиши ЗА саҳву иштибоҳоти фонологӣ ва фонетикӣ бояд зикр шаванд.

Кори талаффуз ду усулро фаро мегирад: таҳлилий-тақлидӣ; тақлидкор, усули таҳлилий-тақлидӣ шиносӣ аввала бо садоҳо, ба даст овардани таҷрибаи пешқадам ва татбиқи таҷрибаи пешқадамро дар ҳониши баланд ва таҷрибаи шифоҳӣ фаро мегирад. Дар аввал қабати садо ҳанӯз бо фикрҳо дар тамос нест ва бо он ҳамовоз нест. Вай ҳоло танҳо диққати худро ба худ ҷалб мекунад. Аз ин рӯ, оғози марҳила мубодилаи афкор аст. Шаклҳои бартаридошта дар услуби шифоҳӣ ҳуди талаффуз ва равандҳои хондану навиштанро тағйир намедиҳанд. Ҳуди мактуб инчунин беҳтарин бо овози баланд хондан аст. «...for he had a

lively, playful disposition..» (Ў дорои хислати чолиб ва чаззоб буд).

Хониши баланд низ ба рушди малакаҳои шунавоӣ ва талаффузи донишҷӯён мусоидат мекунад. Истифодаи усули возеҳӣ ва нишон додани хусусиятҳои он, азхуд кардани фонетика хеле осонтар аст. Пешниҳоди маводи фонетикӣ бояд пай дар пай анҷом дода шавад. Дар аввал тавсия дода мешавад, ки садоҳое, ки дар забони тоҷикӣ вучуд надоранд, масалан садои [ð], ин садо бояд аз рӯзҳои аввали омӯзиши ЗА шарҳ дода шавад. Қоидаҳои артикулятсия тахминӣ, яъне эҳтимолиӣ мебошанд. Масалан, барои талаффуз кардани садои [e] лозим меояд, ки "e" -и тоҷикиро дар ёд дошта, лабҳоро танг намуда, бо табассум талаффуз кард. Агар занги баланд дар ёд бошад, пас ба осонӣ [d] талаффуз кардан муяссар мегардад.

Ҳангоми омӯзонидани талаффузи дурусти овозҳо бисёре аз донишҷӯён дар дуруст талаффуз кардани овозҳои ЗА душворӣ мекашанд. Пешомади чунин душворихо ба гуногунии артикуляториҳои ЗТ ва ЗА вобаста аст.

Муаллим бояд дар оғози таълими ЗА ба рафъ кардани сахву иштибоҳот диққат диҳад, зеро дастгоҳи артикуляторӣ ба артикулятсияи нодурусти овозҳо одат мекунад, ки ин метавонад дар омӯзиши ЗА мушкилоти иловагӣ ба вучуд орад.

Усули тақлидро ҳамчун усули ёрирасон ҳисобидан мумкин аст. Яъне як овозро шунида, онро такрор/тақлид кардан барои омӯзиш кумак хоҳад карда. Он бо тасвирҳои акустикӣ ҳамроҳӣ карда мешавад ва пайдоиши тасвирҳои нутқ-муҳаррикро ҳам аз машқҳои аввал ва ҳам ҳангоми онҳо талаб мекунад. Намунаҳои чунин машқҳо барои мустаҳкам кардани мавод:

Лутфан ибораро гӯш кунед:

«for today everything is done.»

Имрӯз ҳама кор иҷро шудааст.

«He stuck to his promise»

Ў ба ваъдаи худ вафо кард.

Сипас, ибораҳои пешниҳодшударо такрор кунед. Онҳоро дидаву доништа, бо оҳанги сабук, оромона, баланд, зуд, бо таъхир такрор кунед.

Навъи пешниҳодшудаи машқҳо имкон медиҳад, ки малакаҳои бадастомада ба дараҷаи автоматизм кор карда шавад. Таҳлили ин шаклҳо ва воситаҳои методии фаъолияти ислоҳии таълимии 96 омӯзгори донишгоҳҳои таҷрибавӣ нишон дод, ки сатҳи омодагии методии онҳо ба кор бо донишҷӯёни ноком дар ҷадвал оварда шудааст (ниг. ба ҷадвали 4).

Ҷадвали 4. Дараҷаи омодагии методии омӯзгорон барои пешгирии душвориҳои омӯзиши ЗА, ки дар рафти таҷриба муайян карда шудааст

Дараҷаи омодагӣ	Аломатҳои хос	Шумораи омӯзгорон	% аз шумораи Пурсидашудагон
Баланд	Дар як нақшаи методӣ- назариявӣ ва амалӣ омода карда шуда, бо донишҷӯёни ноком кор мекунанд.	36	38
Кофӣ	Омодагии назариявӣ ва амалӣ имкон медиҳад, ки вазифаҳои асосии методологии фаъолияти таълимӣ ҳал карда шаванд.	27	28
Кофӣ, аммо бо баъзе мушкилиҳо	Барои ҳалли мушкилоти таълимӣ аз ҷиҳати назариявӣ омода шудаанд ва дар корҳои ислоҳии амалӣ онҳо ба мушкилоти педагогӣ тоб меоранд.	23	24
Нокифоят	Проблемаҳои методологӣ танҳо дар асоси корҳои таҷрибавӣ ҳал карда мешаванд, дониши назария вучуд надорад.	10	10
Паст (муқаррарӣ)	Омодагии назариявӣ ва амалӣ барои ҳалли масъалаҳои методии фаъолияти ислоҳӣ вучуд надорад.	-	-

Тибқи натиҷаҳои таҳқиқ, он ба сатҳи ошкоршудаи омодагии омӯзгорон ба ташкили пешгирии мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён дар омӯзиши забони англисӣ мувофиқат мекард. Таҳлили натиҷаҳои бадастомада, ки дар ҷадвали 4 оварда шудаанд, омодагии муайяни методии шумораи зиёди омӯзгоронро ба корҳои ислоҳии таълимӣ нишон дод (сатҳи баланд ва кофӣ барои 63 омӯзгор ё 65% ва

хамаи 33 мусоҳибони дигар ё 34% хос буд), поёнтар аз сатҳи миёна асоси таълими назариявӣ ва методист, дар ҳоле ки баъзе иштибоҳҳо ва қобилияти дақиқ муайян кардани сатҳи омодагии методии худро нишон намедиханд.

Марҳилаи ниҳой дар ташхиси илмӣ ва таҳлили ислоҳӣ фаъолияти таълимии 96 омӯзгор бо 110 донишҷӯ дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ дар муайян кардани таҷриба, арзёбӣ ва баҳисобгирии натиҷаҳои озмоиш таҳлил карда шуд.

Дар чараёни пешгӯӣ ва рафъи мушкилоти таълимии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ЗА табиати дучониба зоҳир мешавад ва самаранокии омӯзиш ба ду ҷузъ асос меёбад: арзёбӣ ва баҳисобгирии мундариҷа, ташкил ва усулҳои фаъолияти ислоҳии таълимии омӯзгорон ҳамчун як мавзӯи ин раванд, ҳамчунин, афзоиши сифати таълим бо ЗА барои донишҷӯён - объектҳои он. Дар ин фаслу бахш дар доираи озмоиши муайянкунанда баҳодиҳии сифатӣ ва миқдорӣ ба омодагии омӯзгорон ба асосҳои пешгирии мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён дода шудааст. Хусусияти чораҳои пешгирӣ ва ислоҳи педагогӣ на танҳо аз арзёбии ҳолисонаи кори тарбиявии омӯзгорон, балки аз нуқтаи назари меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои асосии рафъи душвориҳои гуногун, дидани дигаргуниҳои мусбат дар таълими донишҷӯён иборат буд.

Ҳангоми омӯзиши саволи "Барои донишҷӯёни ноком бештар чӣ хос аст?" натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд: иҷрои суҳб дар бисёр фанҳои инфиродӣ ё барномаи таълимӣ, иштироки нокифоя дар намудҳои гуногуни фаъолиятҳои таълимӣ бо ЗА, муқовимат ба таъсирот ва муомилаи таълимӣ, танбалӣ, ғайрифаволи, маккорӣ, зиракӣ, номувофиқӣ ва дигар сифатҳои манфӣ, баҳои ғайриқаноатбахш аз ЗА.

Омӯзиши омӯзгорон ба саволи "Шумо дар чараёни фаъолиятҳои ислоҳии таълимӣ бо донишҷӯёни ноком чӣ натиҷаро интизоред?" имкон дод, ки ин мавқеъҳо муайян карда шаванд: ҷиҳатҳои мусбати донишҷӯён

ошкор карда, бо ёри онҳо сифатҳои манфӣ рафъ карда шаванд; таъсир расондан ба муносибат ва ҳавасмандии донишҷӯён ба машғулиятҳои омӯзиши ЗА; бартарафсозии душвориҳо дар омӯзиши ЗА барои ба даст овардани мақсадҳои мусбат ва бунёдӣ, манфиатҳо, ҳадафҳо, ниёзҳо; ҳангоми омӯзиши ЗА такрори хатарнокро пешгирӣ кардан лозим; кумак кардан ба донишҷӯёни ноком ба иваз кардани одатҳои манфӣ дар фаъолияти омӯзиши худ бо одатҳои мусбӣ мусоидат мекунад; қолибҳои манфии таълимиро бо қолибҳои мусбӣ иваз кардан; ташаккул додани мавқеи фаъоли таълимӣ донишҷӯёнро ба худомӯзӣ ташвиқ мекунад ва ғайра.

Ҳангоми азназаргузаронии илмии натиҷаҳои озмоиши муайян натиҷаҳои ба даст овардашуда дар ҷадвали 5 оварда шудаанд.

Ҷадвали 5. Натиҷаҳои санҷиши муайянкунӣ барои курсҳои 1 ва 2

№	Намудҳои мушкilot ва натиҷаҳои рафъи онҳо дар ҷараёни омӯзиши ЗА	Шумораи донишҷӯён	% аз шумораи донишҷӯён
1.	Душвориҳои азхуд кардани барномаи таълим:		
	- комилан бартараф карда шаванд	25	23%
	- қисман бартараф карда шаванд	60	54%
	- мағлуб нашаванд	25	23%
2.	Мушкilot дар ташаккули ангезаи мусбӣ барои омӯзиши ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	45	41%
	- қисман рафъ шаванд	50	45%
	- мағлуб нашаванд.	15	14%
3.	Мушкilot дар муносибат бо омӯзгорон ва муошират бо ҳамкорон:		
	- пурра рафъ шаванд	68	62%
	- қисман рафъ шаванд	20	18%
	- мағлуб нашаванд.	22	20%
4.	Муносибати манфӣ ба намудҳои гуногуни таълим 4 дарси ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	23	21%
	- қисман рафъ шаванд	60	54%
	- мағлуб нашаванд.	27	25%
5.	Набудани омодагии таълимӣ ва иродаи қавӣ барои омӯзиши ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	35	32%
	- қисман рафъ шаванд	45	41%
	- мағлуб нашаванд.	30	27%

Ҳамин тариқ, таҳлили ҳамаҷониба имкон дод, ки хулосаҳои зарурии назариявӣ ва амалӣ таҳия карда шаванд: ҳамчун таҳияи муқаррароти илмӣ дар фаъолияти ислоҳоти таълимӣ тавсия додан мумкин аст: азҳуд кардани хусусиятҳои муҳим ва моҳияти раванди мушаххаси рафъи душвориҳои таълимӣ дар донишҷӯён; сабабхоро ташхис кардан, шароит ва омилҳои пайдоиши онҳо, алоқаҳо ва зиддиятҳои табиӣ, роҳҳо ва усулҳои рафъи душвориҳои гуногуни омӯзиширо муайян кардан; ҷой ва нақши таъсири ислоҳиро дар низоми умумии фаъолияти таълимии омӯзгорони забони хоричӣ бо донишҷӯёни равияи гуманитарӣ нишон додан ва ғайра.

Барои такмил ва рушд додани масъалаҳои ташкилӣ муҳим аст: таҳия намудани ҳадаф ва вазифаҳои фаъолияти тарбиявӣ ислоҳии омӯзгорон; ҳавасмандии онҳо ва зарурати онро тақвият додан; баҳс дар бораи усулҳои иҷтимоӣ педагогии амалҳои ислоҳии тарбиявӣ барои донишҷӯёни ғайрифавол ва заиф иҷро кардани омӯзгорон; муайян кардани меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои эътирофи мушкilotи таълимии донишҷӯён ва самаранокии фаъолияти таълимӣ бо онҳо; муайян намудани роҳ ва усулҳои асосии фаъолияти ислоҳӣ, аз ҷумла, масъалаҳои тайёр кардани категорияҳои гуногуни омӯзгорони мактабҳои олии гуманитарӣ барои рафъ намудан, ташхис ва пешгӯии душвориҳои тарбиявии байни донишҷӯён, ба нақша гирифтани ва намунаи кори тарбиявӣ бо онҳо, ҷалб намудани донишҷӯёни аз ҳама ноком дар раванди рафъи имконоти донишҷӯён, пурзӯр кардани кори инфиродӣ бо онҳо ва ғайра.

Дар нақшаи методӣ тавсияҳои зерин дода шудаанд: аҳамияти алоқаи мутақобилаи усулҳо, воситаҳо ва шаклҳои таълим барои зиёд кардани самарани кори тарбиявии ислоҳии омӯзгорон муайян карда шавад; рафъи монеаҳо ва мушкilot дар байни ҳаёти омӯзгорони категорияҳои гуногун дар муайян кардани моҳият ва мундариҷаи таҷрибаи методӣ, истифодаи он дар ҳолатҳои воқеии таълимии дорои

хусусияти пешгирикунанда; таҳия намудани роҳҳои истифодаи самараноки усулҳо, воситаҳо ва шаклҳои гуногуни амалҳои ислоҳӣ ва ҳамкорӣ, алоҳида ва якҷоя, барои ҳалли мушкилоти раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ; татбиқи технологияҳои иттилоотӣ ҳам дар раванди таълим дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ барои омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён ва, алалхусус, дар чараёни машғулиятҳои инфиродӣ бо донишҷӯёни каммаълумот ва ноком; барои назорати ташаккули малака ва маҳорати кор бо маводи рӯзнома санҷиш ҷорӣ намояд; кори рафъи монеаҳои мушаххаси тарбиявӣ барои пешгирӣ намудани душвориҳои дарсдиҳии донишҷӯёни курсҳои якум ва дуюми таҳсил ташкил карда шавад.

2.3. Санҷиши самаранокии равияи системӣ-фаъолмандӣ ва технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар озмоиши таълимӣ

Дар доираи ин таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2019-2023 дар равияҳои гуманитарии донишгоҳҳои таҷрибавӣ таҳқиқоти махсус ташкилшудаи озмоишӣ-таҷрибавӣ гузаронида шуд, ки моҳияти асосии он таҷрибаи педагогӣ оид ба ҷорӣ кардан ва санҷидани самаранокии барномаи ба лексика нигаронидашуда оид ба рафъи мушкилоти таълимӣ буд.

Дар доираи барномаи ба лексика нигаронидашуда, ки дар рисола таҳия шудааст, ҷустуҷӯи озмоишӣ-таҷрибавии барномаи ба лексика нигаронидашуда барои рафъи мушкилот дар байни донишҷӯён ҳангоми кор бо хондан, фаҳмидан ва тарҷумаи матнҳои англисизабон дар асоси маводи рӯзнома анҷом дода шуд ва таҳлили мазмуну мундариҷаи он роҳандозӣ гардид.

Дар ин бахш мундариҷа, масъалаҳои ташкилӣ ва методологияи

озмоиши педагогӣ муайян карда шуда, таҳлили курс ва натиҷаҳои бадастомада оварда шудаанд, ки роҳи навбатии педагогии мушкилоти рисоларо ифода мекунанд.

Тавре ки амалия нишон дод, таҳияи барномаи лексикӣ барои арзёбии самаранокии раванди рафъи мушкилот дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар хондан, дарк ва тарҷумаи матнҳои самти гуманитарӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ шартӣ зарурӣ буд. Натиҷаҳои раванди рафъи душвориҳо дар хондани матнҳо бо ЗА аз ҷониби донишҷӯён зарурати таҳияи марҳилаҳои муайяни кор бо матнҳои тамоюли сиёсии иҷтимоӣ дар барномаи лексикӣ-нигаронидашударо дар асоси равишҳо ба ин мушкилот, ки дар илми педагогика мавҷуданд, таҳия намуд.

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон доданд, ки ҳангоми таҳияи марҳилаҳои зарурӣ барои рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳои англисӣ бо мақсади фаҳмидани хониш, ба инобат гирифтани талаботи зерин муҳим аст: аввал, ҳадафҳо ва вазифаҳои таҳқиқоти педагогиро баррасӣ кардан; дувум, марҳилаҳои таҳияшуда барои рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳо бояд объективӣ бошанд, яъне вазифаҳои таълими фаҳмиш ва тарҷумаи матнҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва адабиरो дар асоси маводи лексикӣ ва грамматикӣ аз рӯи ихтисос бо ёрии луғат ва хондану фаҳмидан бе луғат инъикос кунанд; сеюм, ин вазифаҳо бояд устувортарин, такроршаванда бошанд ва моҳияти фаҳмиш ва тарҷумаи матнҳои иҷтимоӣ-сиёсиро инъикос кунанд; чорум, робитаи байни вазифаҳо бояд мазмуни асосии марҳилаҳои таҳияшударо ошкор созад.

Сарфи назар аз таърифи гуногунҷанбаи марҳилаҳои ба барномаи лексикӣ нигаронидашуда дар якҷоягӣ бо матнҳои самти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва нишондиҳандаҳои самаранокии онҳо, таҳқиқоти диссертатсионӣ имкон дод марҳилаҳои асосии самаранокии раванди рафъи мушкилоти таълимиро фароҳам оранд (ҳангоми кор бо матнҳо барои фаҳмидан ва тарҷума кардани он чизҳои хондашуда).

Дар ин замина пешниҳод карда шуд, ки ба онҳо тавсифи пурмазмун додан имконпазир бошад. Ҳамзамон, дар байни категорияҳои гуногуни 96 омӯзгор саволҳои калидӣ баррасӣ карда шуданд: «Қадам марҳилаҳои кор бо матнҳо метавонанд самаранокии раванди рафъи мушкилотро дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарии дорои ангезаи паст муайян кунанд? Қадаме аз нишондиҳандаҳо асоси ин арзёбӣ мебошанд? Таҳлили натиҷаҳои таҳқиқоти адабиёти гуногуни методӣ ва педагогӣ, омӯзиши ҳадафноки раванди рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳои дорои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ дар байни донишҷӯёни дорои ҳавасмандии паст, ҳамчун асоси меъёрҳо ва нишондиҳандаҳо самаранокии равандро дар рафъи мушкилот дар фаҳмиш ва тарҷумаи маводи хондашуда муайян кардан мумкин аст, метавон муқарраротро қабул кард.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокии усулҳои педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ ҳангоми омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён таҳия ва амалӣ карда шудаанд: а) маърифатӣ, ки нишондиҳандаҳои онҳо инҳоянд: дониши назариявӣ ва амалии луғати гуманитарӣ, қобилияти донишҷӯён барои рафъи мушкилоти омӯзишӣ, маҳорати навиштан ва гуфтан; б) ба фаъолият асосёфта, ки нишондиҳандаҳояшон инҳо мебошанд: истифодаи малака ва маҳорати усулу технологияҳои муосир дар таълими ЗА, истифодаи усулҳои ташхис ҳангоми баҳодихии самаранокии таълим, ислоҳи фаъолияти таълимӣ бо донишҷӯёни сустхон; в) ҳавасмандкунанда, ки нишондиҳандаҳои он инҳоянд: мавҷудияти маъноӣ мусбӣи шахсии фаъолияти таълимӣ бо ЗА, арзёбии фаъолияти таълимӣи шахсии худ, сатҳи зуҳури мустақилият; г) шахсӣ, ки нишондиҳандаҳои онҳо инҳоянд: ҷамъиятӣ ва эҷодкорӣ, мавқеи устувори иҷтимоӣ ва касбӣ, қобилияти инъикос. Барои муайян кардани қори минбаъдаи муассир бо матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ дар доираи як барномаи ба лексика нигаронидашуда, донишҷӯёни дорои ангезаи заиф бояд сабабҳоеро, ки

дар чараёни раванди таълим дар дарсҳои ЗА ҳангоми хондан мушкил эҷод мекарданд, дарёфт кунанд, фаҳмидан ва тарҷума кардани он чизҳои хондашуда. Ин намуди кор имкон дод, ки таснифоти душвориҳои маъмулӣ дар хондан, дарк ва тарҷумаи матнҳо аз ЗА ба тоҷикӣ таҳия карда шавад. Одатан, мушкилоти грамматикӣ аз сабаби номувофиқатии маъноҳо ва истифодаи сохторҳои грамматикӣ, набудани сохторҳои грамматикӣ дар ЗТ, хоси ЗА, фарқиятҳои калимасозӣ ба вуҷуд меоянд. Мушкилоти аз ҳама ҷиддии грамматикӣ, ки мушкилоти забони таълимӣ ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсиро ифода мекунанд, инҳо буданд: масдар ва сохтори он, пешванди «to», мубтадо, суффикси мураккаб; гардиши мустақили ҳиссаҳо; герундия; калимаҳои ивазкунанда; ихтилоф ва тафовутҳо дар истифодаи сохторҳои ғайрифайол; тафовут дар ифодаи модалият.

Ҳамаи душвориҳои дар боло зикршуда ҷанбаи сифатии дигаргуниҳои мусбати ба амаломадаро дар татбиқи барномаҳои лексикӣ рафъи ин душвориҳо ҳангоми кор бо матнҳои самти ҷамъиятию сиёсӣ дар давраи кори озмоишӣ-таҷрибавӣ муайян карданд. Дар чараёни ҷамъбасти маводи ҷамъшуда коркард шуд ва дар асоси заминаи натиҷаҳои он, мушкилоте, ки боиси фаҳмиши нодуруст ва тарҷума дар раванди хондани матнҳои дорои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ мегарданд, муҳокима карда шуд.

Ҳангоми коркарди маводи гирифташуда, онҳо дар донишгоҳҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ муҳокима карда шуданд, ки дар он ҷо аниқ ва илова карда шуданд. Марҳилаҳои ниҳонии пешниҳодшуда ҳангоми кор бо матнҳо асоси таҷрибаи педагогиро ташкил медиҳанд, ки дар марҳилаҳои барномаи лексикӣ барои рафъи душвориҳои хондан, фаҳмидан ва тарҷумаи матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ инъикос ёфтаанд.

Таҳлили суҳбатҳо ва мусоҳибаҳои гузаронидашудаи 96 омӯзгори категорияҳои гуногундошта имкон дод, ки нақши омӯзгорро дар рушд ва таҳкими соҳаи ҳавасмандӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми кор бо

матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ дар дарсҳои ЗА муайян намоем. Шакли амалҳои зерин: фароҳам овардани шароит барои муносибати ҳавасмандкунӣ ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоӣ сиёсӣ (интиҳоби матнҳо, ки воқеаҳо ва ҳодисаҳои имрӯзаро инъикос мекунанд, таҳияи вазифаҳои ҷолиб ва муассир ҳангоми кор бо матнҳо, ки ба рафъи душвориҳо дар фаҳмиш ва тарҷума нигаронида шудаанд) матн, таснифоти ҳодисаҳои грамматикӣ ва конструкцияҳо, ки дар фаҳмидан ва тарҷумаи чизи хондашуда душворӣ меоранд); таҳкими муносибатҳои ҳавасмандии қаблан муқарраршуда дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ; тағйир додани муносибати дохилии донишҷӯён ба сатҳи қобилият, маҳорат ва дониши онҳо дар омӯзиши ЗА ва истифодаи онҳо дар фаъолияти касбии оянда.

Таҳлили натиҷаҳои бадастомада, омӯзиши таҷрибаи рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матни дорои тамоюли иҷтимоӣ сиёсии 96 омӯзгори категорияҳои гуногун имкон дод, ки ташкили дурусти услуби мушаххаси таҷрибаи ташаккулдиҳанда оид ба проблемаи диссертатсия муайян карда шавад.

Объекти таҷрибаи ташаккулдиҳанда донишҷӯёни дорои ҳавасмандии паст дар омӯзиши забони англисӣ ва фаъолияти пешгирикунандаи омӯзгорон барои рафъи онҳо буда, мавзӯи раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти омӯзиш ҳангоми кор бо матн дар дарсҳои ЗА буд.

Ҳадафи озмоиши ташаккулдиҳанда асоснок кардани роҳҳо ва шартҳои асосии афзоиши самаранокии кор бо матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсии омӯзгорон бо донишҷӯёни ноком, ки ҳавасмандии онҳо дар омӯзиши забони англисӣ паст аст.

Ҳадаф ҳалли вазифаҳои асосии ҷузъи ташаккули таҷрибаи педагогиро муайян кард: Бо дарназардошти таҷрибаи таҳлилшуда дар рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли ҷамъиятию сиёсии омӯзгорон дар таҷрибаи педагогӣ мусоидат намуд. Ташкил ва татбиқи

таҷрибаи ташаккулдиҳанда барои рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ.

Таҳияи маҷмӯи машқҳо аз ҷониби омӯзгорон барои рафъи мушкилот ҳангоми кор бо матнҳои самти ҷамъиятию сиёсӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ саривақтӣ мебошад. Вобаста ба ин, санҷиши самаранокии роҳҳо ва шартҳои асосии рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ бо ёрии марҳилаҳои таҳияшудаи барномаи лексикӣ ташкил карда шуд.

Ҳамчун фарзияи кории озмоиши формативӣ пешниҳод карда шуд, ки барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар тарҷума ва дарки матни хондашуда мушкилиҳои асосӣ мушкилиҳои грамматикӣ, услубӣ ва синтаксисӣ, ҳамчунин, душвориҳои лексикӣ мебошанд, ки дар интиқоли матн душвориҳои тарбиявӣ ба вучуд меоранд, маъноӣ мутолиа ва истифодаи тарҷумаи адабӣ ҳангоми кор бо матнҳои самти иҷтимоӣ сиёсӣ душвориҳоро ба вучуд меоранд.

Марҳилаи муҳими озмоишу таҷрибаи ташаккулёбӣ тасдиқи барномаи лексикӣ барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми мутолиаи матнҳои самти гуманитарӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ буд (ниг. ба ҷадвали 6).

Мувофиқи салоҳиятҳои Стандарти давлатии таҳсилот дар донишгоҳҳо, таҳсилот ҳамчун як намуди таълими ЗХ, пеш аз ҳама, сифатҳои зарурии касбӣ дорад, масалан: тавонистани хондан ва тарҷума кардани адабиёти ЗХ бо самти касбӣ, муошират ва иртибот бо ЗХ, мувофиқи таҳассуси фаъолияти онҳо ҳуҷҷатҳо тартиб додан. Таҳсил ҳамчун як навъи таълими забони хориҷӣ, метавонад ҳадаф ё воситаи таълим бошад. Ҳадафи таълими хониш танзим ё ба низом даровардани ҳама гуна маълумоти мушаххасро фаро мегирад, аммо он метавонад ҳамчун воситаи ҳалли дигар масъалаҳои таълимӣ аз қабилӣ пурра кардани захираи луғат, ба низом даровардани донишҳои грамматикӣ,

рушди мушоҳидаи забонӣ ва ғ. баромад кунад.

Ҷадвали 6. Марҳилаҳои ба барномаи лексикӣ нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА

	Мазмуни марҳилаҳо	Ҳадафи марҳилаҳо	Шартҳои марҳилаҳо	Шаклҳо ва усулҳо
1	Аз худ кардани сохтори синтаксисии ҷумлаи англисӣ ҳангоми хондани матни ЗХ	Ташаккул додани малакаҳои хониши грамматикӣ	Дониستاني шаклҳо ва сохторҳои асосии грамматикӣ ҳангоми хондани матнҳо дар равияи гуманитарӣ	Усули сарфунрав - тарҷума, усули шифоҳӣ
2	Фаҳмидани сарлавҳаҳои матн	Маҳорати фаҳмидани матнҳо ва маводҳои рӯзномаҳо тавассути сарлавҳа ташаккул додан	Дониستاني хусусиятҳои сарлавҳаҳои рӯзномаҳо ҳамчун падидаи ифода ва меъёр	Усули фаҳмондадихӣ ва визуалӣ
3	Муайян кардани робитаҳои маъноии байни ҷумлаҳо ва қисмҳои матн	Мақолаҳо ҳамчун як иттилооти ягона қабул кунед	Огоҳӣ аз тамомияти матн аз нуқтаи назари забоншиносӣ	Усули проблемавӣ
4	Истифодаи «марҳилаҳои маъноӣ» ҳангоми хондани матнҳо	Фаҳмидани мундариҷаи мақолаҳои рӯзнома	Дониستاني сохтори семантикии мақолаи иттилоотӣ	Намоиш усул
5	Аз худ кардани усулҳои омӯзиши навҳои хониш	Фаҳмиши пурра ва амиқи маводи рӯзномаҳо таъмин кардан	Дониستاني усулҳои асосӣ, ки фаъолияти хониши рӯзномаҳо таъмин мекунанд	Дониستاني усулҳои асосӣ, ки фаъолияти хониши рӯзномаҳо таъмин мекунанд

Бо овоз хондан кумак мекунанд, ки малакаҳои талаффузро, ки барои гуфтугӯ заруранд, амалӣ карда шаванд. Мавзӯи матнҳо барои хондан дар равияи гуманитарӣ тибқи барномаи таълимӣ муайян карда мешавад. Одатан, мавзӯи интихоби матнҳо самти гуманитарӣ ва иҷтимоӣ сиёсӣ дорад. Хондани матнҳо, ҳамчунин, мақолаҳои рӯзномавӣ ба ЗХ равандҳои зеринро фаро мегирад: дарк ва шинохти нутқи хориҷӣ дар шакли хаттӣ; тамаркузи диққат; таҳлили маъноӣ

калима ва пешгӯйии эҳтимолии хондан; таҳлили матни хондашуда.

Марҳилаи аввали барномаи ба лексика нигаронидашуда ба рушди малакаҳои грамматикии хондани матнҳои гуманитарӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ нигаронида шудааст. Татбиқи ин марҳила дар назар дошта мешавад, ки синтаксис барои донишҷӯён мушкилии забонӣ буда, падидаҳо ва сохторҳои грамматикиро вобаста ба хусусияти мавзӯи тамоюли забон дар назар дорад. Ҳадафи ин марҳилаи барномаи ба лексика нигаронидашуда қобилияти муайян ва шинохти сохторҳои грамматикиро аз рӯйи аломатҳои расмӣ, бо як маъноӣ муайян алоқаманд кардан ва фаҳмидани он чизеро, ки хондашон бо як намуди муайяни сохтори грамматикӣ пешбинӣ мекунад, дар назар дорад. Дар раванди ин марҳила ба кори азхуд кардан ва ба низом даровардани маводи грамматикӣ ва муқоисаи он бо ЗТ диққати махсус дода шуд. Ҳангоми хондани матнҳои самти гуманитарӣ ва иҷтимоӣ сиёсӣ, диққати донишҷӯён ба низомнокии шаклҳои шахсии феъл, контекстизатсияи онҳо, омӯзиши амиқи сохти ҷумлаҳои содда ва мураккаб, намудҳои бандҳои тобеъ, иттифоқҳо, калимаҳо мутамарказ карда мешавад. Ин равиш тахмин мекард, ки донишҷӯён малака ва маҳорати дастрасии маълумоти умумиро аз матни бидуни луғат хондашуда, ҳамчунин, бо луғат бо ЗА ба ЗТ тарҷума кардани босифат ба даст меоранд. Аксар вақт, мақолаҳои рӯзнома як қисми барномаи таълимии омӯзиши ЗА дар равиши гуманитарӣ мебошанд, аз ин рӯ, махсусан қобилияти фаҳмидани мундариҷаи сарлавҳаи мақолаи рӯзнома муҳим аст. Чун қоида, донишҷӯён, пеш аз ҳама, бо мундариҷаи матн аз рӯйи унвони он, ки мазмуни марҳилаи дувумро муайян мекунад, шинос мешаванд. Ҳадафи марҳилаи дуюми барномаи ба лексика нигаронидашуда аз худ кардани малакаҳои дарк ва тарҷумаи сарлавҳа ҳамчун унсури муҳимтарини матн мебошад. Асосан, хусусиятҳои забонии унвон усули баён ва меъёр мебошанд. Татбиқи ин марҳилаи барномаи ба лексика нигаронидашуда муваффақ доништа мешавад, агар донишҷӯён бо хусусиятҳои асосии

тарҷумаи сарлавҳаҳо дар матн ошно бошанд; метавонад сарлавҳаҳои ҷумлаҳоро бо пешгӯиҳои пинҳон муайян кунад; барои сарлавҳаи матн тарзи интиҳоб кардани конструкцияҳои муродифоти грамматикиро донанд; метавонанд сарлавҳаҳои матни кӯтоҳшударо шарҳ диҳанд.

Барои кӯтоҳ будани сарлавҳаҳо, мақолаҳо, пайвандҳои феъли ёридиҳандаи "to be" ва дигар калимаҳои расмӣ партофта шуда, истифода намешаванд, ҳамчунин, аксар вақт нусхаи кӯтоҳшудаи овози ғайрифаъол истифода мешавад. Масалан, "Кӯзаи қадимӣ дар музей шикаста шуд" ("Ancient jug broken in museum"), ки дар ибораи пурра маънои " кӯзаи қадимӣ дар музей шикаста шудааст" ("One ancient jug is broken in museum")-ро дорад. Вақтҳои оддии гурӯҳӣ ба ҷойи вақтҳои гурӯҳии Perfect ё Continuous истифода мешаванд ва воқеаҳоеро тавсиф мекунанд, ки аллакай рух додаанд ё рух медиҳанд. Масалан, "Кумитаи тафтишот парвандаи аз ҷониби ашхоси номаълум шикастани кӯзаро оғоз менамояд" («The Investigative Committee will initiate a case of breaking of Jug by unknown persons»), ки онро дар ҳукми маъмулӣ метавон ҳамчун "Кумитаи тафтишот дар бораи шикастани кӯза аз ҷониби шахсони номаълум парванда боз кард" («The Investigative Committee has opened a case of the jug broken by unknown persons»). "Кумитаи тафтишот парванда боз кард" («The Investigative Committee has opened a case»). Парванда дар бораи шикастани кӯза аз ҷониби шахсони номаълум. Ё ин ки, "Интиҳобкунандагони тоҷик ба сӯйи сандукҳои интиҳоботӣ мераванд", ки маъмулан ҳамчун («Tajik voters go to the polls»), муаррифӣ мешуданд, интиҳобкунандагони тоҷик ба сандукҳои раъӣ фиристода мешаванд (Tajik voters are sent to the polls).

Шакли масдари феъл (инфинитив) барои ифодаи рӯйдодҳо дар замони оянда истифода мешавад, мисол: Тоҷикистон лоиҳаи байналмилалӣ "Об барои рушди устувор"-ро дар СММ пешниҳод менамояд (Tajikistan presents the international project "Water for sustainable development" at the UN, яъне Тоҷикистон лоиҳаи байналмилалӣ "Об

барои рушди устовор"-ро дар СММ пешниҳод карда истодааст ("Tajikistan is demonstrating the international project "Water for sustainable development" at the UN»)".

Ҳар як бахшу фасли матн мазмуни пурраи семантикии онро нишон медиҳад ва робитаи байни ҷумлаҳо ва қисмҳои матн бо назардошти хусусиятҳои сохтори матн муҳим аст. Масалан, матнҳои рӯзнома метавонанд таассуроти бахшҳои пароканда ва ҳамоҳангро эҷод кунанд, ки ба шарофати сохти грамматикӣ таҳия карда мешаванд. Ҳадафи марҳилаи сеюми барномаи ба лексика нигаронидашуда аз он иборат аст, ки ба донишҷӯён дарк кардани матн ҳамчун як маълумоти ягонаи семантикӣ, таҷдиди силсилаи семантикии мундариҷа ва калимаҳо дар маводи матн, дониستاني намудҳои асосии маъноӣ муносибатҳо, аз қабилӣ: мушаххас, рушдкунанда, умумӣ, сабабу натиҷаҳоро меомӯзонанд. Пайвандакҳо ва калимаҳои муттаҳидшударо дуруст шарҳ додан лозим аст, ки, асосан, дарки матнро пурра медиҳад. Татбиқи зуд хондани матнҳо ва мақолаҳои рӯзномаҳо барои таъйини марҳилаи чоруми муайян кардани қисмҳои қалони семантикии матн муҳим аст. Марҳилаҳои семантикӣ мундариҷаи асосии онро инъикос мекунанд, ба дарки пурраи мазмуни асосии матн таъсир мерасонанд. Ҳангоми кор бо матнҳо барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, муайян кардани нишонаҳо, маҷмуа ва алоқаи рӯйдодҳо махсусан душвор аст. Ҳадафи марҳилаи панҷуми барномаи ба лексика нигаронидашуда азхудкунии усулҳои ҷустуҷӯ ва омӯзиши намудҳои хониш дар курси таълими ЗА ва вазифаи муаллим ташаккул ва ба низом даровардани малакаҳои ҷустуҷӯ ва омӯзиши намудҳои хондан ҳангоми кор бо маводи матнӣ ё рӯзнома аст. Татбиқи ин намуди хониш, махсусан, ҳангоми кор бо матнҳо ва маводи рӯзномаҳо дар мавзӯҳои ҷамъиятиву сиёсӣ муҳим аст.

Панҷ марҳилаи кор бо матнҳо ва маводҳои рӯзномаи барномаи ба лексика нигаронидашуда, ки дар боло тавсиф шудаанд, рушди кор бо матнҳои тамоюли ҷамъиятӣ-сиёсиро дар ҷараёни фаъолияти таълимӣ бо

донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ то ташаккули мукаммали малакаи амалҳои нутқ ва ташаккули малакаи грамматикӣ, ки дар абстраксия кардани матнҳо аз англисӣ ба тоҷикӣ малакаи асосӣ мебошад. Онҳо вазифаҳоро ҳангоми кор бо матн муайян мекунад. Худи вазифаҳо тавре интиҳоб шуда буданд, ки онҳо ба донишчӯён тафсир ва ҷамъбасти мазмуни асосии матн, ҳамчунин, ба роҳ мондани робитаи сабабу оқибатҳои байни қисмҳои матнро пешниҳод мекарданд. Супоришҳо ба рушд ва ташаккули малакаҳои консепти матнҳои ношинос нигаронида шуда буданд, ки дар он донишчӯён маҳорати нутқи худро машқ мекарданд.

Барои муваффақона ба амал баровардани ин панҷ марҳилаи барномаи лексикӣ навъҳои вазифаҳо барои ҳар як марҳала пешниҳод карда шуданд. Вазифаҳои марҳилаи аввали барномаи ба лексика нигаронидашуда (ҳангоми аз худ кардани сохтори синтаксисии ҳукми англисӣ): навъи ин ҷумларо ҳамчун навъи таркиб муайян кунед; ҷумлаҳои дорои мураккабии "унвонӣ (номинативӣ) бо масдар (инфинитив)"-ро ба бандҳои иловагӣ табдил диҳед; ин ҷумлаҳоро аз тоҷикӣ ба англисӣ бо истифода аз сохти "унвонӣ бо масдар" тарҷума кунед; ҷумлаҳои мураккабро тарҷума карда, ба пайвандакҳои "агар" ва "оё" таваҷҷуҳ кунед; муайян кунед, ки калимаҳои дар зерашон хаткашидашуда кадом ҳиссаи нутқ мебошанд; исмҳои мувофиқро барои феълҳо интиҳоб кунед; Ҷумлаҳоро тарҷума карда, ба фарқи байни хабар (предикат)-и замони гузашта ва сифат дар вазифаи таърифӣ диққат диҳед. Вазифаҳои марҳалаи дуюми барномаи лексикӣ (фаҳмидани сарлавҳаҳои матнҳо ва мақолаҳои рӯзномаи дорои самти ҷамъиятию сиёсӣ): муайян кардани хусусиятҳои сохторӣ ва грамматикии унвон; муайян кардани хусусияти сохтори грамматикӣ; хусусияти алоқаи сарлавҳаро бо мазмуни матн муайян намояд; ба пайдарҳамии ҷузъҳои онҳо аҳамият дода, қатори калимаҳоро тарҷума кунед. Танзими марҳилаи сеюми барномаи ба луғат нигаронидашуда (муайян кардани

робитаҳои маъноии байни ҷумлаҳо ва қисмҳои матн): сохти грамматикӣ ва аъзои ҷумлаҳо муайян мекунад (ҳолати исм, дар кадом замон кор фармудани феъл, дараҷаи муқоисаи сифатҳо ва ғайра); муносибатҳои маъноӣ ва мавҷудияти иттифоқҳо ва калимаҳои иттифоқиро муайян мекунад; аз се ҷумлаи матн ҷумлаи дурусти ғумшударо интихоб кунед; бахшҳои зеринро тавре тартиб диҳед, ки он бо матн ҳамоҳанг бошад. Супориши марҳилаи чоруми барномаи ба лексика (муайян кардани қисмҳои бузурги семантикӣ ва матн): пас аз матн ба саволҳо ҷавоб диҳед ва мавзӯи мундариҷаи иттилоотро дар матн таҳия кунед; матнро бинед ва ҷумлаҳо, ки ғояи асосии матнро инъикос мекунад, зикр кунед; ба саволҳо ҷавоб гиред. Супориши марҳилаи панҷуми барномаи ба лексика нигаронидашуда (азҳудкунии усулҳои ҳонандаи матнҳо): сарлавҳаҳоро хонед ва мавзӯи матнро муайян кунед; сарлавҳаеро аз онҳое, ки барои матн пешниҳод шудаанд, интихоб кунед; матнро худатон сарлавҳа кунед; ҷадвалро бо калимаҳои калидӣ аз матн пурра кунед; ба саволҳо ҷавоб диҳед; ба ғуфтаҳои зерин розӣ ё рад кунед. Самаранокии кори пешниҳодшуда бо матнҳо дар татбиқ аз барномаи ба лексика нигаронидашуда дар соли дуюм дар дарсҳои амалӣ аз ЗА дар доираи ҷанбаи мавзӯҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ дар шароити муқаррарии равияи гуманитарӣ санҷида шуд.

Дар озмоиши ин масъала 40 донишҷӯи равияи гуманитарӣ иштирок карданд. Мавод барои кор матнҳо дар ҷанбаҳои мавзӯҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва матнҳои рӯзномаҳо бо ЗА-и тамоюли иҷтимоӣ ва сиёсӣ буд. Интихоби ин мавод аз он иборат буд, ки имтиҳони ниҳой дар охири таълими ЗА дар равияи гуманитарӣ назорати ташаккули малака ва маҳорати таълиф ва таҳияи реферат ва мақолаи рӯзнома мебошад.

Дар матнҳои рӯзнома дар мавзӯҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва гуманитарӣ, ки барои гузарондани таҷрибаҳо истифода мешуданд, шумораи калимаҳои ношинос барои донишҷӯёни курси дуюм 9%-ро ташкил дод. Ин методологияи барномаи ба лексика нигаронидашуда

хамчунин татбиқи робитаҳои байнисоҳавиро дар таълими донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ муайян мекунад. Яке аз душворихоии асосӣ дар раванди гузаронидани таҷрибаҳои методӣ зарурати эҷоди асбобҳои ченкунии худӣ барои муайян кардани падидаи методологӣ буд. Санҷиш хамчун муайян кардани муваффақияти таълими донишҷӯён аз рӯйи методологияи пешниҳодшуда таъсис дода шуд. Меъёри асосии муваффақияти санҷиш возеҳии матни супоришҳо буд, ки ба фаҳмиши мувофиқи хониш созгор аст. Барои гузаронидани санҷиш марҳилаҳои зерини санҷиш ба назар гирифта шуданд: қобилияти кушодани ихтисорот дар матн; дониستاني воситаҳои асосии калимасозӣ; дониستاني сохторҳои грамматикӣ ва хусусиятҳои услубҳои рӯзнома ва матнҳои гуманитарӣ; қобилияти муайян кардани маънои падидаи грамматикӣ хоси ин матнҳо; қобилияти дуруст шарҳ додани хусусиятҳои унвони англисӣ; қобилияти алоқаманд кардани мавзӯ бо мундариҷаи асосии матн; қобилияти ҷавоб додан ба саволҳо оид ба мундариҷаи матн. Санҷиш, ки аз 23 супориш иборат аст, аз ҷониби устодони кафедраҳои забонҳои хориҷии донишгоҳҳои таҷрибавӣ барои донишҷӯён, ки дар курси дувум ЗА-ро меомӯзанд, санҷида шудааст. Дар охири қисмати аввали натиҷаҳо барои ҳар як марҳила, барои сода кардани баъзе унсурҳои тестӣ, шумораи супоришҳои тестӣ ба 18 адад кам карда шуд.

Санҷиш бо тавсифи ҳамаи марҳилаҳо ва вазифаҳо нусхабардорӣ карда шуда, пас аз шарҳу фаҳмонидани супоришҳо барои кори мустақилонаи минбаъда ба донишҷӯён дода шуд. Санҷиш қисми назариявӣ ва амалӣ, хамчунин, маҷмӯи дониши зарурии сохторҳои грамматикӣ ро фаро мегирад, ки барои иҷрои вазифаҳо барои хондани фаҳмиш заруранд. Донишҷӯён бо мундариҷаи тест ва нақшаи гузаронидани омӯзиши таҷрибавӣ, ҳадафҳо ва вазифаҳои он шинос шуда, баъдан мустақилона иҷрои супоришҳоро ба роҳ монданд.

Таҷрибаи формативӣ дар солҳои таҳсили 2021-2022 гузаронида шуд. Ҳадафи ин марҳила (мактаб) зарурати муайян кардани сатҳи

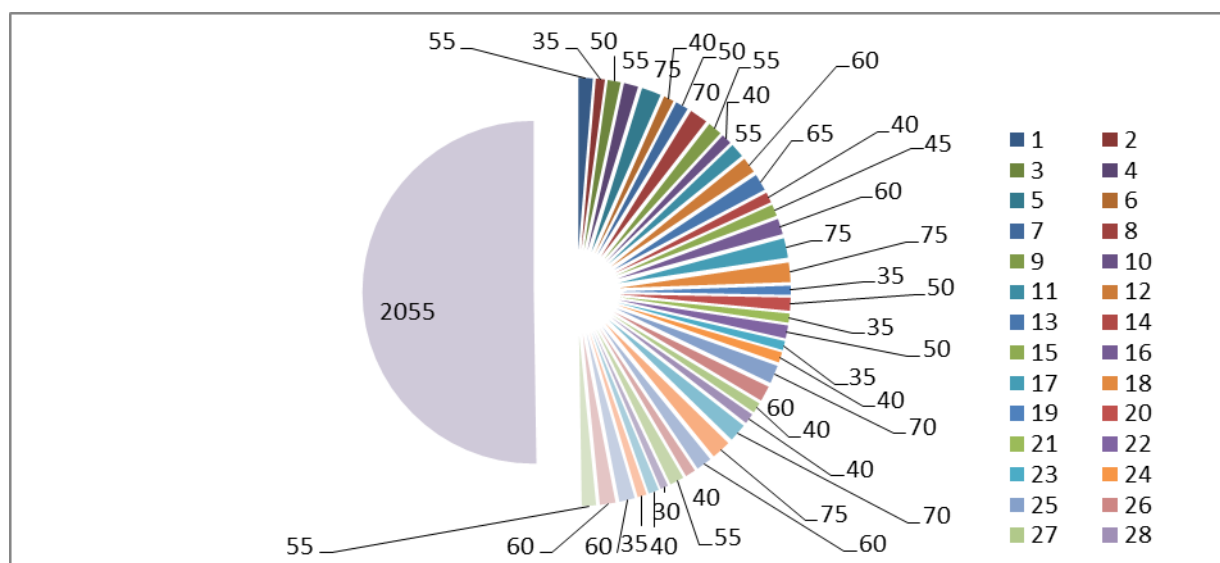
ибтидоии фаҳмиши матнҳо дар мавзӯҳои гуманитарӣ ва иҷтимоию сиёсӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ буд. Санҷиш дар ҳар як гурӯҳи омӯзишии иборат аз 14-15 нафар алоҳида гузаронида шуд. Барои рафъи мушкилоти лексикӣ ба донишҷӯён калимаҳои ношинос бо тарҷумаашон дода шуданд. Дар ин вақт 60 дақиқа ҳудо карда шуд. Донишҷӯён ҷавобҳои худро дар шаблоне, ки пешакӣ тайёр карда шуда буданд, зикр карданд. Барои роҳат, натиҷаҳои донишҷӯён бо фоиз ифода карда шуданд. Натиҷаҳои фасли озмоиши муайянкунӣ барои ҳар як марҳилаи татбиқи барномаи ба лексика нигаронидашуда дар ҷадвал оварда шудаанд (ниг. ба ҷадвали 7, диаграммаи 2). Натиҷаҳои имтиҳони донишҷӯёнро таҳлил карда, ба ҳулосае омадем, ки ҳеҷ кадоме аз онҳо ба марҳилаҳои супоришҳо пурра тоб наовардаанд. Махсусан, вазифаҳои марҳилаи дуюм, ки ба дарки сарлавҳаҳои матнҳо ва марҳилаи сеюм, ба муайян намудани алоқаҳои маъноии байни ҷумла ва ҳиссаҳои матн нигаронида шуда буданд, душвор буданд. Миқдори супоришҳои дурусти донишҷӯён дар санҷиш 63%-ро ташкил дод.

Таҷрибаи формативӣ дар ҷаҳорҷӯбаи ҷанбаҳои мавзӯҳои гуманитарӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ, дар баробари таълими матнҳои рӯзнома ва матнҳои мавзӯҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ сурат гирифт. Пас аз шиносӣ бо марҳилаҳои супоришҳо маводи назариявиро донишҷӯён мустақилона меомӯхтанд, аммо дар сурати душворӣ онро омӯзгорон мефаҳмониданд. Донишҷӯён пас аз рафъи тамоми душвориҳои қисми назариявӣ ба иҷрои супоришҳои қисми амалӣ шуруъ намуданд.

**Ҷадвали 7. Натиҷаҳои баҳши озмоиши донишҷӯён оид ба
таъбиқи барномаи ба лексика нигаронидашуда**

№	Марҳилаи 1	Марҳилаи 2	Марҳилаи 3	Марҳилаи 4	Марҳилаи 5	Натиҷаҳои донишҷӯён
1.	10	5	10	10	20	55
2.	10	5	10	10	25	60
3.	10	5	10	15	20	60
4.	0	5	5	10	15	35
5.	5	0	5	10	20	40
6.	0	0	5	15	10	30
7.	5	5	10	15	20	55
8.	5	0	5	10	10	30
9.	10	10	5	15	20	60
10.	10	10	10	20	25	75
11.	10	10	10	20	20	70
12.	5	5	5	10	15	40
13.	10	0	0	5	15	30
14.	10	5	10	15	20	60
15.	10	10	5	15	30	70
16.	5	5	5	10	15	40
17.	10	0	0	5	20	35
18.	10	10	0	10	20	50
19.	5	0	5	10	15	35
20.	5	5	5	5	15	35
21.	10	0	5	10	25	50
22.	0	0	5	10	20	35
23.	10	5	10	20	30	75
24.	10	5	10	20	30	75
25.	5	5	10	10	30	60
26.	5	5	5	5	25	45
27.	5	0	5	10	20	40
28.	5	10	5	15	30	65
29.	10	10	10	10	20	60
30.	10	10	5	10	20	55
31.	0	5	5	5	25	40
32.	10	5	5	10	25	55
33.	10	5	5	20	30	70
34.	10	5	5	10	20	50
35.	5	0	5	10	20	40
36.	10	5	10	20	30	75
37.	10	0	5	15	25	55
38.	5	5	10	10	20	50
39.	10	0	0	5	20	35
40.	5	5	10	15	20	55
Ҳаҷ	263	212	250	475	855	2055

Диаграммаи 2. Натиҷаҳои марҳилаи донишҷӯёни гурӯҳи озмоиши муайянкунӣ оид ба татбиқи барномаи ба лексика нигаронидашуда

Барои таҳлили натиҷаҳои донишҷӯён дар ҳар як марҳилаи барномаи ба лексика нигаронидашуда натиҷаҳо дар ҷадвали ҷамъбасти оварда шудаанд (ниг. ҷадвали 8).

Ҷадвали 8. Маълумоти умумӣ дар бораи натиҷаҳои донишҷӯён барои ҳар як марҳилаи озмоиши педагогӣ

Марҳила	Марҳилаи 1	Марҳилаи 2	Марҳилаи 3	Марҳилаи 4	Марҳилаи 5	Натиҷаҳои умумии тестӣ
Таҷрибаи тасдиқӣ	263 13%	212 10%	250 12%	475 23%	855 42%	2055 100%
Таҷрибаи ташаккули	375 12%	385 12%	380 12%	825 25%	1250 39%	3215 100%

Таҳлили умумии натиҷаҳои донишҷӯён нишон медиҳад, ки нишондиҳандаи миёна дар таҷрибаи муайянкунанда 63,3% ва дар таҷрибаи шаклгиранда 88,2%-ро ташкил дод.

Таҷрибаи ташаккулдиҳанда 40 соатро фаро гирифт: 20 соати кори синфӣ таҳти роҳбарии муаллим ва таҷрибаи ташаккулдиҳанда 20 соати

кори мустақилонаи донишҷӯён. Дар охири курси методологияи пешниҳодшудаи барномаи ба лексика нигаронидашуда аз рӯйи сохтори шабеҳи санчиши таҷрибаи педагогӣ санчиши порча гузаронида шуд.

Натиҷаҳои ҳар як донишҷӯ дар ҳар як марҳила дар ҷадвал оварда шудаанд (ниг. ба ҷадвали 9). Тибқи натиҷаҳои ҷадвали 9-и таҷрибаи ташаккулдиҳанда, бояд зикр кард, ки нишондиҳандаи парокандагии натиҷаҳои донишҷӯён хеле паст шудааст, ки ҳадафмандии омӯзишро дар доираи барномаи ба лексика нигаронидашуда нишон медиҳад. Донишҷӯёне, ки дар таҷрибаи педагогӣ 3 натиҷаи пасттаринро ба даст овардаанд, аз сабаби беморӣ муддати дароз ба дарс нарафта буданд.

Таҳлили умумии натиҷаҳои донишҷӯён нишон медиҳад, ки нишондиҳандаи миёна дар таҷрибаи муайянкунанда 63,3%, баъд аз таҷрибаи шаклгиранда 88,2%-ро ташкил дод.

Дар марҳилаи озмоиши муайянкунӣ ҳеҷ кадоме аз донишҷӯён ҳама вазифахоро пурра иҷро накарданд ва пас аз омӯзиши барномаи ба лексика нигаронидашуда шумораи донишҷӯёне, ки аз уҳдаи ҳамаи марҳилаҳои супоришҳо баромада буданд, 5 нафарро ташкил дод. Бузургтарин афзоиши нишондиҳандаҳо дар марҳилаҳои якум, дуюм ва сеюми барнома ба лексика нигаронида шудааст.

Натиҷаҳои таҷрибаи ташаккулдиҳанда имкон медиҳанд, ки дар бораи самаранок истифода бурдани методологияи барномаи ба лексика нигаронидашуда дар ҷараёни кор бо матнҳои тамоюли иҷтимоӣ-сиёсӣ ва гуманитарӣ дар дарсҳои ЗА тахмин кардан мумкин аст.

Ҳамин тариқ, диққати асосӣ дар таълими хондани матнҳои самти гуманитарӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ, ҳамчунин, маводи рӯзнома ба ЗА бояд ба кори азхудкунии сохторҳои грамматикӣ, ки ба ЗТ мукотиба надоранд, бахшида шуда, барномаи ба лексика нигаронидашуда дар таҷрибаи шаклгирӣ татбиқ карда шавад.

**Ҷадвали 9. Натиҷаҳои мақтаи донишҷӯён дар озмоишу таҷрибаи
ташаққулдиҳандаи ба лексика нигаронидашуда**

№	Марҳилаи 1	Марҳилаи 2	Марҳилаи 3	Марҳилаи 4	Марҳилаи 5	Натиҷаҳои донишҷӯён
1	10	10	10	20	25	75
2	10	10	10	20	30	80
3	10	10	10	15	25	70
4	10	10	5	20	25	70
5	5	5	10	20	25	65
6	10	10	10	30	40	100
7	5	5	10	20	35	75
8	10	10	10	10	25	65
9	10	10	10	15	30	75
10	10	10	10	20	35	85
11	10	10	10	20	30	80
12	10	10	10	30	40	100
13	10	10	5	15	20	60
14	10	10	10	15	35	80
15	10	10	5	15	30	70
16	10	10	10	20	35	85
17	10	10	10	20	30	80
18	10	10	10	30	40	100
19	5	10	5	20	35	75
20	10	10	10	20	25	75
21	10	10	10	10	35	75
22	10	10	10	10	30	70
23	10	10	10	30	40	100
24	10	10	10	20	30	80
25	5	10	15	20	35	85
26	10	10	10	15	25	70
27	10	10	5	20	20	65
28	10	10	10	20	30	80
29	10	10	10	20	25	75
30	10	10	10	20	25	75
31	10	10	10	15	25	70
32	10	10	10	10	25	65
33	10	10	10	20	30	80
34	10	10	10	20	25	75
35	10	10	10	20	25	75
36	10	10	10	20	30	80
37	10	10	10	30	40	100
38	10	10	10	15	30	75
39	10	10	10	20	30	80
40	5	5	10	20	35	75
Натиҷаҳо	375	385	380	825	1205	3170

Хулосаҳои боби дуюм

Дар ин боби омӯзиши таҷрибавӣ оид ба афзоиши самаранокии рафъи душвориҳои таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, таҷрибаи рафъи душвориҳои таълимӣ дар омӯзиши ЗА таҳлил карда шудааст, ки имкон дод, хулосаҳои зерин ба даст оварда шаванд: Барои таҳияи муқаррароти илмӣ дар фаъолияти тарбиявии ислоҳӣ зарур буд: пурзӯр кардани аҳамияти натиҷаҳои таҳқиқи муайян дар фаъолияти омӯзгори ЗА, равшан кардани моҳият ва мундариҷаи фаъолияти тарбиявии ислоҳӣ ҳамчун асоси фаъолияти педагогӣ, раванди рафъи мушкилоти таълимӣ, аз ҷумла сабабҳо, шароит ва омилҳои мушкилот дар раванди фаъолияти таълимии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, намунаҳо ва ихтилофҳо, ҳамчунин роҳҳои рафъи ин мушкилот дар фаъолияти таълимии донишҷӯён. Барои ташкили самараноки машғулиятҳои таълимӣ аз ҷанни ЗА муҳим буд: таҳияи ҳадафҳо ва вазифаҳои фаъолияти тарбиявии ислоҳии омӯзгорон, пурзӯр намудани эҳтиёҷоти онҳо ба истифодаи ин ҳадафу вазифаҳо, муайян намудани механизмҳои педагогии таъсири ЗА, ҳамкориҳои омӯзгорон бо донишҷӯёни ноком барои баланд бардоштани ҳавасмандии онҳо, ташхис ва пешгӯии мушкилоти мавҷудаи таълимӣ, муайян кардани роҳҳо ва усулҳои асосии амали ислоҳӣ дар чараёни омодагии омӯзгорон барои рафъи мушкилоти мавҷуда.

Дар нақшаи методӣ зарур буд: аҳамияти маҷмӯӣ ва пайваस्ताгии усул ва шаклҳои таълим бо мақсади самаранок татбиқи фаъолияти ислоҳӣ-тарбиявии омӯзгорон барои рафъи мушкилоту душвориҳо, ҳамчунин кор карда баромадани роҳҳои барои самаранок истифода бурдани усулҳои инфиродии воситаҳо ва шаклҳои ҳамкориҳои таълимии ислоҳӣ барои рафъи мушкилоти таълими донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши ЗА.

Дар чараёни озмоиши педагогӣ низоми кор бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоию сиёсӣ таҳия карда шуд, ки аз 5 марҳилаи асосии

барномаи ба лексика нигаронида шудааст, ки чузъи муҳими ҳангоми кор бо матнҳо мебошанд.

Марҳилаҳои асосӣ инҳо буданд: азхудкунии сохтори синтаксисии ҳукми англисӣ; дуруст дарк ва тарҷумаи сарлавҳаҳои мақолаҳо ва матнҳои рӯзномаҳо дар доираи мавзӯҳои иҷтимоию сиёсии гуманитарӣ; муайян кардани робитаҳои маъноӣ байни ҷумлаҳо ва қисмҳои матн; истифодаи марҳалаҳои семантикӣ ҳангоми хондани матн; азхуд кардани усулҳои омӯзиши навъи хониш.

Барои рафъи мушкилоти муайяншуда ҳангоми кор бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоию сиёсӣ, намудҳои вазифаҳо барои ҳар як марҳилаи барномаи ба лексика нигаронидашуда пешниҳод карда шуданд.

Барои санҷидани натиҷаҳои самаранокии таълими ЗА тест тартиб дода шуд, ки он ҳамчун усули таҳқиқотӣ ва ҳамчун воситаи таълим истифода шудааст.

Самаранокии методологияи пешниҳодшудаи барномаи ба лексика нигаронидашуда аз рӯи ин марҳилаҳои омӯзиш кор кардан бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоию сиёсиро дар татбиқи минбаъда идома додан мумкин аст, ки ба такмили раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ имкон медиҳад дар омузиши ЗА дар байни равияҳои гуманитарӣ мусоидат карда шавад.

Хулоса

Дар рисола муқаррароти илмӣ ва амалии раванди мушаххаси педагогии рафъи душворихои таълимӣ дар азхудкунии ЗА аз ҷониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ асоснок ва дар рафти корҳои озмоишию таҷрибавӣ муайян карда шуда, роҳу шартҳои асосии афзоиши самаранокии ин раванд тасдиқ карда шудааст.

Таҳлили таҳқиқоту таълифоти олимону муҳаққиқон, методистон, амалгароёни ватанӣ ва таҳқиқоту озмоишҳои корбастанамудаи мо имкон дод, ки маҷмӯи душворихои таълимӣ дар мактабҳои олии, аз ҷумла, донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, ки ба душворихое, ки барои муваффақона омӯختани ЗХ монеа мешуданд, баргараф карда шуданд.

Мазмуни раванд ба даст овардани натиҷаҳои метафанӣ вобаста ба ташаккул ва ташкили фаъолияти таълимии омӯзгорон ва донишҷӯёнро фаро мегирад: ташхиси мушкилоти гуногуни таълимӣ байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши забони англисӣ; пешгӯии динамикаи рафъи душворихои омӯзиш; ташаккули малакаҳои худдорӣ ва худомӯзӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; ислоҳи муносибатҳои манфии ҳавасмандии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; пешгирӣ ва рафъи мушкилоти омӯзишӣ; рушд додани қобилият ва маҳорати тарбиявӣю ташкилотчигӣ; ташаккули қобилият, малакаҳои таълимӣ ва зеҳнӣ; тарбия намудани муносибати эҳтиромона ва таҳаммулпазирӣ нисбат ба намояндагони миллатҳои дигар; эҷоди муносибатҳои мусбӣи ҳавасмандгардонӣ ба омӯзиши таърихи кишварҳои забони мавриди ҳадаф.

Имконоти асосии раванди баррасишаванда тавассути вазифаҳои асосии муайяншуда амалӣ карда мешаванд: ташхис; барқароркунанда; чуброн кардан; ислоҳӣ; пешгӯӣ; ҳавасмандкунанда; ҳавасмандгардонию худтанзимкунӣ ва худомӯзии донишҷӯён.

Дар таҳқиқоти таҷрибавӣ самаранокии рафъи душворихои таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ,

имкон дод, ки таҷрибаи рафъи душвориҳои таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар озмоиши изҳоротӣ таҳлил карда шавад ва таҳлили диссертационӣ дар он имкон дод, ки хулосаҳои зарурии назариявӣ ва амалӣ бароварда шавад: барои таҳияи муқаррароти назариявӣ дар фаъолияти таълимии ислоҳӣ зарур буд: тақвият бахшидани натиҷаҳои илмии ошкоршуда дар фаъолияти омӯзгори ЗА, возеҳ сохтани моҳият ва мундариҷаи корҳои тарбиявии ислоҳӣ ҳамчун асоси омӯзгорӣ дар чараёни рафъи душвориҳои тарбиявӣ, аз ҷумла сабабҳо, шароит ва омилҳои душвориҳои раванди таълим, фаъолияти донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ, шакли ихтилофҳо, ҳамчунин, роҳҳои рафъи ин душвориҳо дар фаъолияти таълимии донишҷӯён.

Барои ташкили самараноки машғулиятҳои таълимӣ аз ЗХ муҳиманд: таҳияи ҳадафҳо ва вазифаҳои фаъолияти тарбиявии ислоҳии омӯзгорон, пурзӯр намудани эҳтиёҷоти онҳо ба истифодаи ин ҳадафу вазифаҳо, муайян намудани механизмҳои таъсири педагогии ЗА ба донишҷӯёни номуваффақ, ки дараҷаи ҳавасмандии паст доранд ва муайян кардани роҳи усулҳои асосии фаъолияти ислоҳӣ дар раванди тайёр кардани омӯзгорон барои рафъ, ташхис ва пешгӯии душвориҳои мавҷудаи таълим.

Яке аз роҳҳои асосӣ ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён барои рафъи мушкилоти ЗА буд, ки шартҳои асосии татбиқи он инҳо буданд: азхуд кардани малака ва маҳорати муоширати забони хоричӣ аз ҷониби донишҷӯён, азхудкунии босифати гуманитарӣ - касбии ЗА, мавҷудияти ҳисси мусбӣи шахсии фаъолият дар байни донишҷӯён ҳангоми машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА, зухуроти хусусиятҳои инфиродии психологӣи донишҷӯён ва баррасии онҳо ҳангоми машғулиятҳои омӯзишӣ, кори мустақилона барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар азхудкунии ЗА, таъмини робитаи зичи маводи дарсии ЗХ бо хидмати касбии дарпешистода, дониستاني механизми ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиш ва ғайра. Дастгирии методии технологияҳои

иттилоотӣ ва иртиботӣ дар омӯзиши ЗА як роҳи муҳими педагогии рафъи мушкилоти таълим буд. Тавсия дода мешавад, ки ба шартҳои асосии татбиқи он ишора кард: ҳамкориҳои фаъоли методии ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти таълимӣ, истифодаи методии санҷидашудаи технологияҳои муосири иттилоотию иртиботӣ барои омӯзиши ЗА, татбиқи муносибати инфиродӣ-шахсӣ ба донишҷӯёни ноком, оптимизатсияи усулҳои таълими ЗА, ҷорӣ намудани технологияҳои баланди методӣ дар раванди таълими ЗА, истифодаи оқилона ва бошууронаи имконоти интернет ва технологияи компютерӣ, истифодаи порчаҳо аз филмҳои таълимӣ ва барномаҳои телевизионӣ, истифодаи эҷодӣ аз тахтаи интерактивӣ ва таъминоти барномавӣ, мунтазам гузарондани олимпиадаҳои ЗХ ва ғайра.

Санҷиши таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ ва шароитҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён чихати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ ғояҳои асосии фарзияро тасдиқ карда, татбиқшавандагии амалӣ ва таъсирбахшии худро исбот намуд.

Мониторинги ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён чихати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА имкон дод таҳарруки мусбати дараҷаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ муқаррар карда шавад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдода оид ба проблемаи «Хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА чихати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ» чунин **хулосаҳо** бароварда шуданд:

1. Дар рафти таҳқиқот мафҳуми «салоҳиятмандии коммуникативӣ» дар нисбат ба донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ дақиқ карда шуд. Салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ҳамчун қисмати салоҳияти ғайрзабонии коммуникативие муайян карда мешавад, ки он маҷмӯи донишҳо оид ба кишвари забони мавриди омӯзиш, фарҳанги кишвари худ, ҳамчунин маҳоратҳо,

қобилиятҳо ва сифатҳои шахсиятро ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА фаро мегирад [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 6-М, 8-М].

2.Таҳлили кори таҷрибавӣ-озмоишӣ нишон дод, ки кори мақсаднок оид ба ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар асоси модели таҳиякардаи мо бо татбиқи шароитҳои педагогии ҷудокардашуда бештар дараҷаҳои баланд ва миёнаи дараҷаҳои ташаккули маҳоратҳои мавриди таҳқиқро дар омӯзгорони ояндаи ЗА таъмин мекунад [1-М, 2-М, 4-М, 5-М].

3.Тавассути озмоиш тасдиқ карда шуд, ки ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ давра ба давра, шуруъ аз давраи худмуайянкунии шахсият тадриҷан руҳ медиҳад, ки ин ҳангом донишҷӯ намояндаи фарҳанги худӣ мебошад, то давраи гуфтугӯи фарҳангҳо, ки зимни он донишҷӯ таҳвилгари фарҳангҳо дар раванди таълими ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад [1-М, 2-М, 5-М, 6-М, 7-М].

4.Истифодаи мачмӯӣ ва давра ба давраи имкониятҳои технологияҳои мултимедӣ барои мақсадҳои алоҳидаи дидактикӣ, истифодаи кори мустақилона, татбиқи шаклҳои гуногуни машғулияти интерактивӣ ба ташаккули анғезаи ботинӣ ба омӯзиши ЗА, истифодаи он дар касби интиҳобкарда мусоидат намуда, қобилиятҳои эҷодии омӯзгорони ояндаи ЗА-ро ташаккул дода, онҳоро ба дараҷаи нави иттилоотӣ ва креативӣ-когнитивӣ мебарорад [3-М, 4-М, 6-М].

5.Таҳқиқот натиҷабархшии модели коркардшудаи ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА-ро тасдиқ кард, ки он мақсад, принципҳо; мундариҷа; шаклҳо ва методҳо (гуфтугӯӣ, коммуникативӣ, эвристӣ, бозигӣ, методҳои лоиҳаҳо, моделсозӣ), давраҳои асосӣ (муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва ҷамъбасти); натиҷаҳо (дараҷаҳои ташаккули муошират: баланд (эҷодӣ), миёна (маҳсулнок), паст (бемаҳсул)-ро фаро мегирад [1-М, 3-М, 4-М, 8-М, 11-М].

6. Аҳамиятнокии ташаккули ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишчӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар муҳити бисёрзабонӣ ва бисёрфарҳангӣ бо он муайян карда мешавад, ки тамоюлҳои дидактикаи муассисаҳои таҳсилоти олии барои рушди комили шахсияти толибилм ва омодагӣ барои кори рақобатпазир дар ҳолатҳои зудҳаракатии байналмилалӣ ва ҳамгирӣ равшан мебошанд [3-М, 4-М, 7-М].

7. Дар раванди таълим татбиқи гардондани МТМ «ЗА барои донишгоҳҳои омӯзгорӣ» дар асоси методи таълими кредитӣ-амсилавӣ ба таъмини давра ба давраи салоҳиятмандии нутқии донишчӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА иҷрои интихоби шаклҳо ва технологияҳои гуногуни инфиродикунонӣ ва чудосозии таълим мусоидат намуд [4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

8. Технологияи педагогӣ дар таълими ЗХ бо мақсади омодагардонии омӯзгорони ояндаи ЗА ба ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ҳолати муоширати байнифарҳангӣ ҳамчун технологияи шахсиятӣ-фаъолмандии таълим амал мекунад ва алтернативаи низоми анъанавӣ ба сифати яке аз шароитҳои босамараи ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишчӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 8-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Бо мақсади самаранок рафъ намудани мушкилоти таълимӣ дар раванди омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ, пешниҳод карда мешавад:

1. Ба мудирони кафедраҳои забонҳои хориҷӣ: гузаронидани пурсиши донишчӯён бо мақсади фарқ кардани мушкилоти таълимӣ дар марҳилаи аввал ва ислоҳи самараноки онҳо дар чараёни фаъолияти таълимӣ дар равияи гуманитарӣ тавсия дода мешавад;

2. Ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ,

технологияҳои модулии омӯзиш ба амалияи таълимии рафъи мушкилоти таълимии омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён;

3.Тавсия карда мешавад, ки дар байни донишҷӯён ангега ва хавасмандии худомӯзӣ барои рафъи мушкилоти омузиши ЗА рушд дода шавад;

4.Таклиф карда мешавад, ки ба раванди омӯзиши ЗА бо барномаи ба лексика нигаронидашудае, ки муаллиф барои рафъи душворихои таълимӣ ҳангоми кор бо матнҳои самти гуманитарӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ тартиб додааст, ворид карда шавад;

5.Ба омӯзгорони ЗХ тавсия дода мешавад, ки фаъолияти таълимӣ ва методиро ҷиҳати такмил додани раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ дар донишҷӯён бинобар мазмуну мундариҷаи ҷузъу унсурҳои дар рисола асоснокшуда пурзӯр намоянд;

6.Тайёрии сатҳи баланди ташкилӣ-методӣ нисбати машғулияти иловагӣ бо донишҷӯёни номуваффақ ё заиф таъмин карда шавад;

7.Ба омӯхтани хусусиятҳои шахсӣ-инфироӣ ва психологии донишҷӯён ҳангоми рафъи душворихои таълимии онҳо дар омӯзиши ЗА таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда шавад.

8.Ба донишҷӯёни курси яқум ва дуҷум, ки ЗА-ро меомӯзанд, тавсия дода мешавад: дар олимпиадаҳои ЗА, семинар ва конференсияҳои илмӣ оид ба ЗА маҳз бо ЗА фаъолона иштирок кунанд;

9.Такмили маҳорати фанни хониш, худташкिलӣ ва худмудирӣ, алалхусус, худомӯзӣ ва худтаълимдихӣ; рушд додани маҳорат ва малақаҳои таълимӣ, муошират ва қобилияти ташкилӣ ҳангоми омодагӣ ба машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА махсус ба роҳ монда шавад.

Дар маҷмуъ, нуктаҳои алоҳида ва натиҷаҳои таҳқиқотро дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ (коллекҳо), Донишқадаҳои такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф, Марказҳои омӯзиши ЗХ амалан истифода намудан мумкин аст.

Рӯйхати адабиёт:

1. Абрамовская, Н.Ю. Выявление трудностей при обучении аудированию, обусловленных стилевой принадлежностью звучащих текстов: на материале английского языка для младших курсов языкового вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Абрамовская Нина Юрьевна. - М., 2000. - 17 с.

2. Авганов, С.С. Профессиональная подготовка будущего учителя иностранных языков на основе применения компьютерных технологий для общеобразовательных школ (на материале английского языка). Дис....д-ра пед.наук/С.С.Авганов[Текст].-Душанбе, 2010. - 356 с.

3. Аветисян, Н.Г. Английский язык для делового общения. Тесты (для бакалавров и магистров) / Н.Г. Аветисян, К.Ю. Игнатов. - М.: КноРус, 2018. - 94 с.

4. Агабекян, И.П. Английский язык: Учебное пособие/И.П.Агабекян. - Рн/Д: Феникс, 2018. - 48 с.

5. Азимов, Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Текст]/Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин.- М.: ИКАР, 2009. - 448 с.

6. Александрова, О.В. Современный английский язык: Морфология и синтаксис /О.В.Александрова. - М.: Academia, 2018. - 317 с

7. Александрова, О.В. Учим английский язык / О.В. Александрова. - М.: Эксмо, 2019. - 320 с.

8. Алиев, С.Н. Научно-педагогические основы формирования профессиональной компетенции будущих учителей иностранных языков в педвузах Республики Таджикистан (на материале английского языка). Дис. ...д-ра пед. Наук/С.Н.Алиев.- Душанбе, 2009. – 370 с.

9. Алиев, С.Н. Методикаи умумии таълими забонҳои хориҷӣ. Китоби дарсӣбарои донишҷӯёни факултетҳои забонҳои хориҷии донишгоҳҳои педагогӣ/С.Н.Алиев..- Душанбе: ДДОТ ба номи С.Айнӣ.-Душанбе, 2019. -336 с.

10. Алими, Дж. Профессиональная адаптация молодых учителей/Дж.Алими, А.И.Даминова. - Душанбе: «Промэкспо», 2019. - 192с.
11. Алимӣ, Қ. Мушкилоти педагогӣ (дидактика) / Қ. Алимӣ, А.И. Даминова. - Д., «Эр-граф»,2014. - 220 с.
12. Алимӣ, Қ. Технологияи такмили созғории касбии ҷавономӯзгорон (дастури методӣ) / Қ. Алимӣ. - Душанбе: «Сабрина-К», 2015.-220с.
13. Амонов, Н. К. Основы психологии педагогического общения [Текст] / Н. К. Амонов. - Д., 2003.
14. Английский язык для гуманитариев: Учебник / Под ред. М.В. Золотовой, И.А.Горшеневой. - М.: Юнити, 2016. - 368 с.
15. Англо-русский синонимический словарь / Ю. Д. Апресян [и др.].-М.:Рус. яз., 1998.-543 с.
16. Англо-русский словарь / В. К. Мюллер. - Киев: Каннон, 1998.- 1390с.
17. Аникина, Ж. С.Развитие умений учебной автономии у студентов вуза при обучении иностранному языку с использованием подкастов: автореф. дис....канд.пед.наук / Аникина, Ж. С. - Новгород, 2013.-26с.
18. Аракин, В.Д. и др. Учебник для студентов высших школ/(В.Д.Аракин и др.); под редакцией В.А.Аракина. – Изд. 7.- М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. -516с.; (Ч.4) под редакцией В.Д.Аракина (Москва, ”Гуманитарный издательский центр”, ВЛАДОС, 2000.
19. Аронина, Л. И. Выявление трудностей у учащихся первого года обучения, изучающих английский язык : дис канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. И. Аронина / МГУ. - М.,1990. - 168с.
20. Арутюнов, Ю. С. Методические указания по классификации методов активного обучения / Ю. С. Арутюнов, М. М. Бирштейн, В. Н. Бурков. - Киев: КИСИ,1980.- 122с.

21. Атаханов, Т. Очеркҳои идеяи педагогӣ [Матн] / Т. Атаханов, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифов. - Душанбе, 2005.
22. Афанасьева, О.В. Английский язык. Базовый уровень. 10 кл.: Учебник /О.В. Афанасьева, И.В. Михеева, К.М. Баранова. - М.: Дрофа, 2018. - 408 с.
23. Бабанский, Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский.-М.: Просвещение, 1985. - 208 с.
24. Бабанский, Ю.К. Оптимизация процесса обучения. - М., 1977.- 256 с.
25. Бабанский, Ю. К. Педагогика / Ю. К. Бабанский. -М.: Педагогика, 1981.
26. Балл, Г. А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл.- М.: Педагогика, 1990.
27. Барномаи давлатии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020. - Душанбе,2009. - 48с.
28. Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020. -Д., 2015
29. Барномаи омӯзиши забони англисӣ барои синфҳои 3-11-и мактабҳои таҳсилоти умумӣ. [Матн]: (Мураттибон: П. Ҷамшедов, муҳаррир: Д. Самадӣ. - Душанбе, 2014. - 55с.
30. Барыбин, А.В. Педагогические условия изучения иностранного языка в системе дополнительного профессионального образования взрослых/А.В.Барыбин//Новые исследования в психологии. - 1982. - №1. – 562с.
31. Бахтияров, К.И. Принципы универсального языка (проблема Универсальной характеристики Лейбница): Билингва: английский-русский / К.И. Бахтияров. - М.: Ленанд, 2016. - 112 с.

32. Бекмансурова, В. А. Обучение иностранному языку на основе мобильной педагогики / В. А. Бекмансурова // Научный поиск. 2013. №4.1.- С.11-12.22
33. Березина, О.А. Английский язык для студентов университетов. Упражнения по грамматике: Учебное пособие / О.А. Березина, Е.М.Шпилюк. - М.: Academia, 2015. - 512 с.
34. Берман, И. М. Методика обучения английскому языку в неязыковых вузах / И. М. Берман. -М.: Высш. шк., 1970.
35. Бим, И. Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и теория школьного учебника / И. Л. Бим.-М.: Русский язык,1977.-288 с.
36. Бим, И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: проблемы и перспективы: Учебное пособие для студентов пед. Институтов / И. Л. Бим.-М.: Просвещение, 1988. - 256 с.
37. Бим-Бад, Б. М. Образование в контексте социализации /Б. М. Бим-Бад, А. В. Петровский // Педагогика. - М.. 1996. -№ 1.
38. Бирштейн, М. М. Деловые игры / М. М. Бирштейн, Я. М. Бельчиков. - Рига: АВОТС, 1989. - 304с.
39. Богин, Г. И. Трудности употребления лексики в устной речи и основные пути их преодоления: автореф. дис. ... канд. пед. Наук/Г.И.Богин.- М., 1965.
40. Богин, Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текста: дис. ... д-ра фил. наук :10.02.19 / Г. И. Богин.- Л.,1984.-354 с.
41. Богуславский, В. В. Развитие и формирование мотивации учебной деятельности курсантов военных училищ МВД СССР: психологическое исследование: дис. ... канд. псих. наук. М., 1988.
42. Бонк, Н.А., Котий, Г.А., Лукянова, Н.А. Учебник английского языка. Ч.1 и 2./ Н.А. Бонк, Г.А.Котий, Н.А. Лукянова. -Москва: "ГИС", 1995; 2001.
43. Большой англо-русский словарь:в 2 т./под ред. И. Р. Гальперина.-М.: Сов. энцикл.,1972.-Т.1.-822 с. и Т.2.-863с.

44. Боровко, З. И. Некоторые проблемы потенциального словаря при аудировании. /З. И. Боровко // Иностр. языки в школе.-1972. №6. - С. 47- 55
45. Бочарова, Е.П. Английский язык для студентов технических вузов: Уч.пособие/Е.П. Бочарова. - М.: Проспект, 2016. - 136 с.
46. Вайнрайх, У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования/перев. с англ. в коммент. Ю. А. Жлуктенко. Киев: Вища школа, 1979.
47. Вайсбурд, М. Л. Обучение учащихся средней школы пониманию иностранной речи на слух / под ред. М. И. Целковнева.-
48. Вербицкий, А. А. Активное обучение в высшей школе:контекстный подход / А. А. Вербицкий. - М.: Высш. шк., 1991. - 206с.
49. Виготский, Л. С. Психология развития человека.-М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. - 113с.
50. Виссон, Л. Русские проблемы в английской речи.- Р. Валент, 2005. - 124с.
51. Воробьев, А. И. Тренинг интеллекта / А. И. Воробьев. - М.: Лесная промышленность, 2009. -173с.
52. Воронина, Г. И. Информация о научно-практической конференции «Раннее обучение иностранным языкам: проблемы и перспективы» / Г. И. Воронина // Иностранные языки в школе.-1991.-№5.- С.85-90.
53. Восковская, А.С. Английский язык: Учебник/А.С. Восковская. - Рн/Д: Феникс, 2017. - 320 с.
54. Выготский, Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский.-М.: Педагогика-Пресс, 1999.- С.401-402
55. Выготский, Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. - М.: Искусство, 1968. - 576с.

56. Гайсина, А. Я. Обучение профессиональному общению на основе текста: англ. яз. неязыковой вуз: дис. ...канд. пед. наук / А. Я. Гайсина. -М.,1997.- 259с.
57. Гальчук, Л.М. Английский язык в научной среде: практикум устной речи: Учебное пособие/Л.М. Гальчук. - М.: Вузовский учебник, 2018. - 240 с.
58. Гвишиани, Н.Б. Современный английский язык: лексикология: Учебник для бакалавров / Н.Б. Гвишиани. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 273 с.
59. Гринченко, Н.А. ЕГЭ. Английский язык. Универсальный справочник / Н.А. Гринченко, Е.В. Карпенко, В.И. Омеляненко. - М.: Эксмо, 2016. - 255 с.
60. Губина, Н. М. Формирование межкультурной компетенции студентов при обучении деловому английскому языку в элективном спецкурсе: дис. ...канд. пед. наук / Н. М. Губина. - М., 2004. - 226с.
61. Гуляева, И. В. Формирование субъектности студента в интерактивном обучении // Вестн. Оренбург. гос. ун-та. - 2006. - №10. - С.31-35.
62. Данилов, М. А. Процесс обучения в советской школе / М. А. Данилов. - М.: Учпедгиз, 1960.- 299с.
63. Данчевская, О.Е. Английский язык для межкультурного и профессионального общения: Учебное пособие/О.Е. Данчевская. - М.: Флинта, 2015. - 192 с..
64. Джамshedов, П. Д. и др. Очерки о сопоставительном изучении английского языка: дис. д-ра пед. наук/П.Д.Джамshedов [Матн].-Душанбе, 2009. - 370с.
65. Джамshedов, П. Англо-таджикский словарь/П.Джамshedов.- Душанбе, 2005.
66. Джамshedов, П.История английского языка. - Душанбе, 2008.
67. Дмитриев, Д.В. Толковый словарь русского языка/Д.В.Дмитриев. - М.: Астрель: АСТ, 2003.

68. Долгополова, Я.В. Английский язык: Учебно-практический справочник /Я.В. Долгополова. - Рн/Д: Феникс, 2018. - 180 с.
69. Драгункин, А. СуперРуководство для умных лентяев. Английский язык: Пособие для взрослых/А.Драгункин. - М.: Рипол-классик, 2017. - 224 с.
70. Дубинина, Г.А. Английский язык в профессиональной сфере: менеджмент / Г.А. Дубинина. - М.: КноРус, 2016. - 416 с.
71. Дюканова, Н.М. Английский язык в менеджменте: Учебное пособие / Н.М. Дюканова. - М.: Инфра-М, 2017. - 80 с.
72. Дюканова, Н.М. Английский язык: Учебное пособие / Н.М. Дюканова. - М.: Инфра-М, 2018. - 832 с.
73. Дюканова, Н.М. Английский язык: Учебное пособие/Н.М. Дюканова. - М.: Инфра-М, 2018. - 158 с.
74. Евдокимова, М. Г. Система обучения иностранным языкам на основе информационно-коммуникационной технологии: автореф. дис. ... д-ра пед. Наук / М. Г. Евдокимова. -М.,2007.-49с.
75. Ермакова, Т. Ф. Принципы неформального образования при обучении иностранным языкам / Т. Ф. Ермакова // Среднее профессиональное образование. - 2012. - № 2.-С.39-40.
76. Ермолаева, Л. М. Методика обучения чтению текстов по специальности на продвинутом (факультативном) этапе неязыкового вуза: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Л. М. Ермолаева.- Л. М. - М., 1975. - 31с.
77. Закон Республики Таджикистан «Об информатизации» (ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2001г.,№7;2005г.№12)
78. Зимняя И.А. Элементарный курс педагогической психологии/И.А. Зимняя.– М., 1992.– С. 3–6.
79. Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия/И.А.Зимняя. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. - 39 с.

80. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования/И.А.Зимняя//Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 34-42.
81. Зимняя, И.А. Педагогическая психология/И.А.Зимняя. - М.:Логос. - 1999. - 383 с.
82. Зимняя, И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе/И.А.Зимняя. -М.:Просвещение, 1991. -208 с.
83. Зимняя, И.А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя. - М.: Русский язык, 1989.- 219с.
- 84.Зимняя, И.А. Социальная работа как профессиональная деятельность/И.А.Зимняя.-Вып.2 –Москва, 1992.
85. Зухуров, Б. С. Оид ба роҳҳои таълим дар мактабҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон / Б. С. Зухуров [Матн] //Илм ва Мактаб,1997.-№1.-С.29-31.
86. Иванченко, А.Г.Практическая методика обучения иностранным языкам / А. Г. Иванченко. - СПб.: КАРО, 2016.
87. Калмыкова, Е.И.Формирование коммуникативной компетенции в целях устного профессионального общения//Профессиональная коммуникация как цель обучения иностранному языку в неязыковом вузе/Е.И.Калмыков//Сб. науч. тр. МГЛУ. Вып. 454. - М.: МГЛУ, 2000. - С.44-53
88. Камышев, А. А. Современные проблемы адаптации курсантов к обучению в высшем военном учебном заведении / А. А. Камышев.- [Электронный ресурс]/URL: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=5709 (дата обращения: 26.06.2019)
89. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования/Под ред. М. Н. Скаткина, В. В. Краевского.-М.: Педагогика, 1978.
90. Килижеков, М. Е. Фонетические трудности усвоения английского языка в V классе хакасской школы и основные пути их преодоления:автореф.дис....канд. пед.наук/М.Е.Килижеков.-Фрунзе, 1970.

91. Кисунько, Е.И. ЕГЭ. Английский язык. Раздел «Грамматика и лексика» на едином государственном экзамене/Е.И.Кисунько, Е.С. Музланова. - М.: АСТ, 2017. - 416 с.
92. Колесникова, И.Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков: справ. пособие / И.Л. Колесникова, О.А. Долгина. - М.: Дрофа, 2008. - 431 с.
93. Комарова, Э.П. Обучение самостоятельному преодолению лексических трудностей при чтении: на материале английского языка в неязыковых вузах: дис. ... канд. пед. наук / Э. П. Комарова. - М., 1982.
94. Кондратенко, Е. В. Реализация технологий интерактивного обучения в системе вузовского обучения на примере платформы MOODLE / Е.В. Кондратенко // Современные проблемы профессионального технического образования: материалы междунар. науч. - метод. конф., 20-21 окт. 2011 г. - Йошкар-Ола: МарГТУ, 2011. - С.86-90.
95. Концепсияи миллии тахсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2025. [Матн]: - Душанбе: Матбуот, 2003. - 24 с.
96. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». - Душанбе, 1993.
97. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муассисаҳои тахсилоти олии касбӣ». - Душанбе, 1994.
98. Костыгина, С.И. Английский язык для студентов университетов: Чтение, письменная практика и практика устной речи / С.И. Костыгина. - М.: Academia, 2016. - 288 с.
99. Краевский, В.В. Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В.В. Краевский, А.В. Хуторской. - М.: Академия, 2007. - 352 с.
100. Кузовлев, В.П. Английский язык. 11 класс. Учебник. Базовый уровень / В.П. Кузовлев. - М., Издательство: Просвещение, 2021.
101. Кузовлев, В.П. Английский язык. 2-9 класс. Сборник примерных рабочих программ / В.П. Кузовлев. - М., Просвещение, 2020.

102. Кузовлев, В.П. ЕГЭ-2016. Английский язык. Устная часть. Сдаем без проблем! / В.П. Кузовлев, Н.М. Лапа, Э.Ш. Перегудова. - М.: Эксмо, 2015. - 144 с.
103. Кузьмина, Н. В. Очерки психологии труда учителя: учеб. для вузов / Н. В. Кузьмина. -Л.,1967. - 184с.
104. Қурбонова, Ф. Технологияи таълими ҳамгирои забони англисӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ / Ф. Қурбонова [Матн] // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - Д., 2020,№1 (29). - С.104-107
105. Курышева, И.В. Классификация интерактивных методов обучения в контексте самореализации личности / И. В. Курышева.-Изв. Рос. гос. пед. ун-та.-2010.-Вып.12 (102).-С.52-55.
106. Левшин, Л. А. Логика педагогического процесса/Л.А.Левшин. - М.: Знание, 1980.
107. Леонтьев, А.А. Психология общения / А. А. Леонтьев.-Тарту: Знание, 1974. - 248 с.
108. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев.- М.: Политиздат. 1975.
109. Лернер, И. Я. Факторы сложности познавательных задач/ И. Я. Лернер // Новые исследования в педагогических науках. - М., 1970. Вып.14. - 130с.
110. Лурия, А. Р., Цветкова Л. С. Нейропсихология и проблемы обучения в общеобразовательной Школе / А. Р. Лурия, Л. С. Цыеткова.- М.:Ин-т практ. медицины; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1997.- 61 с.
111. Лутфуллоев, М. Дарс / М. Лутфуллоев. [Матн]: - Д., 1985.- 87с.
112. Лутфуллоев, М. Дидактикаи муосир / М. Лутфуллоев. [Матн]: - Душанбе, 2001.
113. Лутфуллоева,П. Использование информационно-коммуникационных технологий на уроках английского языка // П. Лутфуллоева. -Д., Наука и инновация. - Д., 2015, №1-2

114. Люблинская, А. А. Мышление ребенка: автореф. дис. ... д-ра пед. наук по психологии / А. А. Люблинская / Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. Кафедра психологии. -Л., 1958.

115. Малявин, Д. В., Работа с газетой на английском языке в средней школе / Д. В. Малявин, В. Н. Аникина, М. С. Латушкина.-М.: Просвещение, 1981.

116. Маньковская, З.В. Английский язык: Учебное пособие/З.В.Маньковская. - М.: Инфра-М, 2019. - 432 с.

117. Матюхина, М.В., Михальчик, Т.С., Прокина, Н.Ф. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин - тов. по спец. № 2121/М.В.Матюхина, Т.С.Михальчик, Н.Ф.Прокина//«Педагогика и методика нач. обучения»//М.В.Матюхина, Т.С.Михальчик, Н.Ф.Прокина и др./под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984.

118. Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность/под ред. А. А.Миролюбова. - Обнинск: Титул, 2012. - 464с.

119. Методы изучения лексики. Под ред. Е.А.Супруна. - Минск, 1975. - 184 с.

120. Миралиев, А. М. Педагогика ва психология / А. М. Миралиев, М. Давлатов. [Матн]: - Душанбе, Ирфон, 2007.-343с.

121. Мирбобоева, Б. Иттилооткунии раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ/Б.Мирбобоева//Илм ва инноватсия.-Д.,2014, №4 (10). - С.33-36

122. Мирзоев, М. Истифодаи технологияи иттилоотӣ дар системаи маориф / М. Мирзоев. [Матн]: -Мақтаб ва ҷомеа 2004, №2(5).-С.43-47

123. Мирмамадов,У.М. Использование информационных технологий в образовательном процессе / У. М. Мирмамадов. [Текст]. - Наука и инновация. №1-2, 2014 (7-8).- С.41-44

124. Миролюбов, А. А. История отечественной методики обучения иностранным языкам / А. А. Мирлюбов. -СТУПЕНИ, ИНФРА М, 2002.

125. Настольная книга преподавателя иностранного языка: справ. Пособие / Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф. Будько и др. - Мн.: Высш. шк., 1992.

126. Негматов, С.Э. Актуальные проблемы поликультурного и полилингвального образования: монография / С. Э. Негматов [Текст]. - Душанбе: «Сифат», 2016. - 189с.

127. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)/Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин. - М.: Изд-во ИКАР, 2009. - 448с.

128. Ноткин Б.И. О некоторых приемах усиления мотивации при профессионально направленном обучении/Б.И.Ноткинр//Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. М., МГУ, 1984.

129. Обухова, Н.В. «Лингвистическая азбука»/Н.В.Обухова.- М., 1993.

130. Общеευропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. Департамент по языковой политике, Страсбург:русская версия, МГЛУ / под ред. К. М. Ирисхановой. - М., 2003. - 256с.

131. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии ҶТ.-20018. 26.12.2018

132. Пассов, Е. И. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества. Общая методика обучения иностранным языкам. Хрестоматия / Е. И. Пассов, В. П. Кузовлев, В. С. Коростелев. - М., 2001.

133. Педагогика: учеб. пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей/под ред. П. И. Пидкасистого. - М.: Пед. о-во России, 1998. - 640с.

134. Педагогический энциклопедический словарь/под. ред.Б.М.Бим - Бада. - М. : Большая Рос. энцикл., 2003. - 528с.

135. Перфилова, Г. В. Методика обучения строевым словам для чтения научно-технической литературы в неязыковом вузе (немецкий язык): автореф. дис.... канд. пед. наук / Г. В. Перфилова, Г. В. - М., 1977. - 25с.
136. Петрова, Л. И. Методическое сопровождение инновационной деятельности учреждений среднего профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук / Л. И. Петрова: 13.00.01.- М., 2005.
137. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Ростов н/Д.: Феникс, 1998.
138. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеразвивающих учреждений/под ред. П.И.Пидкасистого. - Ростов н / Д, 1998. - 544с.
139. Раҳимов, Х. Педагогика / Х. Раҳимов. [Матн]: - Д., 1997.
140. Раҳмон, Э. Паёми Президент ба Маҷлиси Олӣ.-«Азия Плюс», 2020.
141. Расулов, Д. Педагогика (назарияи тарбия) / Д. Расулов, Л. Сайдахмадов, А. Фаффоров. [Матн]: - Душанбе, 2009. - 267с.
142. Раҳманов, И. В. Обучение устной речи на иностранном языке: учеб. Пособие / И. В. Раҳманов. - М.: Просвещение, 2004. - 205с.
143. Раҳмонов, Г.Р. Педагогические основы формирования познавательного интереса к иностранному (английскому) языку у студентов (на материале вузов Республики Таджикистан): автореф. дисс.... канд. пед. наук / Г. Р. Раҳмонов [Текст].-Душанбе, 2002.-24 с.
144. Раҳимов, Х. Педагогика (китоби дарсӣ барои донишҷӯён мактабҳои олии педагогӣ)/Х.Раҳимов, А.Нуров [Матн]. - Душанбе, Хумо, 2007. - 447с.
145. Раҳмон, Э. Масъулият барои ояндаи миллат. Паёми Маҷлиси Олии Тоҷикистон / Э. Раҳмон [Матн]. - «Азия Плюс»: 2012.
146. Раҳмон, Э. Паёми президенти ҶТ ба Маҷлиси Олии ҶТ / Э. Раҳмон [Матн].- «Азия Плюс», 2003.

147. Рогова, Г.В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. - М.: Просвещение, 1991.
148. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии/С.Л.Рубинштейн. - М.: Учпедгиз, 1946. - 704с.
149. Рувинский, Л. И., Кобыляцкий, И. И. Основы педагогики: учеб. пособие для слушателей ИПК преподавателей пед. дисциплин ун-тов и педвузов/Л.И. Рувинский, И. И.Кобыляцкий.-М.:Просвещение, 1985. - 224 с.
150. Русско-английский словарь/под ред. А. И. Смирницкого. - М.: Рус. яз., 1990. - 765с.
151. Руссо, Ж. Ж. Педагогические сочинения: в 2 т. / Ж. Ж. Руссо. - М.: Педагогика, 1981.- Т.2. - 520с.
152. Саидов, А. Забони англисӣ. Китоби дарсӣ барои синфи 3./А. Саидов. - Душанбе: «Маориф», 2016. - 119с.
153. Саидов, А. Забони англисӣ. Китоби дарсӣ барои синфи 4./А. Саидов, З. Расулова. - Душанбе: «Маориф», 2015. - 135с.
154. Саидов, С. А. Хусусиятҳои педагогии истифодаи технологияҳои компютерӣ дар таълими мактабӣ/С.А.Саидов. - Душанбе, 2018.
155. Саидова, Л. В. Психолого-педагогические проблемы развития преподавания иностранного (английского) языка в свете коммуникативного подхода в педагогических вузах Республики Таджикистан: автореф. дисс. ..канд.пед.наук/Л.В.Саидова [Текст]. - Душанбе, 2004. - 24с.
156. Сайфуллаев, Х.Г. Педагогические условия формирования лингвосоциокультурной компетенции студентов в полиэтнических группах педагогических вузов Республики Таджикистан (на материале немецкого языка): дис. ... д-ра пед.наук/Х.Г.Сайфуллаев [Текст]. - Душанбе, 2014. - 306с.
157. Сайфуллоева, З.Х. Теория и практика формирования коммуникативной компетентности студентов в условиях поликультурной

образовательной среды (при обучении двум иностранным языкам)/З.Х.Сайфуллоева. [Текст]: Дис.д-ра пед.наук. - Душанбе, 2018. - 285с.

158. Салоҳиддинова, Г. Истифодаи технологияи муосир ва роҳҳои беҳтарсозии сифати таълим дар дарсҳои забони англисӣ/Г.Салоҳиддинова. [Матн]. - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - Д.,2020.№1 (29).- С.185-188.

159. Салоҳиддинова, Г. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва мултимедӣ барои баланд бардоштани сифати таҳсилот дар дарсҳои забони англисӣ / Г. Салоҳиддинова//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - Д., 2019, №1 (25).- С.185-188.

160. Сафонова, В.В. Методика обучения иностранным языкам. Языковая педагогика в схемах и таблицах. Развитие коммуникативно-речевой культуры школьников 8-9 классов при изучении английского языка / В. В. Сафонова. -М.: Еврошкола, 2008. - 111с.

161. Симерницкая, Э.Г. Нейропсихологическая методика экспресс-диагностики “Лурия-90”/ Э. Г. Симерницкая.- М.: О-во “Знание” РСФСР, 1991. - 44с

162. Словарь синонимов русского языка / под ред. Л. А. Чешко. - М.: Русский язык, 1986.

163. Смирнова, А. С. Трудности обучения студентов, связанные со структурированием информации/А.С.Смирнова//Вестник высшей школы. 2013. № 11.-117с.

164. Сова, Н.А. Концептуальная модель интегрированного обучения и технология ее внедрения в учебный процесс высшей школы / Н. А. Сова//Биоресурсы и природопользования:-Научный журнал. - 2009. - Т.1.-№ 1/2.

165. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины. - М.: Компания Спутник М. Ю. Олешков, 2006. - 151с.

166. Соловьева, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций / Е. Н. Соловьева.-М.:Просвещение, 2006.-239с.

167. Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ. - Душанбе, 2006.
168. Степанова, С.Н. Английский язык для направления "Педагогическое образование" / С.Н. Степанова. - М.: Academia, 2019. - 684 с.
169. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015. - Душанбе: Матбуот, 2007. - 81с.
170. Стратегияи миллии рушди таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015. - Душанбе: 2005. - 32с.
171. Сухомлинский, В. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / В. А. Сухомлинский. - М.: Педагогика, 1979.-Т.1.-398с.
172. Тағайназарова, М. С. Роль современных педагогических технологий в обучении английского языка / М. С. Тағайназарова. [Текст].- Наука и инновация. - Д., 2015. - №4 (14).- С.66-68.
173. Тер-Минасова, С.Г. Английский язык. 5 класс. Учебник. В 2-х частях. Часть 1.-М., Академкнига, 2018.
174. Тер-Минасова, С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Учебник/С.Г.Тер-Минасова. - М., Академкнига, 2012 г.
175. Трубецкой, Н.С. Основы фонологии/Н.С.Трубецкой.-М.: Высш. шк., 1960. - 372 с.
176. Ушаков, Д.Н. Толковый словарь русского языка / Д. Н. Ушаков. - М.: Альта-Принт, 2005.- С.771-77
177. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.1 ва 2. - М., "Советская энциклопедия", 1969.
178. Фарҳанги тафсирии тоҷикӣ-русӣ / Муратиббон: П. Ҷамшедов, Розӣ Толиб.-Душанбе, Пайванд, 2005.-1202с.
179. Фарҳанги тоҷикӣ-русӣ. - М.: Советская энциклопедия, 1969. Ҷ.II. - 949с.
180. Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ/П.Ҷамшедов, Р.Толиб [Матн]. - Душанбе, Пайванд, 2005. - 1202с.
181. Федоринова, З.В. Создание и использование образовательного потенциала технологии case-study на учебном занятии (на примере

организации учебных занятий по иностранному языку): автореф. дис. ... канд. пед. наук /З. В. Федоринова. - Томск, 2014.-18с.

182. Философский словарь/Под ред. М.М.Розенталя. - М.: Политиздат, 1972.

183. Фоломкина, С.К. Принципы обучения чтению на иностранном языке/С.К.Фоломкина//Сб. науч. тр. в МГПИИЯ им. М. Тореза. - М., 1974. - Вып. 85.- С.5-36.

184. Хомская, Е.Д. Хрестоматия по нейропсихологии/Минимальная мозговая дисфункция/Е.Д.Хомская, О.Сприн, Д.Е.Таппер, А.С.Райссер. - М., 2004.

185. Хуторской, А. В. Дидактика. Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. -СПб.: Питер, 2017. -720с.

186. Хуторской, А.В. История дидактики. Инновационные системы обучения от Античности до наших дней:учеб.-метод. Пособие/А.В.Хуторской. - Москва : Флинта, 2021.-536 с.

187. Хуторской, А.В. Метапредметный подход в обучении: Научно-методическое пособие/А.В.Хуторской. 2-е изд., перераб. и доп.- М.: Издательство «Эйдос», 2019.

188. Хуторской, А.В. Педагогика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения/А.В.Хуторской.-СПб.: Питер, 2019. - 608 с.

189. Хуторской, А.В. Современная дидактика : учебник для вузов/А. В.Хуторской. - 3-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2021. - 406 с.

190. Ҳасанов, Ф. Технологияи муосири таълими забони англисӣ дар факултетҳои ғайрифилологӣ/Ф.Ҳасанов//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Душанбе,2019, № 4 (28).-С.27-31.

191. Ҳасанова,Ф.Роҳу усулҳои самарабахши омӯзиши забони англисӣ дар муассисаҳои таълимӣ/Ф.Ҳасанов//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Д.,2019.№2(26).-С.242 -248..

192. Цетлин, В.С. Доступность и трудность в обучении. - М.: Знание, 1984.- С. 77

193. Шарифзода, Ф, Миралиев, А. М. Педагогикаи умумӣ ва касбӣ/Ф.Шарифзода, А.М.Миралиев. - Душанбе: «Ирфон». - 560с.

194. Шарифов, Ф. Педагог - ин кори эҷодӣ/Ф.Шарифов. [Матн]: - Душанбе, 1984.

195. Шохиён, Н.Н. Педагогические доминанты и особенности творческого управления временем в условиях личностно-ориентированной модели получения образования в высшей школе / Н. Н. Шохиён, С. Ф. Джафаров [Текст] // Паёми ДДОТ ба номи С. Айни, №3 (75), 2018.

196. Юнусов, Ю. Педагогика/Ю.Юнусов. - Душанбе: “Ирфон”, 2005. - 275с.

197. Ярцева, В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева.-М.:Большая российская энциклопедия,2002

198. Gardner R. C. Language learning motivation: The student, the teacher, and the researcher/ R.C. Gardner// Texas Papers in Foreign Language Education. 2001. № 6 (1). P.1-18

199. Comenglish. [Электронный ресурс]/URL:<http://www.comenglish.ru/knigi-na-angliyskom/korotkie-rasskazy-na-angliyskom-yazyke> (санаи мурочиа: 08.07.2022.).

Наши таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия

А. Китоб ва монография

[1-М].Орифов, О.О. Рафъи мушкилоти таълимии забони англисӣ/О.О.Орифов.-Душанбе: «Матбаа», 2019.-79с.

[2-М]. Орифов, О.О.Усулҳои рафъи мушкилоти таълимии забони англисӣ/О.О.Орифов. - Душанбе: «Матбаа», 2020.-73с.

Б. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Муассисаи

давлатии ҚОА-и назди Президенти ҶТ интишор гаштаанд:

[3-М]. Орифов,О.О.Тадқиқи калимаҳои иқтибосшуда аз забони англисӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ (дар мисоли вожаҳои соҳаи

иктисодӣ)/О.О.Орифов//Паёми донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (ISSN -2219-5408). - Душанбе, 2021,№2 (91).- С.97-101.

[4-М]. Орифов, О.О. Рафъи мушкилоти таълими забони хориҷӣ дар мактабҳои олии дар назария ва амалияи педагогӣ/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ISSN 2074-1847).-Душанбе, 2022, №4. - С.214-220.

[5-М]. Орифов, О.О. Мушкилоти омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ISSN 2074-1847).-Душанбе, 2022, №5. - С.299-305.

[6-М].Орифов,О.О. Моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори рафъи мушкилоти омӯзиши забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии мактабҳои олии /О.О.Орифов//Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2023,№1 (30).- С.207-216.

[7-М]. Орифов,О.О. Таҳқиқи рафъи мушкилоти таълими забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар мактабҳои олии /Ҷумъахон, А., О.О.Орифов, //Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2023,№2 (31).- С.199-207.

В. Интишорот дар нашрияҳои дигар:

[8-М]. Орифов, О.О. Peculiarities of E-Learning Materials Implementation in Education process/У.Т. Курбонова, О.О. Орифов// Конференция “Modern Engineering Education: Contemporary International Challenges and Perspectives”. Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И.Носова, 3-4.06.2019, стр. 52-55

[9-М]. Орифов, О.О. “Таҳлили таркиби луғавии шугунҳо дар забони тоҷикӣ” //Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2019,№2 (23).- С.113-118.

[10-М]. Орифов,О.О. Разработка лингвистических кейсов в аспекте языковой компетенции студентов/Оринина, Л.В., О.О.Орифов, //Паёми

донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2020, №1 (24).- С.199-203

[11-М].Орифов, О.О. Мушкилоти таълимии омӯзиши забони англисӣ барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ/О.О.Орифов// Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (сериаи 2.Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) (ISSN 2708-5759).-Душанбе, 2021, №3-4 (7-8). - С.316-321.

[12-М]. Орифов, О.О. Забони англисӣ ва рафъи мушкилоти таълими он/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (сериаи 2.Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) (ISSN 2708-5759).-Душанбе, 2021, №3-4 (7-8).-С.321-325.

[13-М]. Орифов, О.О. Вожаҳои иқтибосшудаи соҳаи иқтисодӣ дар забонҳои тоҷикӣ, англисӣ ва рӯсӣ/О.О.Орифов// Конференсияи илмӣ-назарявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2020. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2021,-с.203-205.

[14-М]. Орифов, О.О. Асосҳои ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов// Конференсияи илмӣ-назарявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2022. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2023,-с.248-250.

[15-М]. Орифов, О.О. Асосҳои ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов// Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назарявӣ дар мавзӯи “Усулҳои тақмили таълими забони англисӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар доираи амалии “Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои рӯсӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2023,-с.270-274.